

ОЛЕКСАНДР ЗАБАРНИЙ

ПО ОБИДВА БЕРЕГИ СЕРЦЯ

ПО ОБИДВА БЕРЕГИ СЕРЦЯ

ПОВІСТЬ,
НАРИСИ
ТА ЕСЕ

ОЛЕКСАНДР ЗАБАРНИЙ

*Моєму другові, Анатолію Риженку,
присвячую цю книгу.
Автор*

ПО ОБИДВА БЕРЕГИ СЕРЦЯ

Повість, нариси та есе

Ніжин
ПП Лисенко М.М.
2024

УДК 82-14
3 12

Олександр Забарний

3 12 По обидва береги серця. Повість, нариси та есе.
– Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2024. – 288 с.
ISBN

У новій книзі письменника і літературознавця Олександра Забарного розповідається про життєвий і творчий шлях відомих художників Поліського краю, які своєю творчістю внесли вагомий доробок у мистецьку скарбницю України. Органічним доповненням до авторської оповіді стали мистецькі твори героїв книги. Книга розрахована на широкий загал читачів.

УДК 82-14

© О.В. Забарний, текст, 2024
© А.М. Риженко, оформлення, 2024
© ПП Лисенко М.М., 2024

*Автор та родини художників висловлюють
щирі подяки Благодійному фонду
«Благовіст-Чернігівщина» та його засновнику
Анатолію Костянтиновичу
Мирошніченку,
Почесному громадянину міста Прилуки,
за фінансову підтримку цього видання.*

По обидва береги серця

Саме таку назву має нова книга українського письменника і літературознавця, доцента Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Олександра Забарного. Це збірка нарисів та есе про відомих (і водночас невідомих) художників Поліського краю, які своєю творчістю внесли вагомий доробок у мистецьку скарбницю Чернігівщини. Відомі вони своїми неперевершеними творами, які зберігаються в картинних галереях України та ближнього зарубіжжя, а також у приватних колекціях у США, Канаді, Франції, Німеччині, Голландії, Японії, Австралії, Ізраїлю та ще в десятка півтора країн. Невідомі ж тому, що час їх творчого розквіту припав на період «розвинутого соціалізму», час, коли творчість оцінювалася лише за «лекалом КППС» та канонами соцреалістичного методу. А все, що виривалося із-під цих «духовних ґрат», вважалося шкідливим і ворожим. Митців не приймали до творчих спілок, не дозволяли організувати виставки, викреслювали зі списків нагороджених та кандидатів на звання заслуженого художника... А вони, зрештою, й не прагнули цього, бо головний зміст свого життя вбачали в творчості, а ще в рідній Україні, яку палко любили й люблять.

Книга має глибоко символічну назву «По обидва береги серця».

З усіма героями своїх оповідей автор був особисто

знайомий, з більшістю його пов'язували теплі, дружні відносини, приятельські стосунки, а тому цілком закономірно, що вони полишили свій слід у його серці. Але час швидкоплинний... А для творчої людини це — лише миттєвості... Життя як спалах! А тому одні з героїв уже відплили від берега життя і подалися до вічності, інші ж міцно тримаються рідного берега або ж мандрують земними шляхами. Дай їм, Боже, здоров'я! Автор же не зрікається нікого, тримає їх у серці, хоча вже й по різні береги.

Книга розпочинається оповіддю про життєвий і творчий шлях відомого українського художника, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка, заслуженого художника України Олександра Івахненка. Ця постать духовного велета в українській культурі посідає окреме місце. А тому її неможливо втиснути в жанр нарису чи есе, автор чудово це розумів, тому обрав жанр документальної повісті. Читаючи її, можна збагнути усю велич непересічної особистості художника, усю глибину його мистецького таланту. Навіть влада не могла замовчувати художній хист Олександра Івахненка, настільки він був яскравим і самобутнім. Художник достатньо виставлявся, їздив за кордон, створив свою самобутню Шевченкіану... Але отриманого ще в юності ярлика «націоналіст» позбутися не зміг. Так і пішов із життя справді народний художник України, не отримавши цього звання від влади...

Доля двох інших митців, членів Спілки художників СРСР, Едуарда Усова та Юрія Коваленка, чимось по-трагічному схожа. Самобутній талант помножений на високу художню майстерність не зміг протистояти реаліям дійсності... І репресивна машина тоталітарної системи зробила свою «чорну справу». Але, познущавшись над особистістю, вона все ж не змогла збороти талант. Твори Майстрів живуть і продовжують радувати людей. Про це й розповідає Олександр Забарний.

З особливою теплотою говорить автор про своїх друзів, Анатолія Риженка та Олега Куценка. Два самобутніх художники з Прилук, два побратими, два сучасника... Один міцно закоренився на батьківській землі й творив мистецький часопис України, інший, поблукавши світами, осів у далекому Регенсбурзі й уже належить Європі, хоча ночами й марить маминими чорнобривцями... А об'єднує їх не лише дружба, але й неповторні миттевості творчості...

Увійде читач і до творчих світлиць сучасних самобутніх художників Олександра Кошеля та Віктора Шульги, які, пройшовши через столичні горнила визнання та слави, повернулися до рідних домівок та й творять неповторно чарівний дивосвіт Мистецтва.

Хочеться щиро подякувати художньому редактору видання Анатолію Риженку за майстерно дібраний ілюстративний матеріал, адже ніхто краще не

розповідь про художника ніж його твір, його картина. А тому присутність живописних творів значно підсилює і унаочнює авторську оповідь. Читач має змогу переконатися в непересічності таланту художників.

І, насамкінець, про художню цінність цієї книги. У наш час, коли моральність і смак блукають у тенетах буденщини й підфарбованої халтури та нищості, надзвичайно важливо підказати молодому поколінню справжній шлях до духовного прозріння й національної самобутності. Молодь повинна визначитися із своїми естетичними орієнтирами. Вона повинна осягнути багатство національної культури. І книга Олександра Забарного допоможе їй у цьому.

Бажаю книзі вдумливого читача, а автору наснаги в творчості.

З повагою,

***Володимир Дорохін — заслужений артист
України, кандидат мистецтвознавства,
доцент.***

Олександр Гвахненко

Митець чистого серця

(повість про художника)

Замість передмови

Минув рік¹ як пішов у засвіти мій земляк, відомий український художник-графік, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, академік Олександр Іванович Івахненко. Це справді велика втрата для українського мистецтва. Пішов у вічність не просто великий патріот України, пішов у вічність Майстер, який своєю творчістю надихав і окрилював мільйони українців. Це – не гучні слова запізнілої похвальби, це – слова щирої правди...

Переконаний, досягненню художнього світу Олександра Івахненка, неповторного духовного світу України, буде присвячене не одне дисертаційне дослідження мистецтвознавців. Його картини хвилювали, хвилюють і будуть хвилювати мільйони українців, виховувати у них справді естетичні смаки і викликати непідробні емоції. Бо його творчість понад часом, а його людські чесноти і талант дозволили перетнути Майстру межу безсмертя. До болю важко говорити у минулому часі, згадуючи перед собою такий простий, доступний і світлий образ людини, яким був за життя Олександр Івахненко.

За рік, що минув, про Олександра Івановича було написано багато. Біллю втрати ділилися близькі друзі, знайомі, вчорашні опоненти, офіційні та неофіційні особи від громад, а ще – прості люди, яких доля звела на життєвих

¹ Повість написано у 2015 р. Олександр Івахненко помер 9 червня 2014 року. – О.З.

дорогах із цим чудовим художником і порядною людиною. Про нього написали і глянцеві столичні мистецькі журнали, і пересічні місцеві ЗМІ, які боролися за своє виживання, долаючи постійне недофінансування та брак паперу. Його смерть озвалася болем у багатьох людських серцях...

– До чого це ви? – подумки зопонує мені прискіпливий читач. – Що цим хочете сказати?

Не буду лукавити... Я не був у товаришах Олександра Івахненка, не ходив у його друзях. Ми були добрими знайомими... І за більш ніж два десятиліття нашого знайомства доля дарувала нам кільканадцять зустрічей, коли можна було неспіхом попити кави і поговорити про життя. Так просто, без якихось завчасно підготовлених тем, запитань чи редакційних завдань... Ці зустрічі відбувалися спонтанно, без попередніх домовленостей і угод. І де б вони не проходили: чи то у столярній майстерні Прилуцького педагогічного училища, чи у гостинному будиночку Івахненків на околиці Манжосівки, чи на пасіці діда Івана, чи то у затінку дерев парку, поблизу міської площі Прилук, – вони завжди залишали у моєму серці теплу, щирі радість від справді товариського і людського спілкування. Уміння дарувати людині радість від зустрічі – одна із ключових рис характеру Олександра Івановича.

Чи маю я право на своє слово про долю Олександра Івахненка? Не знаю... Судити тобі, читачу. Але взятися за перо мене змусив випадок...

Того літнього ранку я вирішив навести лад із паперами, які накопичились у нижній шухляді письмового столу. Саме там, серед загалу рукописів, листів, чернеток, робочих записів і начерків, я знайшов теку із написом «Ненадруковані інтерв'ю». Перемогла цікавість... Не так вже й багато випадків траплялося у моєму творчому житті, коли мені відмовляли у друці... Заглибився у читання...

Рік 1984-й. Інтерв'ю з поетом Миколою Холодним. Це цілком природно і зрозуміло, ще не прийшов час для тієї розмови.

Рік 1985-й. Інтерв'ю з краєзнавцем Георгієм Гайдаєм про дивні обставини загибелі прилуцького підпілля у жовтні 1941 року. Зрада?! На це запитання відповіді немає і донині. Даремно кажуть, що час розрадить... Час може повести і шляхом до забуття.

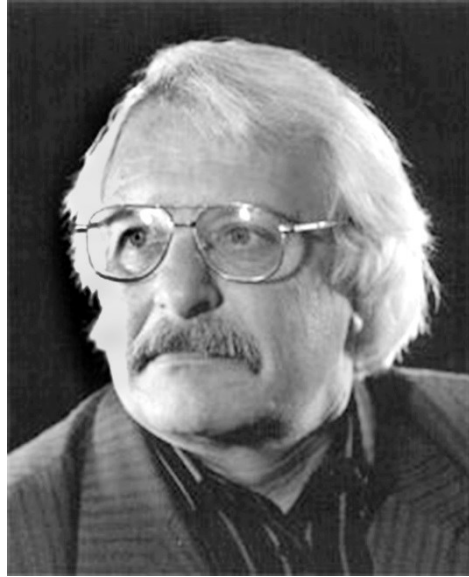
Аж ось... Інтерв'ю з художником Олександром Івахненком. Рік 1987-й. Пригадалося, як у редакторському кабінеті міськрайонної газети «Правда Прилуччини» мій щирий товариш, чудовий журналіст Микола Ткаченко сумно повідомив: «Друкувати не будемо. Секретар райкому В.М.Мірошніченко сказав, що «забагато України, забагато Івахненка...». Так що вибач, хай матеріал вилежить, дочекається свого часу», — і втомлено посміхнувся.

Спогади відкинули мене на кілька десятиліть, перенесли у ті часи, я заглибився у читання, і слова, сказані Олександром Івановичем, зазвучали зовсім по-іншому... Вони стали у сьогоднішній вагомішими, набули іншого змісту, немов достиглий колос у переддень жнив.

З'ясувалося, що художник передбачав той шлях, який обере

Україна, а інтерв'ю не втратило своєї актуальності й до сьогодні. Ти ознайомишся з ним, шановний читачу.

Проте у круговерті часу змінилася і сама постать художника, викристалізувався його талант, заяскравіли новими гранями його художні смаки, естетика його мистецького мислення. І переді мною постав не енергійний, чорнявий сорокарічний чоловік із привітною осмішкою на вустах, а статечний сивочолий Майстер, який щиро вболівав за долю України, свого народу, рідної Прилуччини. «Феномен часу», – скажете. Та ні, ... феномен Людини! Саме тоді і виник задум написати цей твір. Поділитися з Вами тими думками і спогадами, які склалися в мене від зустрічей із Олександром Івановичем Івахненком.

Олександр Іванович Івахненко – заслужений художник України, член-кореспондент Національної академії мистецтв України. 2003 рік.

Вибачте і за те, шановні читачі, що свою розповідь я буду переривати цитуванням думок його друзів, які поряд ішли по його життєвому і творчому шляху. Це не намагання заховатися за авторитетну думку. Це немов світло маяка у бурхливому морі... На нього йдеш, щоб осягнути істину.

У колі земляків. Олександр Івахненко, Микола Стратілат, Семен Кантур, Павло Березний, Анатолій Риженко. Прилуки, 22.09.2007 року. Фото Віктора Копачевського

Микола Стороженко, мистець:

– Опроміненний Ген земних Благословених Пагорбів села Манжосівка, освячений Горнім Духом Провіддя, зародив у юній душі Сашка чуття краси й природної етики до життєвого пульсу, до всіх норм і традицій родинного Домоладу, до всіх проявів розуму буття й потенціалу на творчий подвиг. Із часом Генетичні

обдарування окрилились у рідкісну цінність: у геній Видіння, що у світлі Великого Серця.

Концентрація Видіння – ембріон образу...України.

Уся творча еманация Олександра Івановича – проекція серця, філігранно очищена видінням до трансформації в зоровий прояв.

Інволюція образу.

*І ми скажемо: Твори, що їх народив Великий художник, коли набуток («Зачарована Десна», «Садок вишневий», «Поезії Т.Г.Шевченка», численні станкові роботи, розписи...)
представити-виставити на Заході чи на Сході, на Півночі чи на Півдні, – це буде презентація Духу й Краси незбагненої в місячному сяйві України. І в будь-якій країні світу – це буде Івахненко Олександр Іванович, художник чистого серця, великої Душі, витончений і неповторний в образно-творчому українському мистецтві.*

(ч. «Артанія». Книга 34-35 / перша-друга / 2014. С. 128–129).

Батьки

Мудрі радять: «Знайди себе у дітях своїх!» Щоб досягнути у повній мірі феномен таланту Олександра Івахненка доцільно цю думку перефразувати: «знайди себе у батьках своїх». Саме тому закоріненість мистецького таланту Олександра слід шукати у генетичних площинах його роду, витoki якого сягають сивої козацької доби. У селі **Манджосівка** (саме таку назву мало село в «Географічному нарисі Прилуцького полку», хоча в описі цей населений пункт означений як «деревня», а не «село». Різниця полягала в

тому, що село, як правило, мало власну церкву). Так от, десь приблизно у 1722–27-х роках у селі з'явилося 8 козацьких дворів. Серед сотенного реєстру значився і двір В.Івахненка. Достеменно невідомо, чи є Олександр прямим нащадком козацького роду Івахненків, певно, таки є, але його батько, Іван Васильович, у розмові зі мною переконував, що козацька кров тече в жилах його пращурів багато століть.

«Дід Іван», – так його любовно називали вихованці Прилуцького педагогічного училища імені Івана Франка. Зовні був

дійсно схожим на козака, який увійшов у нашу генетичну пам'ять із фольклорних оповідок, казок та пісень. Зросту мав під два метри, був міцним, кремезним і доволі сильним. Училищні бешкетники на його уроках столярної справи сиділи тихо і смиренно. А якщо якийсь нерадивий студент і пробував зірвати дисципліну, йому одразу ж нагадували: «Сиди спокійно,

не бачиш у діда Івана кулак, як у тебе голова. Не дай Боже зачепить, втомився перекидатися». Говорили жартома, бо не було в училищі більш врівноваженої і спокійної людини, більш доброго і толерантного чоловіка аніж Іван Васильович Івахненко.

Доля нас звела з Іваном Васильовичем у 1986 році, коли я влаштувався до навчального закладу на посаду викладача української мови та літератури. Згодом став завучем училища і за своїми посадовими обов'язками мав відвідувати уроки викладачів. На заняття до діда Івана я ходити любив... Його справді золоті руки могли витворити будь-що. Деревину він відчував на дотик, безпомилково визначаючи її породу, вік, спосіб обробки і ще з десяток якостей, про які я й гадки не мав. Студенти його обожнювали. Він прищеплював їм справжню любов до праці, наголошуючи, що не можна стати хорошим учителем праці та креслення у школі, не люблячи своєї професії і не поважаючи себе в ній. Його розуміли і шанували, бо він власним прикладом доводив це... Я і сьогодні можу назвати кілька десятків прізвищ вихованців Івана Васильовича, які у своєму житті досягли доволі високих посад, стали докторами наук, генералами, народними депутатами, директорами підприємств та банків, а за якихось дві години можуть змайструвати тобі такого табурета чи ослона, що куди там фабричним. Справжня якість, ручна робота, вищий сорт... Дід Іван навчив.

Іван Васильович не знав, що таке графік навчального процесу. Він щодня приходив до училища о восьмій, а закінчував роботу о вісімнадцятій. І хоч остання пара закінчувалася о 16-15, він любив затриматися з гуртківцями у майстерні,

щось полагодити, щось змайструвати. У мене й до сьогодні на підвіконні стоїть мініатюрний вітряк, зроблений його руками. Діючий, хоч борошно засипай... Та й ослінчик, який він мені змайстрував на згадку, коли я переїздив до Ніжина, до цього часу прикрашає мою оселю. Скільки вже літ радує мою душу...

Його біографія коротка і лаконічна, вміщується у кілька абзаців. З нею я ознайомився, коли готував подання до Міністерства освіти і науки України на мого колегу для нагородження його відзнакою «Відмінник народної освіти». Отож:

«Івахненко Іван Васильович народився 16 лютого 1925 року в селі Манжосівка Прилуцького району Чернігівської області в селянській родині. Закінчив Манжосівську початкову та Дідівську семирічну школи. Учасник Другої світової війни. Нагороджений орденами Червоної Зірки та «Вітчизняної війни II ст.», медалями «За відвагу», «За звільнення Варшави», «За взяття Берліна» та ще кількома бойовими нагородами.

Після демобілізації із війська працював теслею на Прилуцькому меблевому комбінаті. Пройшов трудовий шлях від робітника до майстра. Отримав кваліфікацію майстра-червонодеревника. Нагороджений кількома знаками «Ударник п'ятирічки».

З 11 серпня 1972 року працює викладачем столярної справи Прилуцького педагогічного училища імені Івана Франка. За сумлінну багаторічну працю нагороджений грамотою Міністерства освіти України».

От і все... Уся людська доля. Сухо і лаконічно... Та хіба ж зміг вміститися оцей сивочолий велетень у кількарядкове мереживо канцелярських слів? Звичайно ж ні! Щоб розповісти про його долю, не вистачить і кількох томів...

Хіба ж розкажеш, як голодного 1933 року збирав вночі колоски на колгоспному полі, навколішки, навпомацки?.. Або як у 1938-му заступився за вчителя Дідуха, коли того прийшли арештовувати лише за те, що вчив дітей німецької мови. Учителя все одно забрали, а Іван лишився стояти посеред класу у своїй правді...

А скільки ж можна розповісти про фронтові шляхи... Як хотіли спочатку його призвати в кавалерію. Слава Богу, вчасно передумали. Воєнком сказав: «Спробуй для нього коня знайти. Такий велетень! На звичайній кобилі ногами землю буде зачіпати. Записуй до артилерії!» Отак і потрапив їздовим у артилерійський розрахунок. Восени, коли розмивало шляхи і коні не в змозі були витягнути гармату із багнюки, Іван підставляв плечі під гарматний ствол... і витягував «богиню війни». Згодом був і заряджаючим, і навідником... Воював гідно, не дарма ж на святковому піджаку рівненьким рядочком вмістилися бойові нагороди. Одягав він того піджака вкрай рідко, але мав добру традицію: щорічно, у переддень дня Перемоги, запрошував до себе в майстерню (звичайно ж після робочого дня) колег-викладачів, яких він жартома називав «дітьми війни», та й поминали бойових побратимів та рідних, які не повернулися із фронтів. Яка

добірна компанія збиралася: В.В.Онищенко,
В.М.Лукашик, В.І.Андруша, І.П.Петренко, Г.Г.Биченко,
М.С.Палюх. Запрошували і мене, дарма що молодий,
обидва ж мої діди полягли на тій кривавій війні. І я був
щасливим від тієї причетності до чогось святого і
величного...

Частував Іван Васильович домашньою горілкою. Ні, ні,
пановний читачу, не самогонкою, а справді горілкою,
настояною на чабрецю, звіробої, калгану, волоському й
грецькому горіхах, та ще на десятка зо три польових та
лісових трав, які він знав, безпомилково визначав на
смак і вміло дозував. То був не напій, то був, за словами
Івана Васильовича, «нектар Божий». Від нього ніколи не
мали головного болю, похмілля, а коли кого діставала
застуда чи грип, завжди зверталися до діда Івана:
«Васильовичу, накапай сто капель нектару». Нікому не
відмовляв... Коли мені сьогодні доводиться смакувати
екзотичні заморські напої, згадується дід Іван і його
неперевершений «нектар». Немає з чим порівнювати...

А взагалі Іван Васильович вів здоровий спосіб життя. Купався в
Удаї цілий рік, обливався до останнього дня водою з
криниці, любив босоніж прогулятися сніговими
наметами... і ніколи не хворів, не мав навіть застуди!
«Мені немає коли хворіти, – жартував. – Он роботи
стільки, робити не переробити». І посміхався своєю
доброю усмішкою, у якій читалася велика любов до
світу.

Та найбільшою справою його життя була пасіка... Дід Іван був пасічником від Бога! Про бджолярство він знав усе: як і чим підгодовувати бджіл на зиму, як не втратити, а зберегти рій, коли і на які цвітіння вивозити вулики, як з найменшими втратами викачати мед... Одним словом – Пасічник! Мед у діда Івана був справді якісним. Про це знали і в Манжосівці, і в Дідівцях, і в самих Прилуках... Не мед, а ліки! Бажаючих його скуштувати було багато. Іван Васильович нікому не відмовляв.

– Вадимовичу, завтра качатиму свіженький. Акація відцвітає.

Приїзди, посмакуємо. Я радо відгукувався на його запрошення. Мені подобалося сидіти на подвір'ї його ошатного будиночка за широким гостинним столом і спостерігати, як дід Іван у білій сорочці і крилатому солом'яному брилі чаклує над медом. Справді казковий сюжет...

Івана Васильовича не стало 14 листопада 2003 року. Пішов із життя тихо і скромно, як і жив. Попорав бджоли на зиму, ліг перепочити... та й не прокинувся. Старі люди кажуть, що таку смерть у Бога треба заслужити. Йому виповнилося 78 років, тридцять з яких віддав рідному педучилищу. Коли прощалися, ніхто не стримував сліз, бо у вічність відійшла світла і добра Людина.

Про Віру Миколаївну, Олександрову маму, скажу стриманіше.

Приходячи до Івахненків на гостини, я завжди заставав її у роботі. Середнього зросту, енергійна, метка і гостра на слово, вона завжди знаходила рукам заняття. Але

господинею була гостинною. Навіть коли заїздили без попередження, Віра Миколаївна, висповідавши Івана Васильовича за несвоєчасність, застеляла стіл білою скатертиною і несла все, що приготувала нашвидкуруч. І щедрий на добро стіл заставлявся різного роду консервацією, огірками, помідорами, домашньою шинкою, салом, ячнею, маринованими грибами та перцями, духмяною картоплею зі шкварками. Це все було таким смачним!

Іван Васильович свою дружину жартома називав «мій генерал».

Вони були однолітками. Побралися по війні. Мої старші колеги з педагогічного училища говорили, що дід Іван Віру Миколаївну шанує і навіть трохи побоюється, бо вона йому не спускає жодної погрішності. Я цьому не дуже вірив, бо неодноразово ставав свідком їхнього діалогу:

– Віро, я Вадимовича до зупинки проведу, щоб не заблукав бува?

– Добре, Ваню, тільки ти не довго... – і так щиро погляне у очі.

А у тому погляді стільки доброти і поваги...

У моїй пам'яті Віра Миколаївна закарбувалася у білій хустинці

біля куца мальв, що ріс побіля хвіртки. Мати, що виглядає, стрічає і проводить чоловіка і сина...

Коли я вертаю із Сум чи Ромен до Прилук, я завжди на пагорбі,

перед самим в'їздом до Манжосівки, притримую авто, щоб поглядом відшукати будиночок під кремезним дубом, де мене завжди радо приймала щедра на добро родина Івахненків. Світла Вам пам'ять, добрі люди ...

Перша зустріч

Того травневого дня 1987 року ми зустрілися із Іваном Васильовичем на училищному стадіоні. Дід Іван поспішав, певно, з магазину, бо у продуктивній валізі видно було свіжого батона, пляшку молока та ще кілька паперових згортків. Ніби виправдовуючись Івахненко-старший сказав: «Син приїхав. Погодувати треба, – а потім додав: – Заходьте, Вадимовичу, до мене у майстерню. З сином познайомлю, кави поп’ємо...» Я звісно ж погодився.

На той час ім’я молодого столичного художника Олександра Івахненка мені було добре відоме. Адже уже побачили світ книги Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати», «Поєми», які проілюстрував мій талановитий земляк. Про самобутню художню техніку Олександра Івановича писали у «Літературній Україні» та журналі «Вітчизна». Отож, втратити нагоду особисто познайомитись із художником я не міг.

Подякувавши Івану Васильовичу, я запевнив, що обов’язково буду і хутко подався до робочого кабінету. Не з пустими ж руками йти на гостини?! Взяв розпочату пляшку коньяку, блокнота, ручку... Пожалкував, що «Садок вишневий коло хати» з ілюстраціями Івахненка лишився вдома. От здорово було б взяти для автографа... «Чекай, можна ж щось дібрати у бібліотеці!» – заспокоїв себе думкою і чимдуж подався до училищної книгозбірні. На

моє щастя у бібліотеці знайшлася опатна книжечка Олександра Довженка «Зачарована Десна», яка побачила світ у видавництві «Веселка» 1977 року. Це був дипломний проект Олександра Івахненка, підсумок його вузівського навчання і його перший тріумф. Згодом книгу перевидали у перекладі англійською, французькою, іспанською мовами. Це були перші кроки входження молодого художника до європейської культури.

– Олександрє Вадимовичу, не затримуйте книги! Вона користується попитом, – кинула мені навздогін Лідія Іванівна, завідувачка бібліотеки.

«Ех, дорогенька, якби ти знала з якою метою я її взяв... Адже за хвилину я познайомлюсь з автором цих чудових ілюстрацій», – подумки відповів їй я, поспішаючи сходами до виходу.

У майстерні на мене вже чекали... Дід Іван на столярному верстаку облаштував гостинний стіл. А за другим верстаком стрункий, по-спортивному підтягнутий, молодий чоловік із довгим добре впорядкованим волоссям, вирівнював багет. Рубанок вправно висвистував у його руках. На мій прихід він не звернув уваги і продовжував працювати.

– Сашко, кидай уже! Ходи обідати. З ранку ж не їв, – пригримнув на чоловіка дід Іван, а потім, ніби виправдовуючись, до мене. – Примчав із Києва і до роботи... Щось майструє для виставки. А голодний же, певно, кави вдома випив та й все.

– Нічого, батьку, ось доберемося додому, мати нагодусь, – весело відповів чоловік, відкладаючи рубанка. Він витер хустинкою руки, скинув халата і привітно подав мені долоню. – Будемо знайомі. Сашко, – і посміхнувся.

Я поглянув на цього статного, красивого тридцяти восьмирічного чоловіка, що вже спізнав смак світової слави, і подивувався його простоті і привітності.

– Також Сашко, – міцно потис руку.

– О, тезки... Давай одразу на ти... Так зручніше, – запропонував Олександр.

– Згода, – все ще невпевнено відповів я.

– То ви сядете за стола? – пролунав грізний голос діда Івана. – Чи за шкірки взяти та всадити?!

– Йдемо, батьку, йдемо... – поспіхом зауважив Івахненко-молодший.

Наше застілля затягнулося на кілька годин. Дід Іван слушно зауважив, що коньяк слід пити на десерт і запропонував своїй – «на зорях». Чи то й справді напій виявився космічним, чи ще чомусь, але мені так стало тепло і затишно у затінку сердець цих привітних і талановитих людей. Усе сприяло добрій розмові. Дізнавшись, що я пишу вірші, Олександр попрохав прочитати. Я читав... Спочатку кілька, потім ще, ще... Він слухав уважно, сперши чоло на свої довгі, красиві пальці... Мені так хотілося, щоб вірші сподобалися йому...

– Вірші зрими, а головне, що викликають емоції, – непоспіхом підсумував він. – А це вже немало...

До поезії уже не поверталися. Говорили про Прилуччину, про її красу, людей...

Згадали Миколу Панасовича Шевченка, який викладав у Івахненка в 5 класі Дідівської школи українську мову. Пізніше він став і моїм наставником, коли працював у райвно.

– Мені двічі довелося навчатися у п'ятому класі, – весело повідомив Олександр. – Один раз вдома, а другий – вже у Києві..

У розмову втрутився Іван Васильович:

– Та то моя вина... Послухав «генеральшу». Сашко у 1960 році закінчив нашу, Манжосівську початкову школу... От Іван Макарович Тринчук-Задорожній, керівник художньої студії, яку відвідував мій син, присоветував вступати до художньої середньої школи імені Т. Шевченка у Київ. Поїхали, але з'ясувалося, що ми запізнилися. Творчі відбори вже пройшли... А тут ще й Віра Миколаївна у сльози: «Не пуцу! Куди таку малу дитину саму до Києва?! Хто за ним пригляне? Не пуцу! Хай хоч трохи підросте... Я їй здався...», – дід Іван спересердя махнув рукою.

– Нічого, батьку, долю не обійдеш, не об'їдеш, – посміхнувся Олександр. – Отож, рік я проходив до Дідівської середньої школи, а вже з вересня став учнем Київської художньої середньої школи імені Тараса Шевченка. Отак довелося двічі у п'ятому класі навчатися, щоб не втрачати програму з мистецтва. У вир навчання занурився з головою, бо було по-справжньому цікаво...

– І за домівкою не сумував? – запитав я.

– Та де там, – у розмову знову втрутився дід Іван. – Я спочатку їздив майже щотижня. Віра змушувала, усе підгодовувала, гостинці слала, а далі він вже призвичаївся.

Сашко посміхнувся:

– Учитися було цікаво. Та й друзі з'явилися... У мене визріла думка:

– Олександр, а можна я у тебе візьму інтерв'ю для нашої міськрайонки? Ти приїхав, а земляки не знають...

Мене перервав Іван Васильович:

– Тільки не сьогодні. І так засиділися. А Віра Миколаївна чекає...

Сашко заспокоїв:

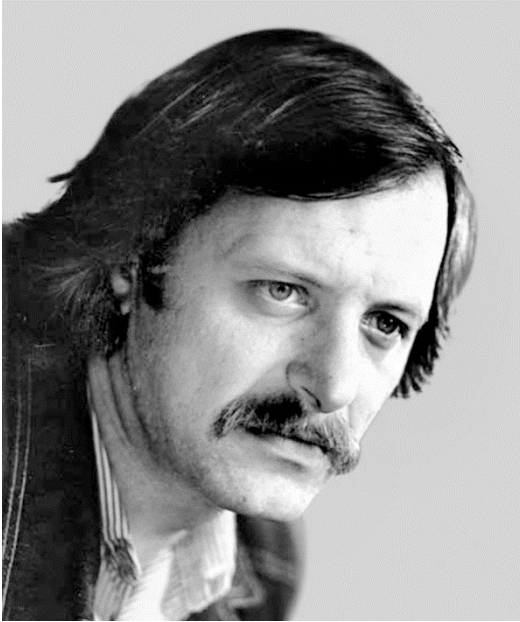
– Давай завтра. Я планую цей тиждень попрацювати у столярці... Треба підрамники поробити. Готуємо виставку у США. То й поговоримо... Згода?

– Ну, то хоч автографа дай, – не здавався я і простягнув йому книгу з бібліотеки.

– О, мій улюблений Довженко! – зрадів Сашко, потім розгорнув книгу. – Так вона ж бібліотечна... То ж кому писати?

– Усім нам, твоїм землякам... Уявляєш, бере студент книгу... Ми Довженка вивчаємо на другому курсі. Відкриває текст, а там автограф від художника! Подвійна радість. А ілюстрації в цій книзі справді незвичайні...

– Дякую на доброму слові. Я сам цю книгу дуже люблю. Скільки приємних спогадів... Роботу над нею я починав у Сосниці, на батьківщині Довженка. Батьку, дай ручку, – попрохав Олександр.

*Олександр Івахненко – лауреат
Державної премії України імені
Тараса Шевченка. Київ, 1989 рік.*

Я виявився проворнішим і
протягнув свою:

– Прошу.

Олександр подякував, на
хвилину замислився і
каліграфічно вивів: «Моїм
дорогим землякам, студентам
Прилуцького педагогічного
училища імені Івана Франка на
добру згадку від художника
Олександра Івахненка, – а потім
додав: – P.S. Колись і мене ця
книга виводила в люди». І
поставив дату та підпис. Я
подякував і ми розпрощалися,

попередньо домовившись про завтрашню зустріч...

Книгу я повернув до бібліотеки. Лідія Іванівна щиро дякувала і хотіла переставити її до спецфонду, але я попрохав не робити цього... А потім ще років з п'ять, викладаючи творчість Олександра Довженка, говорив своїм студентам: «Кому дістанеться текст з автографом Олександра Івахненка – на бал оцінка вища». І мої хлопці наввипередки мчали до бібліотеки. Ось така педагогічна мотивація... Зачитавшись на уроці Довженком, ми завжди добрим словом згадували і про художника. Але це вже інша тема. Тож повернемося до інтерв'ю ...

Олександр Мельник, мистець:

– На Чернігівщині під Прилуками, в селі Манжосівці, на подвір'ї вже старої хати стоїть самотньо шістдесятип'ятирічний дуб. Хочеться вірити, що він ще довгі-довгі літа, а то й віки, поглядатиме з висоти свого верховіття в Манжосівку, сторожачи ту хатину, що її вже назавжди покинули господарі – Віра Миколаївна та Іван Васильович, котрий і посадив його тут 1949-го на честь народження коханого сина, єдиної дитини в родині, гордості батьків, – малого Сашка.

...Я пам'ятаю того дуба ще молодим, струнким, десь, мабуть, п'ятнадцятирічним, як і Сашка. Тоді ми вперше приїхали на шкільні канікули в гості до його батьків. По тому, як вони нас приймали, яке то було для них свято – приїзд сина, я відчув, як їм було сумно самим у хаті, як вони не хотіли малу дитину після 5 класу відпускати одну до Києва між чужі люди – й то, напевно, вже знаючи, що назавжди. Але мусили скоритися незламній волі малого – стати художником.

(ч. «Артанія». Книга 34-35 / перша-друга / 2014. С. 130. Тут і далі цитую із цього видання вказуючи лише сторінки).

Ненадруковане інтерв'ю

Наш земляк, Олександр Івахненко, добре відомий шанувальникам мистецтва України. Лауреат кількох престижних всесоюзних, республіканських та міжнародних премій гідно презентує українське мистецтво як у нашій державі, так і за її межами. З

великим успіхом пройшли його виставки в Братиславі (1982), Софії (1984), Вільнюсі (1984), Берліні (1986), Флоренції (1987). Він багаторазовий учасник Бієнале Ілюстрації Братислава (1982, 1983, 1985). Широко відомий Олександр Іванович як художник-ілюстратор і в Україні. Республіканські видавництва «Веселка», «Дніпро», «Молодь» радо запрошують художника до співпраці. Так вже побачили світ твори Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати» (1982), «Поєми» (1984); Олександра Довженка «Зачарована Десна» (1975); О.Купріна «Посидинок» (1981) з цікавими, самобутніми ілюстраціями нашого земляка. У 1978 році Олександр Іванович видав серію кольорових ліноритів за мотивами українських народних пісень. Член Спілки художників України (1977) Івахненко плідно працює в галузі книжкового, монументального мистецтва та станкового живопису. Перебуваючи цими днями на рідній Прилуччині, художник зголосився дати інтерв'ю для читачів нашої газети.

– **Доброго дня, Олександр Івановичу. Дякуємо за надану можливість поспілкуватися з Вами.**

– Прошу. Я завжди залюбки спілкуюся зі своїми земляками, бо Прилуччина для мене – рідна домівка. Тут живуть мої батьки, друзі, вчителі... Саме тут я робив свої перші кроки у світ мистецтва. Правильніше сказати, заводив мене малого за руку мій педагог, керівник нашої художньої студії Іван Макарович Тринчук-Задорожній...

- **Олександр Івановичу, для частини читачів нашої газети це перша зустріч з Вами. Хотілося б більш детально дізнатися про Ваш життєвий шлях. Почніть із витоків, будь ласка.**
- Добре, коли це вас цікавить. Думаю ця розповідь не займе багато часу. Народився я 16 жовтня 1949 року в селі Манжосівка Прилуцького району Чернігівської області. Мої батьки – люди праці. Мама, Віра Миколаївна, на сьогодні вже пенсіонерка, домогосподарка. Батько ж, Іван Васильович, хоч і має 62 роки, але продовжує навчати столярної справи студентів Прилуцького педагогічного училища імені Івана Франка. Закінчивши Манжосівську початкову школу, у 1961 році, я вступив до Київської художньої середньої школи імені Тараса Шевченка. Хоча варто зазначити, що до цього я вчився малюванню у Прилуцькій художній студії, якою керував Іван Макарович Тринчук-Задорожній. До студії мене записав батько...
- **Олександр Івановичу, а ви пам'ятаєте свій перший малюнок? З чого все почалося?**
- Достеменно уже й не скажу... Почалося все із поштових карток. Мій батько, Іван Васильович, учасник Другої світової війни. Після її закінчення він привіз чи то з Німеччини, чи то з Австрії набір поштових листівок з красвидами Європи. Вони тривалий час зберігалися у шафі, поряд із сімейним фотоальбомом. Мені було років п'ять чи, мо', сім, коли я їх віднайшов. Отож, одного разу я взяв олівця і на звичайному аркуші із учнівського зошита

почав перемальовувати. На диво, у мене все вийшло, тоді я взяв іншу листівку, почав малювати, і знову вдало... До кімнати зайшов батько, подивився на мої малюнки і похвалив... А через кілька днів приніс мені альбом для малювання і набір кольорових олівців. Ось першого малюнка у цьому альбомі я запам'ятав – це була голівка соняха. Я пам'ятаю, як вимальовував ретельно кожне зернятко, як розфарбовував кожний пелюсточок. Батько поглянув на малюнок і погладив по голові. Для мене то була найвища похвала.

– **Саме тоді ви і вирішили стати художником?**

– Та ні, я тоді хотів стати водієм, ганяти на машині... Художником я вирішив стати пізніше. Я вже був школярем: чи то в першому, чи, мо', в другому класі... На пагорбі, неподалік нашої хати, я побачив чоловіка з мольбертом. Нишком підійшов до нього. Мені так сподобалося, як він фарбами змальовує наш краєвид,.. так усе реально і красиво виходило. Ось тоді й виникло бажання навчитися так малювати, як справжній художник. Сказав про це батьку...

– **І він привів Вас до студії Тринчука-Задорожнього...**

– Саме так.

– **Скажіть, Олександрє Івановичу, яке місце займає Іван Макарович у вашій мистецькій долі?**

– Він мій перший учитель, перший наставник... Перші уроки техніки малювання, перші уроки композиції – усе від нього. Іван Макарович не лише чудовий художник, але й мудрий

педагог. Багатьом
прилуцьким художникам
він дав путівку у життя...
Для вас, шановні читачі,
наводимо коротку
біографічну довідку:

Іван Макарович Тринчук-Задорожній

*народився 5 травня 1924 року
в хуторі Шевченка на
Кіровоградщині. Учасник
Другої світової війни. У 1952
році закінчив відділення*

*живопису Одеського художнього училища і за розподілом прибув до
міста Прилуки на посаду вчителя малювання Прилуцького
педагогічного училища імені Івана Франка. Працював до 1975
року, а потім перейшов у Прилуцький цех Чернігівського
художнього фонду. Учасник багатьох республіканських виставок
та вернісажів.*

(Помер 8 січня 2006 року. Олександр Івахненко приїздив
провести свого вчителя в останню дорогу – прим.
автора).

– Отож, Івану Макаровичу я завдячую багато чим. Та й ідея мого
вступу до Київської середньої художньої школи імені
Тараса Шевченка теж у великій мірі належить йому.

– **Що дало Вам навчання у столичній художній школі?**

– Та практично все. Воно стало міцним підмурівком для
творчості. Там я набув стійких професійних навиків, там

сформувався мій естетичний світогляд, там я знайшов друзів та однодумців, там обмежилися мої художні смаки. І всім цим я завдячую своєму наставнику і педагогу Сергію Михайловичу Гончару. Мені й справді таланить на гарних педагогів...

– **Але ж потреба у вдосконаленні професійних навичок лишилася?**

– Безперечно. Для художника це процес постійний.

– **І вирішили вступити до вузу. Чим був продиктований вибір вишу?**

– Усім. Насамперед, великий гурт моїх друзів вступили саме до цього інституту. Частина наших педагогів закінчили цей вуз... Ще під час навчання у школі я мріяв стати його студентом...

– **Отож, упродовж 1968–1974 рр. Ви навчалися на графічному факультеті Київського державного художнього інституту?**

– Саме так.

– **Які спогади лишилися про навчання у вузі?**

– Найяскравіші. Студентське життя неповторне і незабутнє...

Але якщо я про нього почну вам розповідати, боюся ми не вкладемося у об'єм газетної статті. Доведеться писати книгу...

– **А це було б цікаво. Олександрє Івановичу, і все ж, якщо про найголовніше, що найбільше запам'яталося?**

– Дух творчості, який вирував у нашому закладі... Чудові педагоги, а ще незбориме бажання малювати. Я

потрапив до найкращих педагогів у майстерню книжкової графіки, якою керували народний художник СРСР, професор Василь Ілліч Касіян та заслужений художник України, професор Василь Якович Чабаник. Для мене вони стали не просто наставниками, це щось значно більше! Ці люди не лише закріпили і розвинули мої художні навички, вони змінили мій світогляд, навчили по-особливому сприймати світ. Адже справжній художник народжується у мозку, а ще у серці. Що із них первинне – не знаю...

– В.І. Касіян – лауреат державної премії імені Тараса Шевченка, всесвітньо відомий графік. Його графічна Шевченкіана – справжній витвір мистецтва. Скажіть, під його впливом Ви звернулися до творчості Кобзаря?

– Не зовсім... Безперечно, я знайомий з творами свого педагога. Вони відіграли певну роль у формуванні моїх художніх смаків, але у кожного професійного художника Шевченко має бути свій... Адже кожна людина має особистісне сприйняття, як творів мистецтва, так і поезії. У мене сформувався свій образ Кобзаря, мені здається, я його розумію, адже Тарас також художник. Шевченко в моєму житті – це тема окремої розмови. Тут неможливо коротко...

– А Довженко?

– Що Ви маєте на увазі?

– Ви обрали темою свого дипломного проекту ілюстрування кіноповісті Олександра Довженка «Зачарована Десна». Виконали низку офортів... Що вплинуло на Ваш вибір?

– О, на це питання однозначно не відповіси, воно омріяне і багатовекторне... Безперечно, вплинув сам твір... Довженко не лише геніальний режисер, а ще й геніальний письменник. Так зримо у слові передати неповторну красу моєї рідної Чернігівщини, красуні Десни, а що найголовніше – красу душі простих людей-полісян. А образ малого Сашка, якими чистими очима і чистою душею він дивиться на світ, яке дивне світосприйняття... Мені здається, що ця повість автобіографічна не лише для Довженка. Кожен із читачів знаходить в ній частинку своєї долі. Особисто для мене – це так... А ще Довженко – українець. Це відчувається у всьому. З якою любов'ю він змальовує в слові красвиди Полісся. Зверніть увагу, скільки там художніх деталей... А люди?! Які прекрасні, зримі персонажі! Які характери!! Образ Самійла-косаря чого вартий... Дайте йому косу і він обкосить увесь світ. Оце працьовитість! Хіба ж це не найголовніша риса нашого народу?

– **Важко з Вами не погодитись...**

– А Ви знаєте, що цю кіноповість Довженко писав у Москві... Влада тримала його у «золотій клітці», не дозволяючи виїзд на Україну. Почитайте спогади його вихованця і

учня, чудового актора і поета Миколи Вінграновського. Там написано, як важко давалася Довженку «Зачарована Десна», через які духовні і моральні випробування він пройшов.

– Олександрє Івановичу, Ви так глибоко знаєте творчість Довженка...

– Бо він мені духовно близький. А ще, щоб ілюструвати твір, мало його розуміти... Треба його переосмислити, співпережити, викликати у серці певні емоції, заглибитись у текст і психологію героя. Потрібна велика праця душі...

– На обкладинці книги я дійсно побачив панорамне зображення Десни. А от далі, розглядаючи малюнки, мені чомусь видавалися краєвиди Прилуччини? Мальви, Удай, Ваш город...

– Та ні... То Вам тільки видається. Як можна ілюструвати Довженка, не побувавши у його рідній Сосниці, не бачивши краси тихоплинної Десни? Переважну більшість малюнків я написав у Сосниці. Ми поїхали туди із моїм щирим другом і родаком Сашком Мельником. Жили спочатку у батьків нашої однокурсниці, а згодом перебралися до Десни, у намет... Ви знаєте, які чарівні світанки над Десною?!

– Доводилося стрічати... Олександрє Івановичу, а людей також малювали з натури? Приміром, Сашкового батька? Мені він видається чимось схожим на Івана Васильовича. Такий же кремезний...

- А от і помиляєтесь! Статуру батька я змальовував зі свого товариша Олександра Мельника. Йому доводилося позувати... Хоча за характером мій батько дійсно має багато спільних рис із персонажем Довженка... А чому тут дивуватися? Ми – народ... Український народ... І у нас багато спільного. Саме на цьому і наголошував Довженко у своєму творі.
- **Після Вашого блискучого захисту дипломного проекту у видавництві «Молодь» вийшла повість Довженка українською мовою. Згодом її перевидали у перекладі англійською, французькою та іспанською мовами. Як Ви до цього ставитесь?**
- Безперечно, позитивно... А як по-іншому? Олександр Довженко – геніальний письменник, і твір у нього геніальний! І те, що про нашу Україну, наш народ, дізнаються люди інших країн – це просто чудово! І не лише дізнаються, але й відчують душу, познайомляться зі звичаями, оцінять красу природи і людини. Ця книга варта такої уваги! А якщо мої малюнки допоможуть в осягненні цієї книги, я буду дуже радий.
- **Олександр Івановичу, як склалася Ваша творча доля після закінчення вузу?**
- Прозаїчно. З серпня 1974 року до червня 1976 року працював на заводі «Арсенал», служив у лавах Радянської армії. Повернувся знову на завод...
- **То чому ж прозаїчно?**
- А Ви спробуйте щоденно малювати наочну агітацію, коли душа просить справжньої творчості.

– **То ж який вихід?**

– Не зраджувати собі. Митець має творити! За інших умов він стає ремісником... Мені знову поталанило, хоча якщо щиро – я цього прагнув. З червня 1976 року по 1979 рік продовжив навчання у творчих майстернях Академії мистецтв СРСР в Україні. Майстерня графіки, якою керував народний художник СРСР Михайло Гордійович Дерегус. Це своєрідна художня аспірантура. Вона завершила мій мистецький вишкіл. З 1979-го року я на творчій роботі... Осягаю науку життя.

– **Олександр Івановичу, і на останок, побажання для наших читачів.**

– Бажаю моїм дорогим землякам міцного козацького здоров'я, родинного затишку і достатку. А ще – терпіння і віри, віри в щасливий прийдешній день.

– **Дякую за розмову.**

– Прошу.

Бесіду вів Олександр Забарний.

Я дбайливо повернув до течки рукопис ненадрукованого тоді інтерв'ю.

Пригадав резюме секретаря райкому: «Забагато України, забагато Івахненка...». Іронічно посміхнувся: «Помилився секретар... У долі художника України не може бути забагато чи замало... Вона або є, або відсутня». Доля Олександра Івахненка наскрізно пов'язана з Україною. І свідчення цьому – його твори – довершені, змістовні, художньо досконалі, по-філософськи глибинні,

опроміненні синівською любов'ю до України. Саме через них світ і пізнав справжню, а не відретушовану Україну. Але це вже тема іншої розповіді...

«...автор поспішає відразу зробити деякі визнання: в його реальний повсякденний світ, що не день, то настійно починають вторгатися спогади.

Що викликає їх? Довгі роки розлуки з землею батьків чи то вже так положено людині, що приходить час, коли вивчені в давно минулому дитинстві байки й молитви виринають у пам'ять і заповняють всю її оселю, де б не стояла вона...» Олександр Довженко «Зачарована Десна».

Олександр Мельник, мистець, найближчий друг:

– Знаю лише одиниці мистців, котрі до такої міри віддавались би роботі, майже повністю ігноруючи буденні, звичайні людські турботи. Саме вони – наші найвидатніші художники, й він серед них – один із найвидатніших... Це, очевидно, результат життя, зафіксований у кількох рядках біографії й творчих звершень в енциклопедії. Але це не життя. Життя обірвалось і зникло. Ми вже не чуємо його живого голосу, не відчуємо тепла рукостискання. Залишилися лише спогади... (с. 131).

Його Шевченко

Минуло кілька років від нашого знайомства... За цей час відбулося декілька короточасних зустрічей. Говорили про буденне... Олександр Іванович ділився своїми

враженнями від поїздки до США. У 1988 році його твори виставлялися в Нью-Джерському технологічному інституті та Українському інституті Америки. Виставки мали успіх...

У березні 1989 року колектив училища вітав О.І.Івахненка з присудженням йому Державної премії України імені Т.Г.Шевченка за цикл ілюстрацій до творів Тараса Шевченка «Поезії у двох томах – «Кобзар» (К., «Веселка», 1988). Вітальну телеграму надіслали за підписом директора училища Н.П.Компанченко. Дід Іван з цього приводу виставився, проте обіцяна розмова про Шевченка з Олександром Івановичем відтерміновувалася.

Від діда Івана я довідався, що Олександр розпочав роботу над монументальними розписами в холі музею Т.Г. Шевченка на Тарасовій горі в Каневі. В цьому ж році з'явилися його живописні полотна «Жнивна пора», «Ранок», «Криниця». Талант художника набував окрилення і світової слави.

Першого серпня 1989 року дід Іван зателефонував мені ще зранку:

– Вадимовичу, маю Вам гостинця від Сашка... Передає особисто вітання і двотомник Т.Шевченка зі своїми ілюстраціями, ... ну той, за який йому премію вручили. Я вчора був у нього, то бідкався, що ніяк не може вирватися на Прилуччину, з друзями посидіти... Я перервав шанованого мого колегу:

- Іване Васильовичу, дорогий мій, я надзвичайно розчулений
Олександровою увагою і тим, що він цінує нашу
дружбу... Нехай Бог посилає йому доброго здоров'я!
Скажіть, коли я зможу отримати свій дарунок?
- Та хоч і сьогодні... Приїздіть, дорогу ж не забули?

Олександр Васильович
Забарному це робити
згадку.
1. III 1989 р. р. р.
Автограф

Уже за годину я
був у діда Івана.
Він передав мені
дві опатні
книжечки поезій
Тараса Шевченка
у казковому
оформленні
Олександра

Івахненка. На титулі першої було написано
розхристаним Сашковим почерком: «Олександр
Вадимовичу Забарному на добру згадку», дата і підпис.
Коротко, лаконічно... Але як я радів цьому дарунку...
Уявляєте, я отримав авторський примірник, яких, мо', з
десяток, а, може, трохи більше... Художник не забув
про мене, значить і я маю місце у його творчому житті!

Ми ще довго з Іваном Васильовичем розглядали ілюстрації його
сина на вірші Кобзаря. Своє захоплення і повагу
висловлював головним чином я, а Івахненко-старший
уважно слухав, щось додавав, щось уточнював... Його
очі випромінювали добро і радість, а ще батьківську
гордість за сина...

Коли вже прощалися, я просив передати Олександрові Івановичу мою щире подяку за дарунок, а ще просив нагадати про обіцяну зустріч зі студентами училища. Дід Іван замахав руками: «Коли там! У нього стільки роботи, що і вдома рідко буває... Бач, навіть додому нема коли навідатись... Але добре, нагадаю». На тому і порішили... і я себе втішив думкою, що обов'язково на цій зустрічі поведу розмову про Шевченка, про його магічний вплив на художника. Тільки б дочекатися...

Не судилося б нашій розмові відбутися та допоміг випадок...

Храм у Манжосівці припадає в акурат на 21 вересня, на свято Різдва Пресвятої Богородиці, або, як кажуть у народі, «на другу Пречисту». В переддень свята Іван Васильович запросив мене і ще кількох колег похрамувати: «Приходьте, Вадимовичу, по чарці вип'ємо... Сашко з родиною обіцяв бути».

Що таке український храм для непосвяченого читача, розповім окремо. Повірте, ця тема варта окремої розмови, а то й окремої книги. Якщо ж говорити лаконічно, то це подія, коли у гарного господаря повна хата гостей. Приїздять і приходять близькі і далекі родичі, друзі, знайомі, сусіди, хоча у них теж таки храм, але вони обов'язково погостюють у вас і одразу ж запросять вас таки на похрамини... Добрим знаком для господи було, коли у цей день до неї завітає прочанин, або просто подорожній. Його шанують як особливого гостя, бо то для хати прибуток. А частувати в Україні уміють. На стіл ставиться усе краще, все, що припасене господарями

спеціально для храму. На горілці не економлять...

Словом, чим більше віддаєш, тим більше прибуває!

Сашко на храм до батьків приїхав усією родиною, ще й друзів зі столиці прихопив... Тоді й познайомився я із Олександровою дружиною, Наталією, а ще із донькою-школяркою, Марійкою, як любовно називав її тато. Наталія Іванівна мені сподобалася. Миловидна, стримана жіночка з лагідними і водночас вдумливими очима. Вони з Олександром були красивою парою. Недаремно ж старі люди кажуть, що шлюби реєструються на небесах, а Бог парує...

За гостинним столом у Івахненків було людно і гамірно...

Знайомі і незнайомі мені люди наперебій хвалили господиню та господаря, ділилися останніми місцевими та столичними новинами, або ж поринали у спогади. У тихе надвечір'я, коли приспівший вечір почав нагадувати, що пора вже і честь знати, почали збиратися... Я вже попрощався із господарем, подякував Вірі Миколаївні і вийшов за хвіртку, саме там і натрапив на Олександра. Він, певно, когось із друзів проводив до автобусної зупинки, та й зупинився у затінку акацій, що підбігли із пагорба майже до двору...

Тенета забуття вже не тримають деталей нашої розмови, але пам'ять міцно закарбувала наріжні, ключові думки, які лягли в основу бесіди, бо вони були важливими для нас обох, вони хвилювали... Після кількох обов'язкових з точки зору ввічливості фраз я розпочав з головного:

- Олександр, дозволь мені особисто привітати тебе із здобуттям Державної премії України імені Тараса Шевченка в галузі образотворчого мистецтва. Повір, це не гучні слова, нам, твоїм землякам і друзям, надзвичайно приємно, що саме тобі вручили цю відзнаку. Твій Шевченко справді неперевершений, неймовірний, фантастичний...
- Дякую на добрім слові. Мені й справді важлива оцінка земляків. У вас тут, на Прилуччині, очі ще не замулені лукавством, а тому мені дійсно приємно. Уже минуло пів року від дня нагородження, а люди продовжують вітати... Значить зачепив за живе?
- Ой, іще і як зачепив... Мав розмову із місцевим скульптором Семеном Кантуром, він вражений твоїм оформленням «Кобзаря», щоб придбати це видання, був змушений обійти усі книгарні Києва. Ледве знайшов. Придбав одразу п'ять комплектів. Казав, надішле друзям у Болгарію, на Сахалін... А тираж таки не малий – 50 000 примірників! І вже не дістанеш... Що то значить довершене оформлення!
- Що то значить Шевченко! – з посмішкою зупинив мене Олександр. – Нас художників-ілюстраторів багато, а Шевченко – єдиний!

І за хвилину продовжив:

- Ні, я не буду лукавити, мені безперечно приємно, що так високо оцінили мою художню діяльність. Приємно бачити своє прізвище серед кращих митців України. Але повір мені, до Шевченка я прийшов, не думаючи ані про премії, ані про нагороди...

- Певно далось взнаки, що серед твоїх учителів були такі знані художники як В. Касіян та М. Дерегус. Їхня Шевченкіана відома всьому світові!
- Це не зовсім так... Як ти не можеш зрозуміти, що для кожного художника необхідний свій Шевченко! Так, є Шевченко В.Касіяна, є Шевченко М.Дерегуса, а ще є Шевченко О.Сластьона, О.Кульчицької, О.Данченка... І цей перелік можна продовжувати. Сприйняття – річ глибоко особистісна. Кожен із названих віднайшов свого Шевченка. Це їхнє прочитання його творів, їхнє художнє бачення і осмислення текстів, зрештою, їхня оригінальна манера письма... Мій Шевченко зовсім інший. І йшов я до нього довго і, ой, як не просто...
- То почни з витоків...
- Точніше сказати не з витоків, а, мабуть, з коріння. Шевченко закоренився ще в моє дитинство. Коли моя перша вчителька Манжосівської початкової школи, Марфа Степанівна, прочитала нам вірш «Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть...» і так мені затишно стало на душі, так зримо... Вірш немов ожив перед очима.
- Тож не випадково твоя перша ілюстрована книга Шевченкової лірики була «Садок вишневий коло хати»?
- І знову ти помиляєшся... Мій прихід до розуміння і прочитання творів Шевченка припадає ще на час навчання у художній школі, а потім був ще й інститут, який поглибив моє світосприймання Шевченка. Але то

все було, певно, підготовчим періодом. Мої ж справді творчі шукання припадають на 1978–1979 роки, коли навчався в майстернях Академії мистецтв СРСР. Тоді я взявся ілюструвати книгу В. Скомаровського «Тарасові птиці». У 1979 році вона побачила світ у видавництві «Веселка». От саме тоді і прийшло розуміння сирітської долі малого Тараса, а вже через нього і сирітської долі України. Саме тоді образи почали наповнюватися кольорами... З'явилася палітра художнього бачення. З'явилася серія малюнків аквареллю. За відгуками критиків доволі оригінальна...

– То це був перший рубіж?

– Можна вважати, що так. Якщо ти на цьому наполягаєш. «Садок вишневий коло хати» – це вже зовсім інша стилістика, інша техніка. Я спробував осмислити лірику Шевченка в новій техніці кольорової ліногравюри. Це зовсім інше технічне вирішення, воно складніше, але, як виявилось, напрочуд вдало передає емоцію Кобзаревих віршів. Ось так форма вплинула на зміст. Ця книга побачила світ у 1982 році і стала першою у серії моїх творчих шукань та експериментів. Наступним був великий цикл ілюстрацій до Шевченкових поем. Книга так і називалася «Поеми» (1984). Я продовжив свої пошуки у цій же техніці, але надзавдання книги було дещо іншим. Якщо у попередній книзі кожен вірш – це завершений твір, а значить і окремий малюнок, то поеми потребували іншого змістового підходу. Необхідно було забезпечити

емоційну безперервність художнього тексту в малюнках. Доводилося мислити художніми блоками. І знову таки допоміг сам Шевченко. Я ще раз переглянув його офорти і малюнки селян... Так Шевченко-художник підказав мені динаміку руху персонажів у поемах. Колорит ілюстрацій став більш гарячим, більш динамічним, з'явився контраст червоного і чорного...

- Чи можна вважати вихід двотомного видання Кобзаревих «Поезій» завершальним триптихом вашої Шевченкіани?
- Звичайно ж, ні! Шевченко – невичерпний... Хоча якщо розглядати твоє запитання в суто часовому вимірі, то, можливо, й так... Проілюстровані чотири Кобзареві книги, поза сумнівом, мають змістову і художню єдність. Вдосконалювалась техніка виконання, з'явилися цікаві технічні знахідки. Книги близькі у своїй образній системі, у засобах подачі емоцій... Та все одно, для мене вони рідні й різні... Просто завершився черговий етап мистецького життя, мистецького сходження...
- І як добре, що він достойно оцінений і державою, і мистецькою громадськістю, – підхопив його думку я. Ми розсміялися.

На вулицю вибігла Марійка:

– Татку, мама кличе...

Довелося попрощатися.

Через майже два десятки років мені довелося пригадати зміст нашої з Олександром розмови, читаючи аналітичну статтю мистецтвознавця Юрія Іванченка, підготовлену і

опубліковану до 60-літнього ювілею художника. На мою думку, Ю.Іванченко дуже точно і водночас лаконічно передав художню сутність Івахненкової Шевченкіани. Дозволю собі зацитувати: *«Саме у цій праці (над творами Шевченка – прим. О.З.) утвердилися основні риси неповторного почерку майстра – глибокий зв'язок його малюнків з духом літературного твору, узагальненість і умовність форми, іконописна площинність колірного вирішення і композиційна злагодженість. Для посилення лірико-драматичного ладу, суголосного геніальній Шевченковій поезії, особливо там, де поет говорить про трагічні колізії людського життя, О.Івахненко вдається до різномасштабності й диспропорції komponування площин і постатей персонажів, поєднання різночасових та різнопросторових моментів».* Ну що тут додаси?

3 АРХІВУ

Осяяний думами великого Кобзаря

Для київського художника-графіка Олександра Івахненка цей рік видався особливим – за ілюстрації до поетичних творів великого Кобзаря він здобув звання лауреата Державної премії Української РСР ім. Т.Г.Шевченка.

Перші ілюстрації Івахненка до творів Кобзаря з'явилися 1981 року на виставці робіт молодих художників у залах Академії мистецтв СРСР, одразу ж привернувши до себе увагу глибоким проникненням у літературні образи, тонким психологізмом, гнучким використанням традицій українського народного

мистецтва. Наступного року за художнє оформлення книжки «Садок вишневий коло хати» Івахненко був відзначений дипломом лауреата республіканського конкурсу мистецтв «Молоді голоси». Трохи згодом вийшли у світ книжки Шевченкових поем та двотомник поезій, проілюстровані молодим художником. Останнє видання відзначене найвищою нагородою республіканського конкурсу «Мистецтво книги – 88» – спеціальним дипломом. Ілюстрації Олександра Івахненка до поетичних творів Тараса Шевченка – відрядне явище в сучасному образотворчому мистецтві. Художник, пройнявшись думками і помислами, образами і стилем великого поета, духом тієї епохи, в якій він «карався, мучився, але не кається», зумів по-своєму витрактувати Шевченкові образи, досягти виняткової чіткості та якості в графічній інтерпретації поетового слова.

(ж. «Вітчизна», 1989, № 11. С. 206).

У круговерті часу

Відзначення творчості Олександра Івахненка Державною премією імені Тараса Шевченка вивело художника до перших лав кращих художників України, що, безперечно, вплинуло і на його особисту долю. Провідні видавництва України, шикуючись у чергу, пропонували йому вигідні замовлення та контракти. І це не дивлячись на суцільне безгропів'я, яке панувало у видавничій галузі після розпаду СРСР. Проте художник до замовлень ставився вибірково. Дослухався до серця, яке

безпомилково визначало мистецькі пріоритети... Його творчий простір, мистецьку ауру цілком заповонила робота над монументальними настінними розписами у Канівському музеї Тараса Шевченка. А згодом художник цілком віддався станковому живопису. Саме у ньому він міг зреалізувати свої найсокровенніші творчі задуми, духовні запити і, щонайголовніше, філософію свого мистецького мислення. У цей плідний для митця період з-під його пензля виходять у світ справжні шедеври української художньої культури: «Дві матері» (1992), «На Івана Купала» (1994), «Рушникові обереги» (1995), «Зачарована» (1996), «Дніпрове диво» (1998), «Козачки» (1999), «Минулі тривоги» (2000), «Татарське зілля» (2002), «Окрилена (Катерина)» (2003) і цей перелік можна продовжувати.

Я переконаний, що саме у цей період своєю творчістю Олександр Івахненко заклав підмурівок нової національної культури, нового художнього мислення незалежної Української держави. Він уникав публічних політичних виступів, не шукав шляхів до депутатських мандатів, які в ті часи щедро роздавали новостворені партії діячам культури, аби лишень підняти свій рейтинг у ще напівсонній людській свідомості. Йому це не було потрібним. Він малював... І кожен його малюнок чи живописне полотно формували у людині те, чого не змогла добитися жодна ідеологічна доктрина. Він відроджував у людині історичну пам'ять, закурене пилом часу етнографічне виховання, шану до традицій і водночас абсолютно новаторський художній смак, який

надиктовував йому час. Депо пізніше політологи назвуть це «українською національною ідеєю», а мистецтвознавці – «національною самоідентифікацією». Я ж переконаний, що Івахненко був одним із перших із числа тих, хто карбував генетичний код нації, ... відродженої нації! Це були паростки того, що згодом буйно заколоситься на Майдані.

Титанічна праця мистецького духу художника не лишилася непоміченою українською громадськістю. У 1996 році указом Президента України Олександру Івахненку присвоєно звання «Заслужений художник України». А у 2001 році його обирають членом-кореспондентом Національної академії мистецтв України. Олександр Іванович – член Комітету Державних премій України ім. Т.Г.Шевченка (1989–1996 рр.), член Комітету Національних премій України імені Тараса Шевченка (1999–2001; 2010–2014 рр.). Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2006 року за № 184-р його введено до складу Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі...

Влітку 2006 року ми випадково зустрілися на центральній площі міста Прилук:

– О, друже, привіт... Побазарував уже! – привітно вітав мене Олександр Іванович. – Масш час? Ходімо у затінок про життя наше скорбне поговоримо...

Ми вмостилися на лаві у затишному скверіку Олега Кошового і жваво почали обговорювати якісь зовсім не першочергові проблеми. У мене вийшла книга есеїв «За

лаштунками літа» і я бідкався, як би передати її в дарунок художнику. Зголосилися на тому, що передам її через нашого спільного знайомого, Івана Забіяку, викладача Інституту журналістики КНУ. Саме тоді я їй пригадав, що не привітав Олександра Івановича із обранням до складу Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі. Поспішив тут же виправити свою неухажливість...

З обличчя Івахненка сповзла посмішка, голос став безбарвним і навіть трохи суворим:

- Не спіши вітати, друже, бо немає з чим... То лише гучна назва. Немає ще в Україні суспільної моралі. Заблукала десь по манівцях... Або ж забрьохалась у чиновницьких кабінетах чи депутатських кріслах... Після Помаранчевої революції усі ми повірили, що ось вона вже має відродитися, але як виявилось марно. І Президент слова правильні говорить, і шлях обрано наче вірний (мова йде про В.А. Ющенко – прим. О.З.), але дії його якісь мляві, уповільнені. Та й протидія ще велика...
 - Але добре вже, що до складу комісії потрапили люди достойні, люди, які розуміються на складовій новій моралі. Поряд з Вами Мирослав Попович, Тарас Петриненко, Іван Малкович...
 - Годі, Олександр, не за прізвищами варто про людей судити, а за їхніми справами. А ми поки що нічого не зробили...
- Таким же принциповим він залишався і в своїх судженнях щодо діяльності Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка. Коли Комітет почали звинувачувати в протекціонізмі і кулуарності, Івахненко припинив відвідувати його засідання.

– Ну не можу голосувати я за людину, яка не варта того...

Особливо обурює, коли ти голосуєш проти, а вони все одно протягують... То краще я вже зовсім не прийду, аніж ходити забр'юханим у цьому бруді.

Його позицію підтвердив мені Дмитро Йосипович Іванов, наш чудовий поліський поет, Шевченківський лауреат, також член Комітету з Шевченківських премій:

– Олександр Іванович дійсно людина досить принципова. Конформізм у нього відсутній. Будучи чесним у своїй творчості, він зберігає людську порядність і у повсякденному житті. Хоча принципів земляцтва не зрікається і дорожить ними.

Така позиція зайвий раз підтверджує, що головний зміст свого життя митець бачив лише у творчості й цурався всього, що заважало цьому. У своєму інтерв'ю часопису «Прилуки. Фортеця» № 2 за 2008 рік він щиросердно визнавав:

– Коли отримав Шевченківську премію, було надзвичайно приємно і в той же час дуже важко і відповідально. Подібні нагороди накладають подвійну відповідальність... Після премії я ледь не рентгеном просвітлював усі свої роботи, і якщо відчував хоч найменший сумнів, то відкладав цю картину і намагався її нікому не показувати... Коли починаєш зважувати, сумніватись і перевіряти кожну деталь картини, то це психологічно тисне, обмежує в творчості.

Саме таке прагнення художньої досконалості та завершеності й рухало творчий процес Майстра до нових мистецьких горизонтів.

Чарівний дивосвіт його образів

Писати про художній дивосвіт Олександра Івахненка просто і водночас складно. Просто тому, що за роки перебування його у мистецькому просторі України виросло ціле покоління його поціновувачів, серед яких немало мистецтвознавців, журналістів, художників. Саме вони й відгукувались на його твори численними статтями, оглядами і відгуками у пресі та соціальних мережах. Публікації Миколи Стороженка, Олександра Мельника, Дмитра Степовика, Юрія Іванченка переконливо відкривають перед нами творчу майстерню непересічного художника, допомагають осягнути його задуми, пізнати шляхи їх реалізації.

Складно ж писати тому, що у кожній картині закодована часточка душі митця, енергетика його серця, стилістика його творчої манери. А осягнути все це не так вже й просто... Щоб це вдалося – необхідно дорівнятися до духовного світу митця, або принаймні до нього наблизитися. А це під силу не кожному...

Чого гріха тайти, зустрічалися на творчому шляху художника й такі колеги, які улесливо вітали його з черговим мистецьким здобутком, а потай, засліплені заздрістю і власним невіглаством, підленько нашіптували в ЦК: «націоналіст», «космополіт». Не припинилося це нашіптування і в часи, коли «націоналістом» стало бути модно. Особливо після того, як Олександра Івановича обрали до складу наглядової ради Національної академії

образотворчого мистецтва та архітектури. Їх у раді було лише сім чоловік. Але які імена! Валентин Штолько – президент Української академії архітектури, доктор архітектури, народний архітектор України; Василь Перевальський – народний художник України; Віктор Сидоренко – віце-президент Академії мистецтв, голова Національної спілки художників, народний художник України; Олександр Федорук – академік Академії мистецтв, доктор мистецтвознавства. І цей перелік можна продовжувати. У такому добірному товаристві у будь-кого запаморочилась би голова. Але тільки не в Олександра Івахненка. Він був і лишався насамперед художником, живописцем високого гатунку. І своє покликання вбачав у тому, щоб дарувати людям красу.

Отож, входячи в дивосвіт творів Олександра Івахненка, я буду насамперед керуватися словами самого Майстра. Даючи інтерв'ю часопису «Прилуки. Фортеця» Олександр Іванович сказав:

– Працюючи над Шевченком, я шукав у його творах щось близьке мені, хотів чіткіше передати життя і ритм його поезій. І те, що вийшло, настільки захопило мене, що я і далі продовжую працювати саме в цьому напрямку. В основу моїх робіт покладена обернена перспектива. Річ у тім, що коли глядач дивиться на правильне зображення, скажімо, на фотографію, то погляд пробиває площину і далі губиться на лінії горизонту... А в оберненій перспективі погляд повертається до глядача, і саме тоді відбувається активне сприйняття усього, що ви бачите в картині.

Звичайно ж, є й інші особливості, наприклад, ще я використовую умовне рішення форми... От, скажімо, на одній із робіт по площині в'ється стежка, але це ніби і не стежка, а вишитий рушник... Тобто в конкретні предмети я намагаюся закладати ще якийсь додатковий зміст. Ще в картині, на мою думку, мусять бути якісь пропуски. Скажімо, одна форма більш деталізована, а інша спрощена, площинна. Такі прийоми на підсвідомому рівні активізують сприймання твору, через невідповідність звичайного образу викликають запитання, і в картині ми підсвідомо шукаємо на них відповідь. (Прилуки. Фортеця. 2008. № 2. С. 42–44. Тут і далі цитую за цим виданням вказуючи лише на сторінки – *Автор*).

Стилістика Івахненка не схожа на образотворчу манеру письма будь-кого з сучасних художників. У своїй творчості він вивершується над зримим світом. Найхарактерніша риса його картин – їхня внутрішня насиченість українським духом. Це те, що є в національному одязі, національній пісні, обряді, танці, музиці. Все це побачити, сформувати в певний образ і відтворити може лише той митець, який має генетично багату і цілісну натуру.

Побратим О.Івахненка по художньому цеху, земляк і товариш, член Національної спілки художників України, прилучанин Петро Мироненко слушно зауважив:
– Це була дуже порядна, талановита особистість. Він не був публічною людиною, він був людиною творчості. Творчість Олександра йшла від бойчукізму, від народного сприйняття світу, його стилізації. Він створив

свій власний модерновий образ України. Його роботи локально опрацьовані, лінії завершені, мають цільні кольори, його роботи вітражні. Усі подальші монументалісти вже працювали під Івахненка.

Цю думку поділяють земляки Майстра, художники Прилуччини Григорій Радченко, Віктор Стеценко, Володимир Бабак, Анатолій Риженко. Для Івахненка думка земляків мала вагоме значення.

Представляючи творчість художника всезнаюча Вікіпедія пише:

«Олександр Івахненко – яскравий представник сучасної образотворчості, що поєднує новаторство з традиціями національного мистецтва, культури народу, його духовності. Митець належить до плеяди найталановитіших українських майстрів книжної графіки. Його творчість позначена глибоким, вдумливим прочитанням літературних творів, тонким психологізмом, ущерть наповнена глибинною духовністю народного життя, його багатотою культуротою, вирізняється віртуозним використанням різноманітних технік».

(<http://uk.wikipedia.org/>).

Мій добрий приятель і земляк, Анатолій Риженко, колега

Олександра Івахненка по мистецькому цеху, говорить:

– Багато років знав і товаришував із Олександром Івановичем і увесь цей час не переставав дивуватися його фантазії.

Яка потужна метафористика його картин! Які образи!!

Згадайте, порожнє лелече гніздо над хатою... І це вже

не хата – пуста! Або стежка, що в'ється то вгору, то

вниз, глянь, а то не стежка, а вишитий рушник. То чиясь

доля... А, може, це ваша? Або україночка, яка прямує від колодязя із відрами, наповненими чистої криничної води. Стежина біжить під її ногами і зупиняється біля вас... То, можливо, ваша доля переходить вам дорогу з повними відрами? На добро, на достаток... А, можливо, то сама Україна вказує вам стежку, якою ви прийдете до благополуччя і достатку? Адже колодязь – то вічне джерело народної мудрості і багатства, яке ніколи не зміліє... Дивишся на такі сюжети і дивуєшся! Звідки у художника стільки життєвої мудрості? А, можливо, то у філософа такий неординарний мистецький талант?!

Я цілком поділяю думки Анатолія. Картини Івахненка – це величезний художній макросвіт, який вбирає у себе мільйони людських мікросвітів і гармонізує їх у Всесвіті.

Сам же Олександр Іванович говорив:

– Для мене навіть назвати картину – це каторга. На мою думку, назва спрощує сам твір, дає глядачеві певний напрям для сприйняття картини і забирає у нього можливість творити самому.

Так і з образами... Виділити улюблені можу дуже умовно – переважно це жіночий образ. Є ще символи, які спонтанно повторюються – порожні гнізда, чорна земля, червоне сонце. Але я не вкладаю в них ніякого сенсу – все виникає відповідно до настрою, до задуму. А улюблені роботи, напевно, останні. Над картинами я працюю довго, буває й по кілька місяців. Можу і через рік-два повернутися... Іноді візьму пензля до рук – і робота просто на одному подиху йде, а з іншою – мучишся,

переробляєш, а воно не те й не те. Щось мені болить і не дає спокою, щось не влаштує. І розлучатися з кожною роботою дуже боляче. Може, я простіше б на це дивився, якби було їх дуже багато... (С. 46).

Тут Олександр Іванович трохи лукавить... Його творчий доробок давно вже перевалив за кілька тисяч малюнків та картин. Лише живописних полотен більше сотні. І кожне з них, то маленьке чудо, яке передає чисту, сонячну енергію Світу, або ж неповторну космічноземну красу України. Картини Олександра Івахненка зберігаються в Національному художньому музеї України, Національному музеї літератури, у музеях Т.Г.Шевченка в Києві та Каневі, Державному музеї книги (м. Київ), у фонді БІБ (Братислава), Українському Єпархіальному музеї в Стемфорді (США), а також у музеях Черкас, Ужгорода, Хмельницького, Івано-Франківська, Одеси. У приватних колекціях США, Канади, Великобританії, Японії, Німеччини, Росії, Австралії, Ізраїлю. І кожне з перелічених полотен опромінене енергетикою таланту Майстра.

У полоні вернісажу

Розмову про виставкову діяльність Олександра Івахненка почну зі слів його батька, Івана Васильовича, сказаних ще у ті вікопомні вісімдесяти роки: «Ну що за непосидюча натура?! Все йому кудись треба. Малює, малює, малює... Ледве встигаю багети робити». Воно і дійсно так... Пік

виставкової діяльності художника припадає саме на 80–90-ті роки ХХ століття. Хоча, якщо бути вже абсолютно точним, то участь у першій художній виставці датована 1974 роком. І одразу ж успіх – спеціальний диплом за оригінальність композиційного рішення. З того часу Олександр Іванович постійний учасник, дипломант, переможець республіканських, всесоюзних, міжнародних конкурсів мистецтва книги. Можна з впевненістю сказати, що як книжковий художник-графік він зреалізував себе сповна.

Участь у міжнародних виставках Івахненко почав брати з 1977 року. Спочатку була Флоренція, згодом Братислава, потім Берлін, знову Братислава, Вільнюс, Нью-Джерсі у США та інші. І кожна виставка відкривала нові горизонти для творчості, ставила нові завдання, які художник успішно реалізовував. А свідченням цього є численні дипломи, відзнаки та лауреатські звання.

Перейшовши у станковий живопис, Олександр Іванович докорінно змінив підходи до виставкової діяльності: – Знаєте, хлопці, – сказав він мені та Анатолію Риженку, – персональні виставки для мене не самоціль. Головне, щоб було щось нове показати глядачеві... І не просто нове, а якісно новаторське, таке, щоб змусило його подивитися на твої роботи по-іншому, спізнавати і відкривати тебе по-новому. Це певний рубіжний відтинок для митця, закінчення або ж початок певного творчого періоду.

Наша розмова відбувалася в 2001 році, під час персональної виставки Олександра Івахненка у рідних Прилуках, яку

зорганізував головний хранитель красназавчого музею Георгій Гайдай. Виставка стала яскравою культурницькою подією не лише для Прилуччини, а й для усього Сіверського краю. Щоб подивитися на полотна Майстра, приїздили поціновувачів мистецтва з Чернігова, Ніжина, Щорса, Ромен. Були гості і з Києва...

Світла пам'ять Георгію Федоровичу Гайдаю – невтомному шукачеві, поціновувачу і хранителю дійсно справді мистецьких шедеврів. Він був для культурницької громади Прилук не лише красназавцем, а найперше істориком, громадським діячем, з числі ініціативи реалізовувалося багато не лише мистецьких, а й суспільно-значимих проєктів. А ще він був «чуйним інтелігентним мрійником» – саме так охарактеризував красназавця на своїх сторінках часопис «Ніжинська старовина» (кн. 5, 2007). Оце тонке відчуття мистецтва і дозволило Георгію Федоровичу умовити свого вже іменитого земляка на персональну виставку в Прилуках. Як згодом зізнався Івахненко, це його багато до чого зобов'язувало. Адже виставку мали відвідати не лише пересічні глядачі, але й друзі дитинства, родичі, знайомі... Між Олександром Івановичем та Георгієм Федоровичем склалися добрі товариські стосунки... У 2007 році, в спогадах «Прилукам пощастило», Олександр Івахненко напише: «Георгію Федоровичу, я Вам вдячний за наше спілкування. На превеликий жаль, воно тривало недовго. Я вдячний Вам за любов до нашого краю, нашої землі, наших добрих і красивих, чуйних людей. Хай легко буде Вам у кращому

світі. Вірю, що пам'ять про таку світлу людину ніколи не згасне».

Визначною подією у творчому житті Олександра Івахненка стала виставка його живопису в Японії у 2006 році. Я достеменно не знаю, кому першому прийшла ідея організувати виставку майстра в Токіо, але, як показало життя, цей вибір був правильним. Молоду українську державу в одній з найцивілізованіших країн світу представляв художник саме такого самобутнього таланту, який увібрав у собі кращі ментальні риси національного характеру, національної культури. Країна сонця, що сходить, відкрила для себе чарівнонезбагненний дивосвіт України, осягла її мистецьку ауру. Засоби масової інформації широко розтиражували тоді слова секретаря посольства України в Японії Романа Ширіна: *«Виставка українського художника в Японії відбулася вперше і її нема з чим порівняти. Вона була дійсно самобутньою та в доброму сенсі цього слова «незрозумілою» для японців. Перш за все тому, що вони небагато знають про Україну, її історію, культуру, традиції. Проведення цієї виставки було, так би мовити, проривом, першим кроком на шляху ознайомлення японської громадськості з українським національним образотворчим мистецтвом»*. Отож, наш славний земляк одним із перших репрезентував незалежну українську культуру в Японії.

Японська мова, традиційна японська культура стала предметом професійного вивчення для доньки художника, Марійки. Досконало оволодівши мовою вона супроводжувала виставку батька Японією. А повернувшись до України

зорганізувала майстер-клас, який провів японський каліграф для студентів інституту імені Михайла Бойчука в Києві.

Дві прекрасні картини майстра – «Козачки» й «Плин часу» – експонувалися 2009 року на Другій всеукраїнській виставці «Україна від Трипілля до сьогодні», що мало широкий розголос.

А потім у виставковій діяльності художника настала перерва тривалістю майже в одинадцять років. Ось як сам художник пояснює її у своєму інтерв'ю часопису «Прилуки. Фортеця»:

– Виставок я не планую. Я повинен сказати щось нове як художник, але ще не готовий... Та й охолов я останнім часом до виставок, бо на сьогоднішній день це лише зайві проблеми: думай, як розрахуватися і де взяти кошти. Треба вміти знайти спонсора, який би все профінансував. Я цього не вмію. Немає у мене комерційної жилки. Та й люди, на жаль, на виставки ходять мало. Такий час...» (С. 52).

І ось майже після одинадцятирічної духовної схимни Олександр Іванович представив на розгляд столичного глядача свою нову виставку графічних та живописних робіт. У цей рік він не міг не виставлятися, ... адже 2014 – це рік 200-літнього ювілею Тараса Шевченка. Саме незборима сила Кобзарєвого духу і була закладена в головну концепцію виставки, в серцевину її емоційної сфери. Поряд із добре знайомими глядачеві малюнками та полотнами демонструвалися і нові, ті, які були написані

протягом останніх років. Ось що написала про персональну виставку художника газета «Голос України» – видання Верховної Ради України (15.03.2014):

«Незбагненний і дивний цей художник-графік, живописець Олександр Івахненко. Усі, хто мав слово на відкритті його виставки, були щирі й одностайні: це велике мистецьке свято. А він тримався так, наче й не про нього йдеться. А в кінці урочистої процедури навіть сказав: «Я не хотів влаштовувати виставку, а вони мене змусили...» Вони – це працівники Музею книги і друкарства України, що в Києво-Печерському заповіднику. Тут було представлено понад 70 графічних робіт Олександра Івановича, книжкові видання з колекції музею, оформлені ним, та близько сорока живописних полотен з приватної колекції художника».

Варто зазначити, що виставка відбувалася з 5 по 25 лютого 2014 року в Музеї книги та друкарства України за адресою вулиця Лаврська, корп. 9 і її відвідало більше трьох тисяч киян і гостей столиці.

Відкриття виставки відбулося 7 лютого. На жаль виробничі справи не дозволили мені приїхати до Києва.

Зателефонував давньому приятелеві і колезі Івану Михайловичу Забіяці:

- Іване, чи будеш на відкритті виставки живопису та графіки Олександра Івахненка?
- Обов'язково! Я отримав від нього запрошення...
- Друже, тоді виконай невеличке доручення. Передай Олександрові особисто від мене вітання і вибачення, а ще сфотографуй його біля картин. Це для університетської газети...

– Зроблю все, як просиш.

Зателефонував мені, щоправда, вже на наступний день:

– Завдання твоє виконав. Олександр Іванович шле тобі вітання і навіть позував для фото. Світлину скину на електронну пошту.

Сивочолий Майстер. Виставка художника у Музеї книги. Київ, 07.02. 2014 року. Фото Івана Забіяки.

Так я став власником чудової світлини... Згодом Іван виклав її на своїй сторінці у Фейсбук. І світлина пішла гуляти Інтернетом, періодично озиваючись із шпальт різних газет та журналів... Сивочолий, мудрий Майстер у опатному костюмі та чорній сорочці втомлено склав руки, немов би промовляючи: «Я вже усе зробив...», а на лівій руці годинник підкреслює скороминучість часу. Хто ж тоді відав, що ця виставка буде останньою, і ця світлина буде останньою... А позаду нього полотна «Благослови,

земле» та «Козак». Чи не символічно?! Але про це згодом...

Тоді ж, на відкритті виставки, заступник директора Музею книги та друкарства з наукової роботи Дмитро Палій надзвичайно влучно сказав: *«Картини Івахненка возвеличують Україну. На них грою барв зображені народні звичаї, побут, одяг, образи героїчних захисників України, а також ціла галерея винятково красивих жіночих постатей, кожна з яких промовляє до глядача іконною святістю. Виставка наснажує і підносить глядача на високий рівень духовності. Олександр Іванович показав себе як майстер нових форм в образотворчому мистецтві. За почерком його картини розрізняють здалеку»* (з. «Голос України» від 15.03.2014 р.).

Думку науковця розвинув метр українського образотворчого мистецтва Микола Стороженко: *«У своїй творчості Олександр Івахненко вивершується над зримим світом. Зрештою, те що зримо, дає наснагу всім митцям, не лише художникам. Але частина з них не все бачить у цій зримості. Побачити і відтворити його – одвічна загадка великого таланту. Це було притаманно Тарасу Шевченку, Лесі Українці, Івану Франку, Іоану Пінзелю... До цієї когорти мистецтвознавці, буз сумніву, зарахують і Олександра Івахненка.*

... Внутрішня краса образів у Івахненка гармонізована з красою розмаїтих барв: білою, червоною, синьою, зеленою, охристою, чорною... Глибини минулого, сьогодення і майбутнього утворюють єдиний бароковий зв'язок, яким він висновує цілісний образ, що збігається з внутрішнім видінням автора і який реалізує його на полотні.

Усе це сконцентроване настільки, що творить отой неповторний івахненківський стиль.

Нам не треба боятися пошуків індивідуальних стилів у мистецтві, але треба не розривати, а проводити нитку зв'язку між ними. Треба, щоб їх були десятки, сотні, щоб цією ниткою оповити всю Україну.

Через образотворче видіння митця нашої України розширюються горизонти національного духу. Саме тому роботи Івахненка могутні настільки, що їм затісно у цій, хоч і просторій, залі музею. Вони заслуговують бути виставленими не лише в нашому Мистецькому Арсеналі, а й у будь-якій найпрестижнішій галереї Європи чи Америки. Твори Олександра Івахненка – велике мистецтво, вивершене генетичне обличчя і душа України. І хоч би де його показувати, кожен скаже: це – Україна» (з. «Слово Просвіти» від 27 лютого 2014 року, розміщено у рубриці «Палітра»).

Газета «Слово Просвіти», відгукуючись на виставку Олександра Івахненка в Музеї книги та друкарства України, написала: «Незбагненна таїна Івахненка як художника насамперед у внутрішній енергетичній насиченості творчого духу. Він настільки заглиблений внутрішньо, що не може поділити цю заглибленість ні з чим іншим; цілісний як людина, як митець, що його можна порівняти з зерном, яке несе в собі велику силу, потужну енергетику життя, випромінюючи тепло і любов. Його цілісність у всьому: у щирості, усмішці, роботі, у ставленні до батьків, родини, друзів».

Згодьтесь, така характеристика дорогого варта. І це не лестощі визнаному Майстру, це – достойна оцінка того життєвого і творчого шляху, яким пройшов митець.

Трохи про педагогіку...

*«Справжній вчитель, як ріка, – чим глибша,
тим менше гаміру».*

*Мішель Монтень – французький письменник
і філософ епохи Відродження.*

Прихід Олександра Івановича на викладацьку роботу був закономірним. Сама доля це передбачала... Пригадуєте, батько Олександра, Іван Васильович, починав із майстра меблевого комбінату, а далі майже тридцять років присвятив педагогічній діяльності.

Дружина художника, Наталія Іванівна, свій науковий стаж здобула працюючи старшим викладачем Національного аграрного університету. Мала доволі вагомий науковий доробок. Розорювала свою наукову ниву в Національному університеті імені Тараса Шевченка і донька, Марія Олександрівна... Ось така родина українських інтелігентів.

Тож, утвердивши себе в образотворчому мистецтві, досягнувши найвищих мистецьких вершин у книжковій графіці, кольорових ліногравюрах, офортах, темперному живописі, оволодівши найрізноманітнішими техніками і матеріалами, Олександр Іванович відчув гостру потребу у передачі набутого досвіду молодому поколінню. Згадуючи добрим словом своїх видатних учителів і наставників, він хотів і власний набутий мистецький досвід передавати молоді. Отож, з 2008–2009 навчального року Івахненко влаштовується на кафедру графіки Видавничо-поліграфічного інституту

Національного технічного університету України «Київський політехнічний університет». Звання «Заслужений художник України» дозволило йому обійняти посаду доцента. Ґрунтовні фахові знання, великий практичний досвід, широкий суспільний і мистецький світогляд, досконале знання етнопедагогічних засад художнього образу – усе це зробили лекції доцента Івахненка цікавими і змістовними. Він став улюбленцем студентів. А якщо до цього додати акторську зовнішність, уміння опатно одягатися, природну інтелігентність і тонке почуття гумору, то можна упевнено стверджувати, що його популярність серед молоді зростала з кожним днем. І при цьому всьому він залишався простим, товариським, відкритим для спілкування. Роки роботи у вузі дозволили Олександрові Івановичу сформувати власну методикку виховання молодого художника. В інтерв'ю часопису «Прилуки. Фортеця» він так сформулював своє педагогічне бачення:

– З викладачами мені пощастило. Школа і вуз повинні дати майстерність, а художник формується сам. Формувати художника треба дуже обережно. І якою б яскравою особистістю не був викладач-художник, на учня тиснути не треба, і не підкоряти його своєму баченню, своїй філософії, своїй стилістиці» (С. 48).

У власній педагогічній системі Івахненко мав улюблені прийоми – за ними можна було досить легко визначити дипломників, у яких він був науковим керівником чи

куратором: якісний макет, оформлення і «фірмові» елементи. Його вихованка, студентка НАОМА, Оксана Федько згадує: *«Якщо в студента спарені колонцифри й витіюваті заголовки з величезними буквицями, то він – точно Івахненків. І завжди було трохи дивно: чому він усім цим так переймається? Адже навіть студенти турбувалися щодо своїх робіт менше, аніж Олександр Іванович. Та зараз розумію, що це – принцип чесності перед собою. Не для когось, не за розрахунком: чи помітять, чи ні. Адже найчільніший критик має бути всередині. Роби якісно в принципі, а не лише за потреби. Жити і чинити від щирого серця, без поступок та компромісів із совістю, не шкодуючи себе. Тоді буде результат, тоді можна досягнути справжньої досконалості в праці. Досконалості в наших душах і серцях. Це, мабуть, найцінніший закон книготворення, який Олександр Іванович прагнув донести до своїх учнів»* (ч. *«Артанія»*. Книга 34–35, 2014. С. 132).

І як резюме, як вибух серця...: *«Мій учитель і людина, на яку я завжди рівняюсь. Щасливий подарунок долі – вчитися у художника, роботи котрого викликають у мене захоплення і благоговіння»*. Отак щиро і по-юнацьки невимушено...

Не розповідав Олександр Іванович своїм студентам, що в його біографії були і «втрачені роки». Так він називав період, коли працював на «Арсеналі». Згадувати про це не любив, але, коли допитливі газетярі діставали, говорив: – Були в мене і втрачені роки. Після художнього інституту потрапив я на завод, а це, насамперед, що? – наочна агітація. З ранку до ночі. А потім армія. І знову завод... Мені дуже важко було вийти в робочий ритм. Тут буває два-три дні не

попрацюєш і вже вийшов з робочого ритму. А тоді прибігав увечері в гуртожиток, швиденько вечеряв і сідав щось робити, щоб не втратити форму. Отак сидів ледь не до третьої ночі щодня. А на восьму годину треба було знову бігти на завод. І виснажився так, що якось в неділю відчуваю, що навколо мене гасне світло, ніби в театрі, у скронях зробилося гаряче... і знепритомнів... Виявилось, виснаження і сильна перевтома» (С. 50).

Саме тоді, в очі напружені для молодого організму дні, і надломилосся здоров'я, забилося із перебоями серце, яке врешті-решт не витримало... Великий оптиміст і життєлюб Олександр Іванович не любив говорити про хвороби. Навіть у 2008 році, коли обширний інфаркт приланцював його до ліжка, він віджартовувався: «Не журіться, хлопці, ми ще повоюємо... Ще попереду багато роботи». Саме тоді він розпочав роботу над проектом «Україна – земля козаків». Побачило світ і друге число культурологічного часопису «Прилуки. Фортеця», в якому було вміщено чи не найґрунтовніше інтерв'ю художника та вернісаж його творів, які він відбирав для часопису особисто. Згадуючи про це, головний редактор видання Ігор Павлюченко сказав:

– Олександр Іванович завжди мріяв зробити щось для міста, для земляків, тому з неабияким запалом узявся за створення макету часопису «Прилуки. Фортеця». Він бачив майбутнє Прилук у розвитку, бачив місто, яке має стати потужним культурним центром. Вислів про те, що краса врятує світ, стосується саме його життя і творчості.

Відвідуючи в той час Івахненка у Жовтневій лікарні Києва, разом із редколегією часопису, мій товариш Анатолій Риженко зазначив: «Ти знаєш, незвично бачити Олександра Івановича прикутим до ліжка. Лежить сивий, красивий козарлюга і віджартовується. А серце згорає... Видно у митців доля така – пропускати усе побачене і пережите крізь серце. Ось воно і не витримує».

Важко не погодитись...

Після хвороби і вирішив Олександр Іванович змінити творчі хліба на викладацьку роботу. Його студенти зізнавалися, що найбільше вражало те, що при всій своїй популярності та відомості, він був надзвичайно скромним. На відкриття виставки прийшло багато друзів та колег, і всі розповідали, скільки всього доброго зробив Івахненко. А Олександр Іванович, стоячи посеред зали, все хотів якнайшвидше змістити від себе центр уваги. Простота і доступність – головні риси його характеру. І це при тому, що він людина дійсно неординарна і в творчості, і в мистецтві, і в способі художнього осмислення світу. Про свій творчий процес говорив просто і зрозуміло для співрозмовника: «Сьогодні найлегше працюється в тиші, а найкраща тиша – в майстерні... Роблю ескізи. А полотно – це вже остаточні пошуки. Більше люблю теплі, сонячні кольори. Хоча наперед неможливо передбачити, який саме колір заграє в тій чи іншій роботі. Часом навіть роблю ескіз і вже бачу колір, а переносу на полотно,

і... думка повела мене зовсім в інший бік... І виходить вже щось зовсім нове, не те, що я задумував. Є якась загадковість у процесі роботи» (С. 50).

Ймення цієї загадковості – художній талант Майстра. В полотнах Олександра Івахненка – саме життя: образне, насичене, цілісне. Для спраглої української душі його картини, повні того щемливого світла і спокою, яких ми підсвідомо прагнемо і шукаємо – ніби віконця в бажаний світ.

Олександр Іванович для студентів був цікавим і шанованим викладачем тому, що міг не лише цікаво і доступно розповісти, але й показати, навчити... Його вихованка Тетяна Карташова згадує:

– Олександр Іванович, як і завжди, – унікальна толерантність. Я зустрічала дуже мало людей, котрі оточені такою великою повагою і захопленням і мізерно цим користувалися. Важко говорити про Олександра Івановича в минулому часі. Пам'ять живе, серце сумує...

При вигляді букв і колонцифр на сторінках видань я також буду повертатися думками за парту, де Олександр Іванович відкривав нам, уважним і не дуже уважним слухачам, красу світу дизайну книги. А в книгарні й далі братиму з полиць книги з його версткою та картиною на обкладинці. Упізнаватиму здалеку. Гортатиму на титул, аби прочитати: «Оформив Івахненко О.І.». Людина великого серця... (ч. «Артанія», кн. 34–35. 2014. С.132).

Мій шанований колега, доктор філологічних наук, професор Олександр Герасимович Ковальчук, говорячи про малюнки й картини О.Івахненка до Шевченкових «Поезій», дуже точно зазначив, що вони не є ілюстраціями

творів Шевченка. Це є особисті візії художника, алюзії, його прочитання текстів. Це твори, які можуть жити і поза книгою. Великий життєвий досвід, уміння поєднати ідею цінності минулого з реаліями сьогодення допомогли художнику глибиною осягнути велич постаті Кобзаря. У цих словах не лише оцінка, у цих словах шана і повага до Майстра, який повернув молодому поколінню оновленого Шевченка. І яке-то велике щастя для України, що по Майстру лишилися окрилені ним учні!

Лебедина вірність

*Спочатку люди не знали,
Що таке любов.
І коли любов нарешті з'явилася,
Вони стали
Пробувати її пальцями –
Брудними і чистими,
Грубими і ніжними,
Сумними і веселими,
Бо така вже у людей
Звичка.
А любов образилася і пішла геть.
І тоді люди стали розповідати
Про неї словами –
Грубими й ніжними,
Брудними і чистими,
Сумними й веселими.*

Володимир Яринич «Земна стовідь»

Візьму на себе сміливість говорити про Івахненкову любов. Хоча й не маю на це абсолютно ніякого морального права. Але взяті перед читачем зобов'язання змушують... У своє родинне життя Олександр Іванович не допускав нікого, навіть своїх найближчих друзів... Хіба що лише Олександра Мельника. Той був братом Сашкової дружини, а ще – кумом... А якщо пригадати, що їхня дружба розпочалася у шкільні роки і тривала майже пів століття, то можна зрозуміти, що це був не просто родич, це був – духовний побратим. Саме Олександр Іванович Мельник у своїх спогадах делікатно привідкрив завісу стосунків, що народжувалися між Олександром та Наталею. Дозволю собі зацитувати: *«Повернувшись із війська, живучи в гуртожитку заводу «Арсенал», Сашко часто заходив, як каже мама, запитував, чи я вдома. І хоч мене не було, залишався – його вже більше цікавила компанія моєї сестри Наталії. Врешті вони одружилися. Так ми стали родичами, а згодом – кумами. Для нашого великого роду, для всіх моїх рідних і Сашко став рідним»*.

З любові молодят народилася донька, Марійка. Своім ім'ям вона завдячує своєму хрещеному батьку, все тому ж Олександру Мельнику. Саме він на цьому наполіг... Знову звернуся до спогадів: *«Найсвітліші спогади – про практику після другого курсу в Карпатах, у Верховині, де жили на горішці в родині Марічки Хімчак, у яких на час зйомок фільму «Тіні забутих предків» мешкав Якутович (Марічка тоді його хрестила), бували Параджанов і Миколайчук. А гуцульська говірка за кадром у фільмі – то голоси Марічки й її матері Явдошки. Тепер у хаті батьків Марічки – музей фільму «Тіні*

забутих предків». Саме цій гуцулці завдячує своїм ім'ям Сашкова донька Марійка, на чому я наполіг як хрещений, усупереч бабусі Настуні, котра хотіла назвати Лесею, й бабуні Вірі, котра хотіла наректи Оксаною» (С. 131).

Дякуючи таким світлим і щирим спогадам Олександра Мельника, перед нами постає реалістичний і оптимістично-життєрадісний образ Олександра Івахненка. Людини щирої і сонячної...

Дід Іван свою невістку любив і поважав. Говорив, що вона велика розумниця і надійна опора його сину. І дійсно Наталія Іванівна, за словами прилуцьких та київських друзів художника, у найскладніші періоди його творчого життя була поряд і стала надійним помічником і порадиником. Зовні у їхніх стосунках було мало слів, але досить було побачити з якою теплотою і ніжністю дивився Олександр Іванович на дружину, щоб повірити у справжність їхніх почуттів. Це були стосунки красивих і інтелігентних людей.

Коли ж хвороба прикувала Олександра Івановича до ліжка, Наталія Іванівна ні на хвилину не полишала чоловіка. Саме її турбота й увага, а ще дотримання настанов лікарів, допомогли йому підвестися на ноги. Її ерудиція і такт цінувалися як самим Олександром, так і його оточенням.

Початок нового тисячоліття принесли багато горя у долю художника: смерть батьків, важка хвороба серця, раптова смерть дружини – трагічно вплинули на самопочуття і здоров'я Олександра Івановича. Особливо остання втрата. Після смерті дружини він знову захворів...

Наближався 200-літній ювілей Тараса Шевченка. Щоб якось розрадити художника, я вирішив zorganizувати його зустріч зі студентами філологічного факультету Ніжинського державного університету. Проте, Олександр Іванович делікатно відмовив, зіславшись на зайнятість та погане самопочуття. Повторив цю спробу і мій товариш Анатолій Риженко, але ми знову отримали відмову. Близькі до Івахненка друзі підтвердили, що він важко переніс втрату дружини, а тому радили зачекати. Мовляв, час лікує... І лише підготовка до персональної виставки в Музеї книги та друкарства активізувала його творчу діяльність.

Мені здається, що всі кращі риси української жінки художник акумулював в образі дружини, а вже потім переносив їх на полотно, надаючи узагальнюючого характеру, або ж глибоко індивідуалізуючи той чи інший образ. Часто вдавався до символізації. Принаймні у своєму інтерв'ю він зізнається: «Так і з образами... Виділити улюблені можу дуже умовно – переважно це жіночий образ». На картинах Олександра Івахненка образ вродливої жінки зустрічається доволі часто. Художник казав, що образи на його полотнах виникають мимоволі, відображаючи певний стан душі тієї миті. Я ж переконаний, що образ української жінки формувався у його серці та художній уяві роками. І цей образ пройшов досить складну еволюцію становлення: дівчина – дружина – мати – Україна. І якщо ви переглянете картини та малюнки Олександра Івановича, то побачите у цьому синонімічному ряді жіночих образів багато спільних

рис, що і наводить на думку про існування реального прообразу або прототипу. Образ жіночої краси і святості передається від перших і до останніх живописних полотен Майстра і разом з ними передається натхненно-осяйний настрій, несучи в собі свято краси і світла.

Олександр Іванович ненадовго пережив дружину. Зупинилося зшрамоване серце...

Оказія

*Жалею вас, приверженцы фатальных дат и цифр!
Томитесь, как наложницы в гареме...*

В.Высоцкий

Чи вірите ви в магію чисел? А в нумерологію? А у фатальну випадковість? Ні? Я теж не вірю, правильніше сказати – не вірив, якби не один випадок. Саме на ньому зупинюся... Але спочатку про числа.

Як відомо Олександр Івахненко народився 16 жовтня 1949 року під знаком Терезів. Ось звідки така врівноваженість і пунктуальність... Якщо ж дивитися за церковним календарем, то це в переддень другої Пречистої, або свята Різдва Пресвятої Богородиці, в акурат перед самісіньким храмом у рідній Манжосівці. Як кажуть старі люди: «Бог дав!»

Цей день в історії людства має свої як позитиви, так і негативи. У цей день, того ж 1949 року, були встановлені дипломатичні відносини між Радянським Союзом і Німецькою Демократичною Республікою. Фактично, це

день миру! Якщо ж поглянути в глибини історії, то серед чисельних подій, як-то заснування Гавани у 1519 році та інших, я б відзначив такі: у 1918 році в цей день український гетьман Іван Скоропадський видав указ про відродження козацтва (в яке записалося близько 150 тисяч сімей); у 1946 році за вироком Нюрнберзького трибуналу в будівлі Нюрнберзької в'язниці страчені нацистські злочинці. Світ позбавився «коричневої чуми». У 1964 році в цей день Китай вперше випробував ядерну зброю. Загроза війни знову нависла над світом...

Якщо ж проаналізувати, хто з відомих діячів світової цивілізації народився у цей день, то переконаємося, що це – день митців. 16 жовтня 1726 року народився Даніель Ходовецький – відомий німецький художник; цього ж дня, але в 1827 році, народився Арнольд Бьоклін – швейцарський живописець.

Далі настала черга літераторів. 16 жовтня 1854 року народився Оскар Уайльд, автор роману «Портрет Доріана Грея», – ірландський поет, драматург, прозаїк. Один із найвідоміших драматургів пізнього вікторіанського періоду.

У 1864 році в родині графа Льва Толстого народилася донька, згодом відома російська художниця і мемуаристка Тетяна Львівна Сухотіна-Толстая. А в 1888 році у цей день побачив світ американський драматург, лауреат Нобелівської премії 1963 року («Душа поета», «За горизонтом») Юджин О'Ніл. Ще один Нобелівський лауреат в галузі літератури («Жерстяний барабан»,

1999 рік) Гунтер Грас – німецький письменник, скульптор, художник, графік – народився 16 жовтня 1927 року. А далі у мартиролозі цих світових діячів стоїть прізвище Олександра Івановича Івахненка, українського художника, всесвітньо відомого книжкового графіка і живописця... Зупиню на цьому перелік. Важко писати про товариша у минулому часі...

Ну, а тепер власне про саму okazію... Увечері 17 лютого 2014 року розгортаю шановану мною всеукраїнську газету «Україна молода» (№ 23), блукаю поглядом сторінками... Читаю, як і годиться, з заду наперед. Спочатку «Спорт», «Культура і мистецтво», «Зарубіжна мозаїка», а потім вже остогидла політика та забр'юхані брехнею обіцянки депутатів. На сторінці «Культура» мою увагу привертає публікація «Шаную і люблю», автор якої доволі правдиво критикує Шевченківський комітет за протекціонізм, кумівство та необ'єктивність при присудженні Національної премії імені Тараса Шевченка. Піддається нищівній критиці голова комітету, поет Борис Олійник, деякі його члени... Критикують і тих, хто не відвідує засідання Комітету і тим сприяє протекціонізму, читаю знайомі прізвища. І раптом... О, жах!!! Перечитую: «... а художник Олександр Івахненко помер ще у 2003 році». Що за дурниця?! Тиждень тому ми вітали Олександра Івановича із відкриттям персональної виставки. Бажали міцного здоров'я... Та й виставка ще не завершилась?! Так, Івахненків на Україні багато, але ж в Шевченківському

комітеті він один! Телефоную до редакції... Марно. Робочий день закінчився. Холодок зневіри пробіг душею. Телефоную Риженку, Забіяці – ті здивовані, переконують, що з Олександром Івановичем усе гаразд. Іван навіть знайшов привід зателефонувати йому... Слава Богу, здоровий! Про публікацію, звісно, нічого не сказав, навіщо марно хвилювати. Мобільний телефон головного редактора видання Михайла Дорошенка дістав через знайомого в адміністрації Президента... Пан Михайло вибачився за колегу і пообіцяв усе виправити.

І, дійсно, вже у черговому номері за 19.02.2014 року на шпальтах газети, у рубриці «Уточнення», з'явилося повідомлення. Наведу його повністю: *«У публікації «Шаную і люблю» в «УМ» за 17.02. 2014 вказано, що «Івахненко помер ще у 2003-му». У 2003 році помер художник Олександр Андрійович Івахненко, заслужений діяч мистецтв України. Членом Комітету з Національної премії імені Тараса Шевченка є Олександр Іванович Івахненко. Просимо вибачення за прикфу помилку і бажаємо пану Олександрові довгих років життя». Ось така okazія... Набажали, як виявилось, лише на три місяці.*

Ірій

«Вже й Сашка, який останнім часом повертався до рідного дому щовесни після Великодня на Проводи, аби пом'янути батьків на дбайливо упорядкованих могилах, – уже й його не дочекається... Бо сьогодні на початку квітучого червня назавжди пішов од нас і він».

Олександр Мельник.

*Горить!..
Горить моя свіча...
В гарячій полум'ї калина.
Несу свій хрест, що велича
Святе імення –
УКРАЇНА!*

Микола Ткаченко, поет з Прилук.

10 червня 2014 року мене розбудив тривожний дзвінок мобільного... Телефонував Анатолій Риженко. «Друже, з сумною звісткою я до тебе. Учора в Києві помер Олександр Івахненко... Працював, приліг спочити та й не прокинувся. Серце...», – голос мого друга тремтів від хвилювання і гіркоти втрати. І враз цей сонячний ранок посуворішав... І яблуні цвіли, немов сивіли... І квіти озивалися Сонцю поминальними букетами. І раптом я зрозумів – день втратив свої кольори, свої фарби... Він роздівся лише на біле і чорне, на до і після, і це після, оповите печаллю смерті, було тьмяним і безрадіним... Мене не полишала думка: «Чому саме він?! Йому ж лише 64 роки... Стільки попереду запланованого... А як же бути із вже погодженою з ним на вересень зустріччю зі студентами? Що мушу їм сказати?! Та й зрештою, він так сьогодні потрібний Україні! Його таланти, його переконаність...». Відповіді на ці запитання, що куйовдилися у голові, не знаходив.

На роботі увімкнув Інтернет... Ця всюдисуща світова павутина ще нічого не знала. І забите в пошукач прізвище

«Олександр Івахненко» відгукувалося інформацією про славний життєвий і творчий шлях ще живого художника... Лише через кілька днів на офіційному сайті Шевченківського Національного заповідника з'явилося офіційне повідомлення про смерть художника. Воно було сповнене щирого болю і непідробної туги. Як на мене, то ці рядки увібрали в себе всю скорботу тих, хто знав Майстра і хто глибоко сумував за ним. Наведу його для пам'яті людської у повному обсязі:

Пішов у вічність великий українець

Олександр Іванович Івахненко

Невимовний жаль опонував душі, озвався глибокою тугою у серцях працівників Шевченківського національного заповідника та жителів міста Канева, коли до нас долинула сумна звістка. Передчасно, на 65-му році життя, пішов у вічність великий українець Олександр Іванович Івахненко – член-кореспондент Національної академії мистецтв України, заслужений художник України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, доцент кафедри графіки Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ «Київський політехнічний університет». Талановитий митець, відомий ілюстратор творів Кобзаря, автор монументальних настінних розписів у канівському музеї Тараса Шевченка. Олександр Івахненко протягом багатьох років залишався щирим другом Шевченківського дому.

Глибоке усвідомлення покликання митця, високий професіоналізм, його талант, помножений на велике працелюбство, збагатили

українську і світову культуру новими зразками живопису, графіки, зокрема книжкової, настінного розпису. Його твори, представлені на персональних та колективних виставках, вражали неповторним творчим почерком, новаторством і особливим українським колоритом. Він щедро ділився фаховими знаннями з колегами, студентами, з нами, музейниками, був нашим проповідником у мистецькому та культурному світі. Сьогодні монументальне панно та художні полотна митця прикрашають експозицію музею. Працівники заповідника, котрим пощастило спілкуватися із Олександром Івановичем, запам'ятали красивого, завжди усміхненого, чемного, не по літах мудрого чоловіка. Таким він залишиться у нашій пам'яті.

Олександр Іванович пішов із життя у дні великого православного свята Трійці, не завершивши своїх земних справ, не долюбивши дітей і онуків. В такі дні Бог призиває до себе високі, чисті, просвітлені душі.

У прощальній церемонії на Байковому цвинтарі взяли участь працівники Шевченківського національного заповідника. Прощальні слова, квіти і поминальна тризна невимовним болем відгукнулася у душі від усвідомлення того, як багато ми втратили.

Схиляємо голови в жалобі, сумуємо з донькою художника Марійкою та її родиною, родинами Мельників, Певних, разом із усією Україною по втраті її талановитого сина.

Панахида за упокій душі новопреставленого Олександра відслужена у Каневі в Успенському соборі 11 червня та у козацькій церкві Покрови Пресвятої Богородиці (Гарасовій церкві) біля підніжжя Чернечої гори 15 червня 2014 року.

Хай же духом в спокої його буде рідна українська земля, а пам'ять про нього між нами живе вічно.

Надія Долгіч – завідувач відділу Шевченківського національного заповідника.

(<http://shevchenko-museum.com.ua./default/blog/view/334/>)

Доземний уклін Вам, пані Надіє, за ці щирі, згорьовані і чесні слова. Вони від усіх нас, від усієї України... А особлива подяка за поминальну панахиду у Тарасовій церкві. Духовний батько приймав свого сина... Для кожного українця Чернеча гора давно вже стала духовною Голгофою...

У ці дні поминали Олександра Івахненка не лише у Києві та Каневі. Поминали у Ніжині, Прилуках, Чернігові... Там, де жили його друзі, жила світла пам'ять про нього. Десятки, сотні, тисячі поминальних свічок супроводжували його чисту Душу у вирій і озивалися у серцях людей печальним щемом.

Замість епілогу

Прощальне

Олександрю Івахненку

Хоронять Майстра,..
плачуть кобзарі,..
світ накриває чорна туга.
Хоронять Майстра...
і могого друга,..
сивіють скроні,..
плачуть кобзарі!

Над Києвом луна прощальний дзвін,
Капгани у журі схилили шати...
Олесю, України вірний син,
З яких світів на тебе виглядати?!
Над Києвом прощальний лине дзвін!

На Байковому тиша і печаль,..
В зажурі кетяги розвісила калина,..
Хоронить Україна свого сина
І голосом трембіти лине жаль...
На Байковому тиша і печаль.

В Манжосівці лелеки на стовпах,
Над гніздами стоять в почесній варті.
Одне гніздо пuste...

І чарку

нам поминальну піднесе шинкар.
В Манжосівці лелеки і печаль...

Мій друже, ти залишив нас,
Коли сади вже відбуяли квітом...
Тобі б ще жити і творити,
І відганяти пензлем злу напасть...
Мій друже, ти навіщо кинув нас?!

О, дивний Часе, ми твої раби!
Відлічуєш ти роки і хвилини...
Кому даруєш вік, кому години...
Навіщо ж забираєш у родини того,
Хто найпотрібніший із нас?!

О, дивний і трагічний час...
Хоронять Майстра,..
плачуть кобзарі,..
Сивіє сонце,..
в тузі Україна!

Олександр Забарний

13 червня 2014 року.

P.S. Не хочу закінчувати свою оповідь на мінорі. Не такою людиною був Олександр Івахненко, щоб дозволити людям сумувати. Щирістю своєї посмішки, добрим словом, дотепним жартом, дружнім рукостисканням він передавав оточуючим енергетику своєї душі, заряджав їх на добро і позитив.

Пригадалося, як восени 2009 року ми випадково зустрілися біля Володимирського собору у Києві. Я заповзято почав його вітати із нагородою – срібною медаллю Національної Академії мистецтв України – і принагідно нагадав, що у Шевченка було три срібні медалі Імператорської Академії Мистецтв. Олександр Іванович у кипінню за словом не поліз, швидко віджартувався: «Ну ти й зрівняв... Напевно, я ще недостатньо на Мистецтво набатрачив... Та нічого, надолужимо!». І одразу ж перевів розмову на іншу тему. Не любив він розмови про нагороди... Любив життя і людей у цьому житті. Світла і праведна душа!

P.S.I Не буду говорити про Майстра у минулому часі. Живе у Києві його родина, підрастає і квітне онука Софійка... Живуть і працюють його друзі, зберігаючи світлу пам'ять про побратима. А щонайголовніше, живуть оформлені ним книги, малюнки, картини, розписи... І не просто живуть, а продовжують виховувати і долучати до світу прекрасного нові покоління молодих людей. А разом зі своїми творами продовжує жити і художник.

*Родина. Квіти від Софійки. Київ, 07.02.2014 року.
Фото Івана Забіяки.*

*Серпень, 2015 р.
м. Миргород – Ніжин*

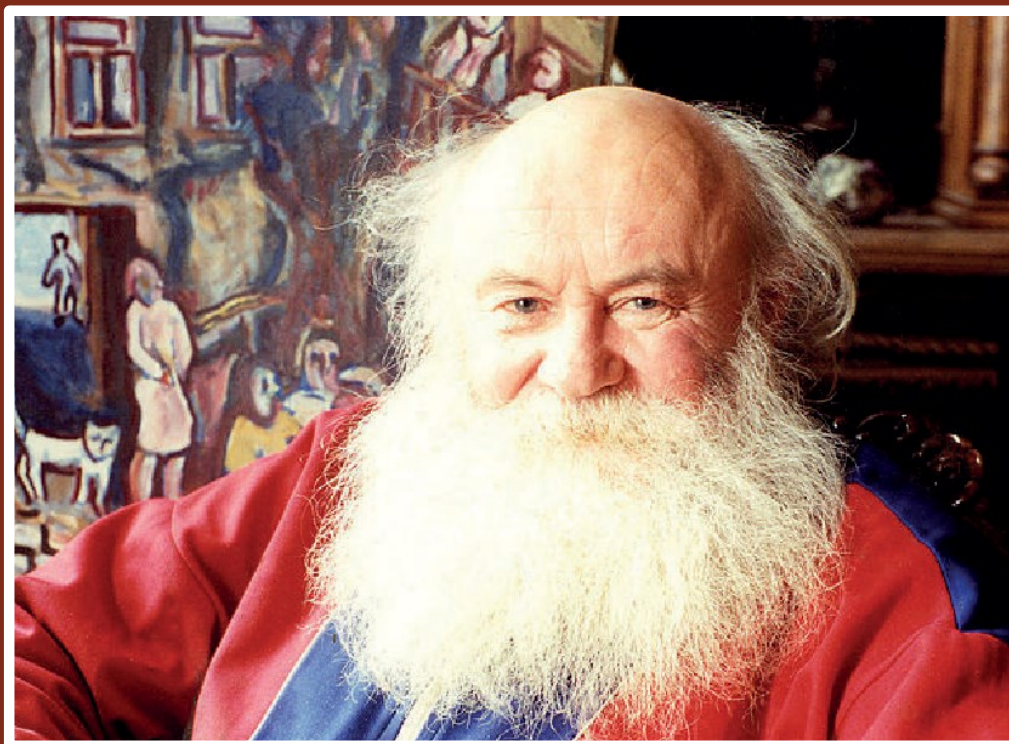

Юрій
Коваленко

Ван-Гог з Прилук

(або п'ять кроків
до художника)

*Писати правду до болю важко, і навіть
не тому, що лячно,
...а через те, що НЕ ВМІЄШ.*

Олег Губарь

Пролог

Цього року літо видалось спекотним. Короткі зоряні ночі не встигли здолати розпечену напругу дня, а тому навіть росяний серпневий ранок починався з позначки +25 на термометрі, що висів у затінку вікна.

Роботи також вистачало..., а тому, коли о дев'ятій тридцять покликав мене сигнал мобільного, особливого бажання відгукуватись не було. Проте, хоча і знехотя, але слухавку взяв...

— Агов, друже! — полинув звіти голос мого товариша з дитинства, а нині знаного в Україні художника Анатолія Риженка. — Сьогодні вшановуємо в Прилуках світлу пам'ять «Діда», йому б виповнилося 80. То у краєзнавчому музеї відбудеться урочистий вечір, а також відкриваємо виставку картин... Поназбирали з приватних колекцій. То чекаємо на тебе! Приїдеш?

«Дідом» в Прилуках називали відомого художника-земляка, члена Спілки художників СРСР Юрія Андрійовича Коваленка. І хоч усе своє свідоме творче життя він провів у Одесі, став навіть візитівкою одеського

мистецького бомонду, не було того року, щоб він не приїхав на два-три місяці до Прилук на гостини. Хоча слово «гостини» тут зовсім не доречне. Він повертався на батьківщину за наснагою, за творчим поштовхом, за тією енергією, яка згодом вирувала у його полотнах, захоплювала, манила до себе глядача. Сімдесят відсотків його живописних творів проросли корінням із прилуцької землі і були присвячені Прилуччині. Коваленка знали і любили у місті. Він навіть входив до тієї когорти невизнаних владою «Почесних громадян Прилук», яку сформував сам народ – Піня та Яша Котики, Оник Азаров, Юрій Коваленко, Едуард Усов, Вася Охріменко, Петя- Пам'ятник... Це люди-легенди міста...

– Ти б ще за десять хвилин до початку відкриття подзвонив. То може я б і встиг... – невдоволено буркнув у слухавку я. – Що ліньки було вчора зателефонувати?

Анатолій розсміявся:

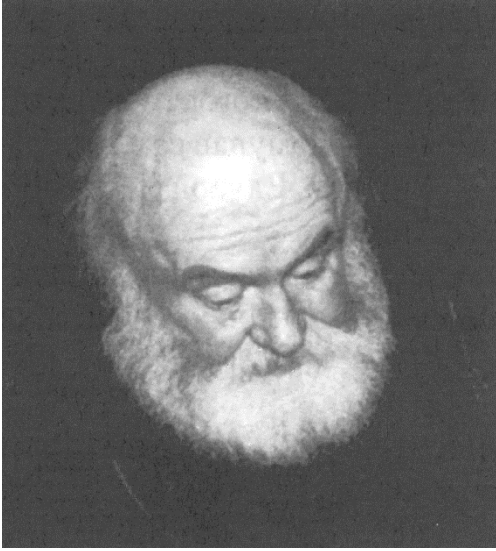
– Ні ти єдиний на світі, кого я мав повідомити! Ти знаєш скількох людей видзвонюємо? Це ж подія для міста... Отож, «не випендрюйся» (прилуцька говірка), приїзди... Скажу відверто, того дня до Прилук я не потрапив: невідкладні службові справи знову стали на заваді, не потрапив я і на другий день, третій...

Проте бажання помилуватися полотнами особисто знайомого, але творчо невідомого художника, взяло верх... І я все-таки вирвався на кілька годин до рідного міста...

Сказати просто, що виставка вразила, це не сказати нічого. Вона просто вибухнула у мені: переповнила емоціями душу, змішала в карнавальний фесрверк мізки, наповнила по вінця любов'ю серце. Любов'ю до мого міста, до річки мого дитинства — тихоплинного Удаю, до моїх земляків, — таких симпатичних і невгамовних прилучан... Не скажу, що це були нові почуття... Ні, вони жили в мені і раніше, хвилювали мене, інколи сповнювали сумом за прекрасними літами юності і незагосною тугою за батьківською оселею. Вони не давали мені зміліти душею... Але все те, що побачив я на виставці, ніби наповнило їх новим змістом, новою енергією.

Художник переосмислив оце «одвічне прилуцьке буття», дав йому нове підґрунтя і нову перспективу.

У нас з ним при житті була одна-єдина зустріч... Це було у червні 1993 року... Ми стояли на перехресті вулиці, тоді ще Леніна та Переяслав-Хмельницького, як кажуть прилучани: «на п'яному куті», — це певно тому, що поряд містився центральний гастроном. Йшов рясенький дощ... А тому ми тулилися під парасолькою мого щирого приятеля Анатолія Риженка. Про щось гомоніли... Від міського Будинку культури до нас наближався невисокий, але міцної статури чоловік із сократівським лобом, мокрою від дощу лисою маківкою та оброслою густим сивим волоссям головою і такого ж кольору розкішною бородою. Він не ховався від дощу,

*Прилуцький Ван-Гог. Юрій
Коваленко. Одеса, 1990 рік.*

підставляючи йому випуклі груди, які виривалися із затісних тенет сорочки. А ще він був босим... Отак босоніж мандрував мокрим асфальтом не оминаючи калюж... «Ще не перевелися у місті диваки», — відзначив про себе я.

— О, Дід приїхав! — радісно вигукнув Анатолій. —
Ходімо, привітаємось. Ми хутко поспішили назустріч...

— Добридень, Юрію Андрійовичу! З приїздом вас... — ще
здалеку почав вітатися мій приятель...

Чоловік зустрів нас світлою посмішкою і вдумливим поглядом великих карих очей.

— Привіт, Толю... — вони обнялись. Мені ж потиснув руку і коротко відрекомендувався: «Юрій Коваленко». І хоча він був вдвічі старшим за нас, називати його хотілось саме так — Юрій...

Толя настільки зрадив цій зустрічі, що одразу ж почав:

— Юрію Андрійовичу, ходіть під парасолю. Дощ іде... Як там Одеса? Чи давно вже гостюєте? Чи поїдете на пленер?

— Не розмокну... Я люблю дощ, він очищає. У Прилуках вже кілька днів. Збираюсь завтра до Густині...

Я відчув себе зайвим у розмові цих двох чудових художників. А тому попрощався і пішов. Вони ж, кивнувши мені услід, щось жваво продовжували обговорювати... Тепер я жалкую, що не залишився, що не зміг затриматися у орбіті цієї непересічної людини і геніального художника.

Від пережитих емоцій забракло повітря. Я вийшов із виставкової зали на вулицю. Емоції жили в мені, хвилювали, шукали розради і обговорення.

Присів на лаву у затінку липи, у невеличкому сквері, що вгніздився поблизу базару. «Прилуцький базар» став однією із провідних тем у живописі Юрія Коваленка. Багатолюдний, гамірний, надзвичайно динамічний – він був серцем провінційного містечка.

Саме тут не лише щось купували чи продавали, тут обмінювались думками, критикували, вигадували, заперечували, творили плітки і побрехеньки. Одним словом – жили. Майстер досить вміло підмітив оцей внутрішній ритм «прилуцького життя» і переніс його на свої полотна.

Я сидів на лаві, милуючись банями навколишніх храмів, що густенько оточили стару базарну площу, і очікував на знайомих, щоб поділитися з ними радістю від пережитого, а ще запитати: чи були вони на виставці Коваленка?

Молодь трохи знічено скаржилась на брак часу, мої ровесники наперебій говорили, що це найкращий

вернісаж останніх років. А от думки старшого покоління були більш стриманішими і обережнішими. Спектр вражень був широкий і різноманітний. Від: «Юрко – геніальний художник. Він і змолоду таким був, тільки мало тоді хто це розумів». До: «Та гульвіса він був добрячий і пиятик, а сп'яну чого не привидиться. Чого тільки не побачиш, суцільні химери». Я не сперечався, я слухав і терпів. Бо не суддя я людині і не маю жодного права насаджувати комусь свою думку.

На відкритті персональної виставки у Одесі. 1994 р.

А земляки не вгавали:

– Він справді український імпресіоніст. Талант від Бога...

А ще патріот. Гляньте, скільки багато у його полотнах народного...

– Та ж безперечно патріот. Любив сало, горілку, добру молодичку... Скільки жінок у нього було? Не знаєте? А я скажу – три...

- До чого тут жінки! Для художника головне оригінальність художнього бачення, філософія його творчості, неординарність техніки виконання... А в Коваленка усе це присутнє. Він справжній оригінал і талант.
- То чому ж тоді на відкритті виставки не було ані міського, ані обласного начальства...
- А вони там треба? Та він за усе своє життя жодного портрета Леніна не намалював, жодної агітки.

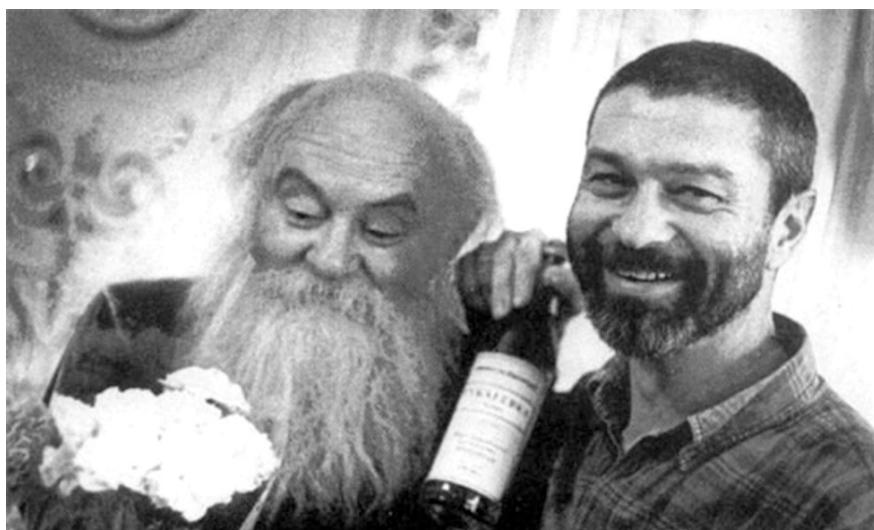
Чим більше я вслухався у розмови своїх земляків, тим гостріше відчував для себе гостру потребу розібратися у складних лабіринтах долі цієї талановитої людини.

Дослідити шлях становлення Майстра і витоки його художньої творчості. Зробити це перш за все для себе, щоб зрозуміти, досягнути його талант і його таку непросту долю. Це необхідно для того, щоб утвердити Правду, якою б вона не була. Так розпочався мій пошук істини.

Це був непростий шлях, але я вдячний усім тим, хто допомагав мені – друзям, знайомим художникам, працівникам Прилуцького краєзнавчого музею, Олегу Губарю – товаришу Юрія Коваленка – за його книгу, а ще приватним колекціонерам, які подарували прилучанам можливість долучатися до чарівного мистецтва Майстра. І кожна моя зустріч, кожна бесіда, кожна прочитана стаття чи книга стали певною сходинкою, певним кроком до досягнення творчості цього непересічного художника. Тож запрошую тебе, читачу, помандрувати зі мною у долю і художній світ Юрія Коваленка.

Крок перший. Коріння

Сьогодні уже немає потреби доводити, що зерна таланту чи певних вмінь закладаються в людину природою і передаються з покоління у покоління генетично. Від самої людини залежить наскільки вона ці навички розвине, акумулює в собі, а згодом і передасть наступним поколінням.

З Олегом Губарем. Одеса, 1998 р.

Відомий одеський журналіст і близький товариш «Діда», Олег Губарь, першим зробив спробу дослідити коріння роду Юрія Коваленка. Будучи корінним одеситом, він це зробив із великим гумором і любов'ю, водночас дуже професійно, майстерно, із великою кількістю художніх деталей, що власне і дають змогу в повній мірі досягнути особистість художника. Його книга «Людина з вулиці Тераспольської» має підзаголовок:

«Записки пьющего человека». А себе Олег там представляє, як «фахівця в сфері алкогольної топографії». Така щоденникова форма спілкування з читачем дозволяє автору досить повно, а що головне досить точно і переконливо, передати внутрішній світ художника Юрія Коваленка.

Але повернемося до витоків. Батько Юрія, Андрій

Митрофанович Коваленко, 1902 року народження, родом із Радьківки, невеличкого поліського села, яке знаходиться за тридцять кілометрів від Прилук.

Відоме це село старою поруїнованою козацькою церквою, яка нині відроджується, та працьовитими людьми. І хоч прізвище Коваленко вказує на давню приналежність до ковальської професії, проте і батько, і дід Митрофан, і прадід були хліборобами, або як любив говорити Юрій – «гречкосіями».

Радьківка була заснована козаками на початку XVII століття. Родина Коваленків перехала туди в середині XIX століття. Своєю ж історичною батьківщиною вони вважали хутір Ковалівщину Лубенського повіту, а поряд знаходиться село Гречанівка. Саме тому і називалися тамтешні козаки «гречкосіями».

Ще однією родовою ознакою Коваленків була пристрасть до вина. Як твердять історики на межі XVIII-XIX століття у Лубенському повіті було 236 дрібних винокурень і 3 великі заводи. Один з них, статської радниці Полторацької, знаходився саме в Ковалівщині, населення якої складала аж 8 дворів. Потужність

підприємства становила 16 відер у день. А тому за словами матері художника: «їм було на кого бути схожими». Добряче випити могли обидва діди Юрія. Як би там не було, але родина була роботяща, любила і вміла працювати на землі. Жили не бідно. Але коли почалася примусова колективізація, рятуючись від розкуркулення, змушені були втікати до Прилук і оселитися в робітничому передмісті Ракитне.

За парадоксом долі батько і дід матері художника, прилуцькі міщани Гордієнки, були ковалями. До речі, за даними історичної статистики, Прилуки випереджали всі українські містечка за числом ковалів на душу населення: у Прилуках 1 коваль на 10 мешканців, у Ніжині 1 на 161, у Конотопі 1 на 179, у Кременчуці 1 на 268, у Полтаві 1 на 325, Лубнах 1 на 348, у Пирятині – 1 на 420 мешканців. Тож не дивно, що до Прилук приїздили мешканці навколишніх сіл та містечок за ковальськими виробами.

Отож, Марія Іванівна Гордієнко, мати художника, народилася 10 березня 1909 року в місті Прилуки. Змалечку мала хист до читання та малювання. Любила простим олівцем перемальовувати на чистий аркуш паперу малюнки з книжок та газет. Чого згодом навчила і сина. А ще знала велику кількість народних пісень та приказок. Олег Губарь згадує найкolorитніші з них: «Як мати не вділила, то й коваль не вкує», або «Поти мати мила, поки сраку мила, а як сам обмию, то за матір'ю не завию».

До останніх хвилин свого життя мати для Юрія Коваленка лишалась найдорожчою людиною, мудрим порадником, і до певної міри натхненником у його художніх шуканнях.

Крок другий. Доля

Юрій Андрійович Коваленко народився 27 липня 1931 року в «полковому» місті Прилуки, що на Чернігівщині. Народився саме в тому куточку міста, який проїздили, з'їжджаючись на ярмарок, селяни з Богданівки, Яблунівки, Дубового Гаю, Канівщини, або навіть з Пирятина, чи Яготина. Тож часто забравшись на стріху, чи на стару грушу, що росла на обніжку (ще дід Митрофан посадив), хлопець любив спостерігати як тягнуться курним шляхом підводи на ярмарок, або вже з нього. Згодом в одному із інтерв'ю він скаже: «Ми всі живимось дитинством. Це – осягнення світу...

Дитинство – це срібна монета, яка дзвенить прозоро».

А чого варті дитячі мандрівки до Удаю, або в приміській перелісці та гаї. Ось чому такі велетенські груші на його полотнах. Бо це

погляд з дитинства. А в дитинстві все здається великим. А які далекі небокраї відкриваються зі стріхи... Як і будь-який корінний прилучанин із Ракетного Юрко з дитинства ріс бешкетником.

У школу пішов своєчасно. Встиг навіть закінчити три класи.

А далі війна... Десятирічним хлопчиком зустрів її, проте запам'ятав добре. Запам'ятав вибухи, коли бомбили залізничний вокзал, що знаходився неподалік; запам'ятав валки поранених і піших вояків 5 армії, які відступали на схід, уникаючи оточення, щоб під Лохвицею разом зі своїм командувачем генералом Михайлом Кирпоносом дати останній бій. Запам'ятав німців і своїх новоспечених поліцаїв... Це вони зруйнували світ його дитинства.

Та найбільше запам'ятався голод... Саме про це він розповідав мистецтвознавцю Ользі Тарасенко в грудні 1994 року: «Коли мені було 13 років, я малював картинки, а мама вимінювала їх на пшоно. Я їх не вигадував, а перемальовував із журналу. І я радів. А в 1943 році на дермонтині намалював картинку з листівки: українець іде п'яний, а на дорозі колода лежить... Намалював та й заховав на горище. Коли це мама каже: «Сходи до Варки». Прийшов і бачу: на чисто вибіленій стіні висить моя картина, прикрашена вишиваним рушником. Приходжу додому: «Мамо, а де моя картина?» — «Я показала Варці, а вона дала кусок сала...»

Ось так починався шлях у творчість. Це вже значно пізніше мистецтвознавці зауважують, що «Коваленко у Прилуках отримав школу народної сміхової культури...», «У картинах Коваленка – дитяча сила здивування», або «Коваленко – законсервована українська народна ікона...проте він не знає, що є частиною української культури». Усе це буде згодом...

Малювання стало органічною частиною його життя, хоча він ніде цьому не вчився. У школі мріяв бути літератором, навіть писав вірші. Вчився несистематично, від бажання. Та й не дивно, адже більша частина класу була переростками, війна втрутилася і в їхнє життя. Любив історію, літературу... ненавидів математику. Через неї у дев'ятому класі навіть на другий рік лишили... Тож школу закінчив, коли йому виповнилося майже 20 років...

Йшов 1952 рік. Як любив повторювати художник: «У житті завжди є місце ...випадку». Саме оцей щасливий випадок і привів його до Одеси... Там він став студентом театрального-художнього училища, щоправда не режисерського відділу, як мріяв, а художнього. Проте, це вже не мало значення... Після першого курсу призвали до війська... Відомості про роки служби скупі і лаконічні. Служити довелося у Нагорному Карабасі. Службу ніс чесно, сумлінно усі три роки. Демобілізувався у званні сержанта в жовтні 1955 року. Із Степанокерта знову повернувся до Прилук.

Хоча це не зовсім так... Ще у війську його завербували на будови народного господарства. На шахти Донбасу. Юрій Андрійович розповідав Олегу Губарю: «Цей вербовщик мене просто загіпнотизував. Підйомні виплатили. На дембель трохи раніше відпустили... Що там говорити – купився... Думав минеться... Аж ні! В училище не поновлювали. Довелося чухрати до Макіївки – аванс повертати, відкріплятися. Добре, що там кадровик розумний попався: «Ну якщо художником можеш стати. Відпустили».

Так розпочалося його творче життя у Південній Пальмірі. Навчаючись в Одеському театральнo-художньому училищі за фахом «театральний художник» Коваленко ні на мить не покидав малювати. Одеса дала маляреві неповторну за пластикою художню мову, а староукраїнська традиція, яку він засвоїв ще у рідних Прилуках, зміцнили його художньо-образне мислення. Сама ж природа спонукала художника осягати світ кольорів, сприймати все, що коїться довкола, як святково-карнавальний спектакль барв.

Він успішно осягав науку мистецтва. Отримував схвальні відгуки педагогів. Училище закінчив у 1959 році. Почав працювати гримером в Одеському театрі опери та балету, а згодом – в Одеському музично-драматичному театрі. Хоча доводилося бути і статистом, і робітником сцени. Шість років промайнуло як одна мить. У 1965 році написав кіносценарій і витримав творчий конкурс до ВДІКу, проте навчатися до

Москви не поїхав. Напівжартома Юрій Андрійович згадував, що продовжувати науку його стимулювала теща, Феня Львівна Шнайдер, саме вона сказала: «Бога ради, та хай вчиться!». І він поїхав до Ленінграду де став студентом Ленінградського державного інституту театру, музики та кіно. Серед його вчителів: відомий радянський режисер і художник М.П. Акімов, заслужений діяч мистецтв І.А. Коротков, В.І. Ховролева. Про них Коваленко завжди згадував із вдячністю. Микола Павлович Акімов створив свій неповторний, надзвичайно виразний художній стиль. За розповідями Коваленка він говорив: «Малюйте все, що із вас пре. Потім відкидайте зайве. А якщо нічого не залишиться, починайте спочатку». Велика спокуса продовжувати його у мистецтві. Проте Ю.Коваленко, при всій повазі до вчителя, лишився відданим своєму баченню світу, своїй творчій манері. Усі роки навчання у вузі Коваленко поєднував практику театрального художника і живописця. У 1969 році, по закінченню вузу, він зробив вирішальний вибір на користь станкового живопису. Коли закінчив інститут йому вже виповнилось 38 років. Повернувся до Одеси. Проте працювати театральним художником не захотів. Поставив лише один ляльковий спектакль — «Чортовий млин». Своїми руками створював ляльки. Сам став режисером-постановником дійства. Та після вдалої прем'єри вирішив, що колективна творчість не для нього.

З 1971 до 1981 року працював викладачем в Одеському художньому училищі ім. М. Грекова. Викладав живопис.

Коваленка часто порівнювали з Ван-Гогом. Навіть назву до свого нарису я підібрав із однієї з одеських газет. Можливо тому, що він, як і Ван-Гог, феноменально пізно – у 37 років – став на творчий шлях, а перший справжній успіх до нього прийшов аж у 46 років – після першої персональної виставки. А можливо їх єднає з великим попередником казково-карнавальне буйня фарб та кольорів на полотнах. Мова їх живопису така ж динамічна, кольори такі ж яскраві. Порівняйте небо над Арлі та над Прилуками. Творчий стиль Коваленка еволюціонував від споглядальності «народної картини» в стилі «примітив» з урбаністичними, фольклорними та гротесковими елементами, в напрямку зростання експресивності, стилістичної розкутості, сміливішого поводження з кольорами.

Сила обдарування та фантастична невгамовність у творчих пошуках дозволяла Коваленку щороку, після наснажуючої поїздки до Прилук, витворювати новий «мистецький стиль». Він не знає перепочинку, завзято працюючи в тісній майстерні-піддашші на Пушкінській, створює сотні картин і малюнків, робить дерев'яну та дротяну скульптуру, і ... пише вірші.

Крок третій. Література

Поезію Коваленко любив змалечку. Пригадував як зоряними вечорами мама сідала біля вікна і вишивала. Вона мережила різнокольоровими нитками біле полотно і напівголоса співала народних пісень. І було в тих піснях і про долю, і про любов, і про нелегке вдовине буття... Юрко ніколи не вчив пісенних текстів – вони самі закарбовувались у його серці та пам'яті, а згодом, коли подорослішав, виривалися із його грудей, як спогад про рідну домівку, про матір. Про щось до болю дороге і рідне.

Можливо, саме із тих пір і сформувалося у нього оте розуміння про сюжет та образність, про метафору і гіперболу, про чарівний світ слова.

Євген Волошко у газеті «Вечірня Одеса» за 16 квітня 1979 року вмістив спогади Юрія Андрійовича про шкільне життя: «У 6 класі я твердо знав, що стану письменником. Читав запоем. Любив розповідати та фантазувати. Ким же ще бути? Щоправда була одна недоречність – писав не дуже грамотно, а тому оцінки з письмових творів не радували. Отож, вирішую – наступний твір повинен написати на «добре». Впораюсь – буду письменником. Проте наступним виявився переказ. Прочитали оповідання. Усі щось ретельно записували на папірцях, а я сидів і думав, як би розпочати оповідь так, щоб запам'яталась, щоб була, як у книзі. Пройшло уже пів-уроку – і тільки тоді записав у зошит фразу: «Був травень». Поставив крапку і

ледь не розплакався... Аж раптом прорвало. Слова поза моєю волею записувала ручка. Головне встигати за порухом руки. Я поспішав, ледве встиг. На наступний день вчителька повернула переказ. Під оцінкою «4» було написано: «Є творчі здібності».

Письменником він не став. Хоч написав кіносценарій і міг вступити до столичного ВДІКу. А пізніше, навчаючись у Ленінграді, почав писати вірші українською мовою. У видавництві сказали, що вірші написано професійно і радили віддати їх упорядникам збірки молодих поетів. Та він раптом зрозумів – це не його. Це лише замальовки з його почуттів та переживань. Він не може донести щось глибоке, сутнє. Він не може так, як Тарас Шевченко. Вірші продовжував писати, але до видавництва більше не ходив...

Я вчитуюсь у рукописні сторінки його поезій і намагаюсь зрозуміти, що ж спонукало художника до поетичної творчості?

*У потаємній місцині
Скорцюблені старі дерева.
Опале листя узваром пахне.
Гілля зотліле на землі простерте,
Сонце тьмяне надвечірнє
Торкається голих верховіть.
Затишок напружений довкруг
Пара закоханих з легенди.
Третя сюїта
Баха.*

І розумію... він і в поезії лишається художником. Його мало хвилює форма...Вторинний і зміст. Для нього головне передати емоції, закарбувати той почуттєвий імпульс, який пішов від серця. Як і в малярстві, він це робить широкими точними мазками, лише замість фарби слова: «Опале листя узваром пахне...». Відчуваєте запах? А смак? А колір? Як точно і сильно.

Дехто може засперечатися: «мовляв, це не поезія». Тоді ж звідки внутрішня рима? Чому ж наявні поетичні тропи? Чому у цих рядках присутня і метафора, і порівняння, і інверсія? А який колоритний епітет – «затишок напружений» або «скорцювлені дерева». Та ні, художник розуміється на поетичній мові і вдало використовує її. А як він маніпулює із змістом:

*А відають вони
Нечисту й чисту
Силу лісу,
І степу Жовту кров,
І неба
Синю кров.
Але
Чи віддають
Вони?!*

Згодьтесь, ми не все ще розуміємо, але емоція живе у цих рядках, живуть у них і барви, що викликають зримі образи... лишається докопатися до філософської суті.

Одеські журналісти та мистецтвознавці часто у своїх оглядах та інтерв'ю величали Коваленка «прилуцьким Сократом». І вони недалеко від істини. Його мистецьке і поетичне світобачення – оригінальне і тяжіє до глибинного осмислення. А фраза, яку він повторював у одеських винарнях: «Я вивчаю життя...», – дійсно стала сенсом його буття.

У Губаря в книзі є абсолютно точна фраза, яка характеризує художника: «Коваленковская готовность разделить с тобой, разделить себя, раздать себя...» Він мав талант «обліпати» людьми... чи не найкраща характеристика його поетичного кредо.

Проте у своїх поезіях він вмів виділяти і сутнє. Як для прикладу в рядках, адресованих сину Андрію: «В робітні з Богом говори – своїм».

У книзі Губаря вміщені поезії датовані від 1961 до 1996 року, вони не численні, але справді оригінальні. Написані як українською, так і російською мовами.

У кожному вірші він словами малював невеличкі пластичні етюди, надзвичайно зримі і хвилюючі:

*У плетиві гілок,
В химерних заростях,
Зірки на золотій воді
Свічки беріз...*

Ці рядки він дарував жінці, яка хвилювала його довгі роки, яка була його останнім коханням. Бо справжнє мистецтво, у будь-якій формі, завжди заколочене на любові.

Крок четвертий. Любов

Історія його кохання – це складне плетиво почуттів, вибухових емоцій, потрясінь і скандалів, ніжності і протиріч. Він любив жінок... Але міг сказати: «Каждый негодяй находит свою негодяйку». І в той же час був твердо переконаний, що світ тримається на любові, і віра тримається на любові, та і сенс життя – теж любов. У книзі Олега Губаря є такі рядки: «Бог – это совесть, – говорит Юрий. – А вокруг совести – любовь. Совесть – это стыд, направленный внутрь. Если стыдно – тогда есть Бог в душе человека».

Його подружнє життя – це ланцюг докорів сумління, а ще велике бажання кохати, спраглий чоловічий потяг... Не дивлячись на свої літа, він прагнув цього. Олег Губар зазначав: «У него феєрически крепка не только рука, но и утроба, – і додав. – Если бывают влюбленные в жизнь мизантропы, то один из них – Юрий Коваленко».

Його першою дружиною стала Людмила Олександрівна Коваленко (Луценко) – 1928 року народження, акторка, педагог, а згодом художниця. У них багато спільного... Вона, як і Юрій, народилася в липні..., була веселою, красивою і вміла пробачати його. Ерудована, добре вихована (її мати – відома в Одесі акторка Феня Львівна Шнайдер – стала ініціатором створення в місті музею Одеського українського театру) Міла давала Юрію потужні поштовхи до

творчості. А він любив її, навіть тоді, коли вони розлучилися. Проте їхнє спілкування продовжувалося... Коваленко часто бував у неї і, якщо не заставав вдома, лишав на дверній ручці квітку, чи духмяну гілочку бузку. Вона ж завжди переймалася його долею. Власне кажучи, шлях у живопис Міла обрала дякуючи Юрію. Я не знаю, що стало причиною їхнього розриву. Можливо його творча натура шукала нових сильних емоцій, нових потрясінь. А можливо Мілі набридло його надмірне захоплення алкоголем...

Він же невгамовно потребував любові. Шукав її, часом вигадував, знаходив навіть у позашлюбних стосунках. Як то було з його ленінградською Музою Людмилою Царьовою.

Відомості про другу дружину, Світлану Коваленко (Шведову), скупі і лаконічні. Народилася вона 17 листопада 1940 року. Художниця. Їх єднала з Юрієм палка любов до Одеси, до моря, до таїни творення прекрасного. Вони познайомилися тоді, коли становлення Світлани як художниці вже відбулося. А тому Коваленко не вплинув на її техніку малювання, але впливав на художнє світобачення, пізнання і осмислення світу. А ще Олег Губарь згадує її як чудову і привітну господарку.

Невідомо скільки протрималися б їхні стосунки, якби у його житті не з'явилася молода і вродлива студентка Алла...

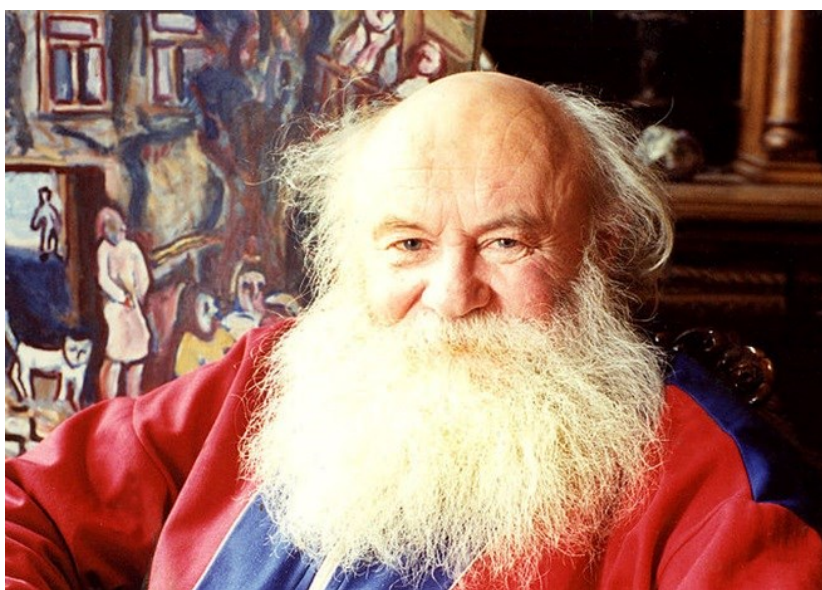
Він саме тоді працював у Одеському художньому училищі імені М.Грекова. Вона ж навчалася на останньому курсі. Молода, статна, спортивна Алла вражала своєю красою та енергійністю. Вона мала незаперечний художній хист, фонтануючу уяву, кохалася на поезії, сама писала. А ще йому було затишно і комфортно з нею. Вона вабила його.

Іронічний і кмітливий його приятель Олег Губарь згадує у своїй книзі, як ставилася до сімейних стосунків Юрія його мати, Марія Іванівна: «Що за дитина така, – це Одеса його спортила. То жидівку привезе, то кацапку. А ця третя – молода. Я Юрі кажу: візьми прилуцьку! Не... Він їх звозить...»

Скільки в цих словах справді «прилуцького». І турбота за долю сина, і бажання впорядкувати зрештою сімейний побут, а щонайголовніше – таємна надія на те, що саме своя, прилуцька, зможе зрештою приборкати його невгамовний характер і налагодити сімейне життя. Коваленко і Губарь вивели такий узагальнюючий образ «прилуцької дівки» і назвали її «Дояркою». Це – пишногогруда, пишнотіла молодиця середніх років, яка мала чітку мету в житті; охайна, працююча, любить готувати і смачно поїсти – обожнює дітей, які є змістом її життя; на чоловіка дивиться, як на «хазяїна». Чому саме «Доярка»? Та тому, що родом із села... Саме такою і постає вона на полотнах та малюнках Юрія Коваленка.

Але найбільшою любов'ю Юрія Андрійовича став його син, Андрійко. Він народився 20 квітня 1976 року і був батьковою розрадою. Коваленко опікувався вихованням сина. Тож не дивно, що Андрій Юрійович також став художником, перейнявши від батька і хист, і творчу манеру, і велике бажання творити прекрасне.

У квітні 2011 року в Музеї сучасного мистецтва Одеси була відкрита виставка вибраних творів Юрія Коваленка приурочена його 80-річчю. Куратор виставки Андрій Коваленко провів великий обсяг організаторської роботи для того, щоб в експозиції були забрані дійсно кращі роботи Майстра. Для цього йому довелося співпрацювати із двадцятьма приватними колекціонерами. Але виставка справді вразила. Саме любов і стала підмурівком творчості Майстра...

Крок п'ятий. Творчість

Любов стала підмурівком його творчості... Це дійсно так.

Любов до рідного містечка, батьківської землі.

Любов до Одеси з її тихими і затишними вуличками. Любов до моря, яке згодом вихлюпнулося на його полотна. Любов до України, як би гучно це не звучало... Бо він дійсно любив цю землю, недаремно ж в «застійні часи» лунало йому в спину: «націоналіст».

Він любив життя у всіх його проявах. Любив жінок, як окрасу цього життя... Любив своїх друзів, з якими міг перехилити чарчину-другу... Любив замальовувати знайомих і незнайомих відвідувачів винарень та кафе... «Я вивчаю життя, – повторював. – Бо винарні типажі краще малюються, аніж оповідаються». А що найголовніше – він любив людей... У наші урбанізовані часи це така рідкість.

Хтось із мистецтвознавців дуже влучно назвав Юрія

Коваленка «майстром свята». У цьому визначенні не лише оцінка його творчої манери, але й характеру.

Він трохи запізно увійшов у мистецтво, але багато чого досяг.

Лише у 57 років став членом Спілки художників СРСР (1988), бо «не вписувався» у художньо-номенклатурне середовище. Проте до того часу був вже добре відомий тисячам одеситів своїми роботами, які експонувалися у фойє кінотеатрів, на пароплавах, в редакціях газет, на вуличних вернісажах. Викладав у художньому училищі. Залишив по собі добрий слід у серцях своїх учнів.

Виховав справді талановитих майстрів пензля. Чого лише варті роботи Тетяни Поповиченко...

Він реалізувався як художник, бо дуже багато працював.

Мистецтвознавець М. Рапковецький згадує, що за 1993 рік Ю.Коваленко намалював більше ста робіт. Саме вони лягли в основу персональної виставки в Одеському художньому музеї.

Якщо поглянути на хронологію виставок Юрія Андрійовича, то вона доволі переконлива. Виставлятися почав з 1968 року. Прижиттєві персональні виставки художника відбулися в 1977, 1978, 1979, 1981, 1984, 1994, 1995 роках (Одеса), 1983 (Ізмаїл). Твори Ю.Коваленка експонувалися на зарубіжних виставках (Болгарія – 1972, Угорщина – 1979, Німеччина – 1990, 1991 роки).

Як бачимо пік його «творчого шаленства» припадає на 1978-1984 роки. Коваленко створює низку творів найвищого рівня довершеності.

Що ж вабило людей у картинах «прилуцького Сократа»? Не буду вдаватися до власних розлогіх суджень. Це все одно буде суб'єктивна думка, до того ж (за критеріями мистецтвознавства) не професійна. Вдамся до цитування думок людей, які особисто знали художника, які відгукувались на його твори рецензіями зі сторінок газет:

«Юрій Коваленко – художник, який бачить серцем. Його живопис – яскравий, по-дитячому найвний і по-народному сатиричний. Він міцно стоїть на землі, вріс в неї і годує своє мистецтво селянським хлібом».

Ігор Божко, газ. «Вечірня Одеса»

«Те, чим володіє Коваленко, – святкова декоративність його полотен, гіперболізація, уявна наївність письма. І ще багато чого, – спрямоване на досягнення єдиної мети: якомога ясніше для себе та інших висловити своє ставлення до одвічних загальнолюдських проблем».

Валерій Барановський, газ. «Комсомольська іскра»

«Юрій Коваленко – художник глибоко національний. І коли йдеться про білі українські хатки, і про багатопверхові сірі будинки. Живопис його спирається не на стилізацію, він не виписує ідею за допомогою орнаменталістики. Національне в поетичному, але в той же час жорстокому погляді на життя. Він живе в умовному міфологізованому світі, але світ цей будується з реальних, обпалених людською рукою, цеглин»

Н. Воротняк, газ. «Комсомольська іскра»

«Коваленка потрібно розглядати не як стилізатора під народне мистецтво, а як сучасного «космічного» художника. Він не малює пейзажів місяця чи обрис невідомих, але таємничих зірок, навпаки, він суто земний художник, але Землю він відчуває космічно, як планету, відчуває зв'язок з нею людини, як зв'язок Антея і матері-Землі».

Євген Голубовський, газ. «Вечірня Одеса»

Ось так – переконливо, вагомо... Юрій Андрійович був твердо впевнений що світ створений Богом і нема сенсу його перемальовувати. Потрібно просто знайти у цьому розмаїтті світу щось своє. Світ у його картинах – це не фотографічний погляд, це – світ почуття. Саме тому Коваленка називали «художником метафори».

Його картинами розлетілися світами. Сьогодні вони є у приватних колекціях США, Канади, Німеччини, Франції, Італії, Голландії, Ізраїлю, в музеях України, Росії. Є вони і в моїх Прилуках. Невгамовно швидко летить час... Мудрі кажуть, що «сьогодні» – це лише мить між «вчора» і «завтра». І щаслива та людина, яка розриває кайдани часу і стає понад ним. Юрій Коваленко зумів прорвати ці тенета. Він живе у своїх картинах, у пам'яті людей, у своїй давно вже рідній Одесі (саме там, зберігається найчисленніша колекція його полотен, там живе його родина, його друзі). У Одеському художньому музеї та у Музеї сучасного мистецтва Одеси розміщені постійнодіючі експозиції. Окрім живопису, він полишив по собі графічні картини, малюнки,

дерев'яні та кам'яні скульптури. Усе це створює неповторний світ доброти, простору і щастя.

Відомий український поет Тарас Федюк у своєму відгуку на творчість Юрія Коваленка закликав мистецьку еліту Одеси висунути художній доробок Майстра на здобуття Даржвної премії імені Тараса Шевченка. Не судилося.

Юрій Андрійович Коваленко помер у Одесі 11 травня 2004 року.

Епілог

Я люблю Одесу. Ось вже років з десять щоліта приїжджаю до неї. Зупиняюсь на Французькому бульварі в санаторіях «Магнолія» або ж «Біла акація». Люблю блукати в затінку платанових алей на бульварі Шевченка, або ніжитися на сонці одвічно юного пляжу «Дельфін». Люблю Дерibasівську з її розмаїттям і багатолюддям... Приморський бульвар, а ще Велику Арнаутську, Решельєвську, Канатну... Годинами можу просиджувати в «Гамбринусі». Я люблю серце цього міста... Я його розумію. І розумію, чому полюбив це місто мій іменитий земляк Юрій Коваленко... Бо розмаїття навколiшньої природи, моря, люду спонукала художника осягати цей світ через призму серця, сприймати все, що коїться довкола, як святково-карнавальний спектакль барв. Він зрозумів, що життя – це дійсно одвічний театр людської долі. І він став декоратором цього спектаклю...

Я безмежно вдячний одеситам за те, що дякуючи картинам Юрія Коваленка, вони полюбили мої рідні Прилуки з їх соборами і базарами, тихоплинним Удаєм і величною Густинею... А головне – вони полюбили прилучан з їх говіркою і світобаченням, невгамовністю і одвічним рухом вперед... Я дякую побратимові Майстра, Олегу Губарю, який так точно, іронічно, але з великою любов'ю, описав прилучан у своїй книзі. Я вдячний членам Всесвітнього клубу одеситів, членом якого був Юрій Коваленко, за пам'ять про нього, за персональні виставки, які вони влаштовували вже по його смерті. За любов...

P.S. Ми сидимо на міському цвинтарі Прилук «Горова Білещина». Поминаємо. Риженко розповідає:

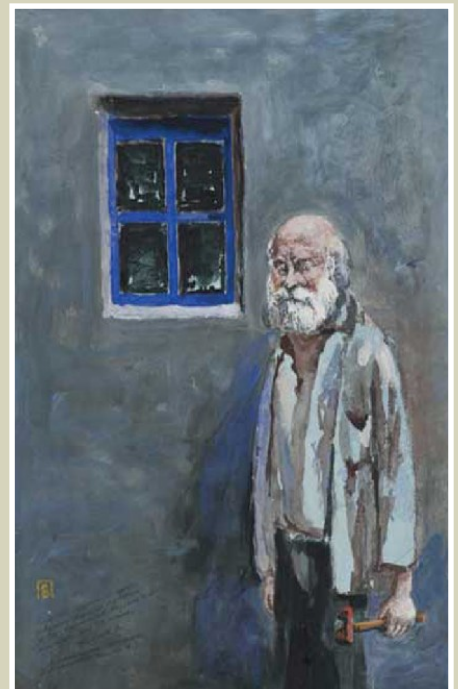
– Урну з прахом Коваленка перевезли з Одеси до Прилук і захоронили поряд з матір'ю. Власне це одна могила, над якою стоїть оцей дубовий хрест. А розп'яття на цьому хресті вирізав для матері сам Юрій Андрійович.

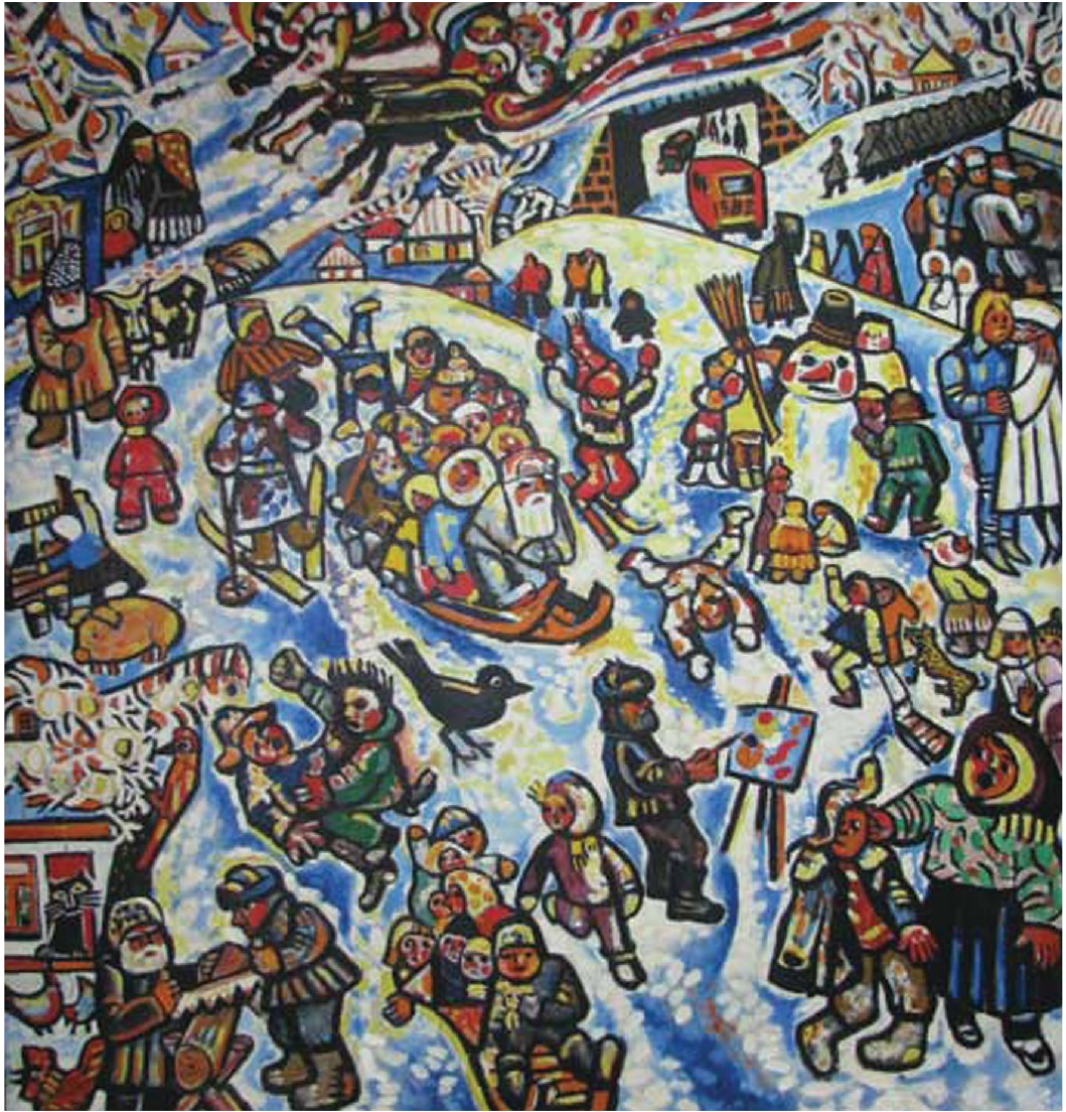
Тож виходить, що він при житті і собі пам'ятник возводив... Помовчали. Я подумки заперечив Толі: «Його пам'ятник – це сотні його картин по світу, які і до сьогодні дарують радість життя людям...»

Випили... А сонце вже котило на захід, чіпляючи верхівки лісу. Осінь фарбувала в золото дерева. Було тепло і затишно. Життя продовжувалося. Тільки набігла невідомо звідки хмаринка, сипонула на землю пригорщу сльозинок дощу. То для пам'яті...

Прилуки-Одеса-Ніжин, літо, 2011 р.

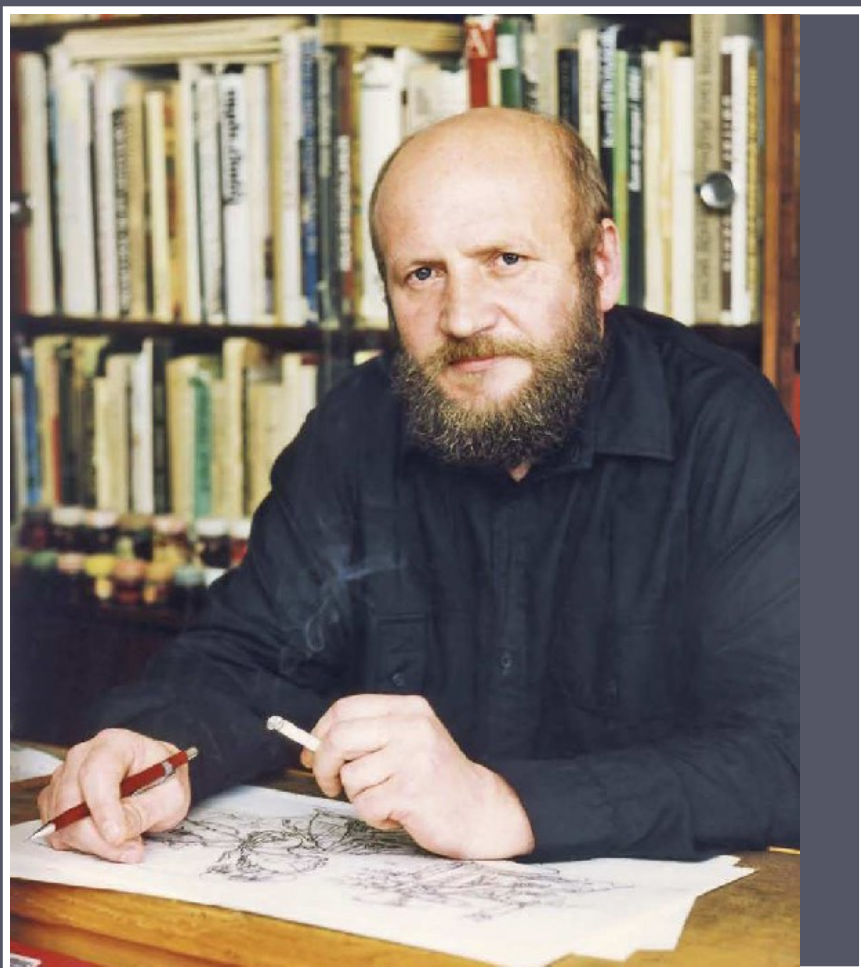

Олександр
Кошель

З любов'ю у серці

(нарис)

У храмі тихо і затишно. Вечірню відслужили десь півгодини тому... І струмочок жіночих хусточок, витікши із храму, швидко розчинився у багатолюдді ніжинських вулиць. На хорах затихли голоси півчої. Отець Олександр про щось веде тиху розмову з молодою парою... Перед іконами догорають свічки, й у кожному вогнику догорає чиясь бажання, чиясь надія...

Я люблю оці хвилини спокою. Здається, що усі тривоги і негаразди світу лишаються там, за стінами храму. А тут, у середині, ти знаходиш такий очікуваний затишок.

Сьогодні із круговерті прожитих років, я розумію батькові слова: «Я на шляху до Бога». Йому вчителю-історик, вихованому комуністичною системою, важко було переступити через переконання. Але зрештою він це зробив...

Я люблю бувати у храмі Всіх Святих. Це частина історії нашого міста... За радянські часи тут містився і склад, і спортивний зал середньої школи № 3, і, зрештою, будівля пустувала, дивлячись у світ вибитими шибамі вікон... Аж поки у світанкові дні незалежності України тут не було створено першу громаду Української Православної Церкви Київського патріархату, основу якої склали викладачі Ніжинського університету. Серед них: письменник Олександр Астаф'єв, професори Олександр Ковальчук, Микола Криловець, голова міського осередку «Просвіта» доцент Марія Астаф'єва, директор музичної школи Сергій Голуб та ще чималий гурт викладачів-просвітян.

Тоді, у листопаді 1995-го, газета «Просвіта» вийшла під заголовком «Чи повернеться із небуття Всіхсвятська церква?»

Повернулася... Дякуючи сподвижницькій праці настоятеля храму кандидата богослов'я отця Сергія Чечина, дякуючи пцирїй і чесній душі магістранта Київського університету, отця Олександра Морозова, дякуючи старанням усіх тих, хто не став байдужим до нашої духовної святині. А ще дякуючи великому таланту художника...

Перебуваючи у Ніжині, і відвідавши храм, відомий вчений-народознавець Василь Скуратівський у захопленні вигукнув: «Це найкращий іконостас на усьому Лівобережжі України! Це справжнє чудо!». І це справді так. Народжений із таланту і любові ніжинських віртуозів-майстрів, різблярів найвищого класу, Олександра Панченка і його синів, Юрія та Андрія, а ще Володимира Дороженка, опромінений талантом художника Олександра Кошеля – цей іконостас на сьогодні є однією із видатних мистецьких пам'яток Ніжина.

Іконостас вирізаний із липи і пофарбований у два кольори: білий і золотий (символи небесної чистоти, духовних цінностей та величі Духу Божого, величі віри). Замість традиційних зображень винограду та хлібних колосків на іконостасі вміщено кетяги калини та гілля молодого дуба. Це – одвічні фольклорні символи України. Та найбільш значиме і новаторське рішення Олександра Кошеля у трактуванні канонічного православного іконостасу – це присутність на ньому об'ємних, майже скульптурних зображень ангелів, Пресвятої Богородиці та Спасителя на Хресті. Справа в тому, що в

ортодоксальному православ'ю об'ємна скульптура не була поширена, так як, по-перше, традиційно асоціювалась із ідолопоклонництвом, а по-друге, об'ємне тілесне зображення святих перегукувалося із канонами католицизму. Іконостас цілісний у своєму стильовому рішенні, адже усі його ікони написані одним художником – Олександром Кошелем.

Відомий філософ, академік Мирослав Попович зауважив, стоячи перед іконами: «Які страдницькі лики у святих... Здається вони увібрали в себе всі скорботи і болі світу... Оригінальне мистецьке рішення. Невже їх створив місцевий художник?»

Я посміхнувся і розповів йому про долю цього непересічного Майстра...

А сьогодні хай ця оповідь пролунає для тебе, шановний читачу. Олександр Іванович Кошель народився 10 лютого 1952 року в невеличкому поліському селі Смоляж, що на Ніжинщині. Своєю назву село отримало від тихоплинної річки, притоки Десни, яка протікає територією колишнього Борзнянського і Ніжинського районів. Саме оця краса поліських красвидів і заклала підмурівок мистецького таланту майбутнього художника. Від батька, Івана Васильовича, який працював робітником на цегельні, малий Сашко успадкував велику працездатність та ще твердість характеру. А від мами, Юлії Яківни, яка працювала медсестрою, навчився чуйному ставленню до людей, а ще любові до народних пісень та оповідок. Пізніше саме фольклорне підґрунтя у його малюнках набуло домінуючого значення.

*Олександр Кошель – студент
Мінського художнього
училища.*

Коли Сашкові виповнилося 5 років родина Кошелів переїхала до Ніжина. Згодом Олександр пішов навчатися до середньої школи № 10 і став відвідувати художню студію при Ніжинському міському Будинку піонерів, якою керував мудрий педагог і великий поціновувач мистецтва Михайло Антонович Прокопець. Саме із його чуйного серця і доброї душі стартували у світ мистецтва художники Юрій Сквородніков, Юрій Галіч, Олександр Кошель, Юрій Габ та ще з десяток закоханих у малярство юнаків.

Малювати Сашко почав ще з дитинства, а от професійно опанувати технікою малюнка вирішив у юнацькі роки. Саме тоді доля привела його до Мінська, у художнє училище, на відділення монументально-декоративного оформлення. Роки навчання промайнули весело і безтурботно. Викладачі були задоволені з того, як викристалізуються художні смаки і обдарування юнака. А ще відзначили його велику працездатність.

У 1971 році, по закінченню художнього училища, молодого випускника призивають до лав Радянської Армії. Служити довелося у авіаційній частині, яка загубилася у безмежжі казахстанського степу. Саме там, у краю пекучого сонця і розлогих хлібних полів, приходила у

скупі солдатські сни мальовничча рідна Україна з її гаями і озерами, річками та луками. Там і почав гартуватися у юнака національний характер, який згодом відгукнеться у чисельних малюнках та картинах.

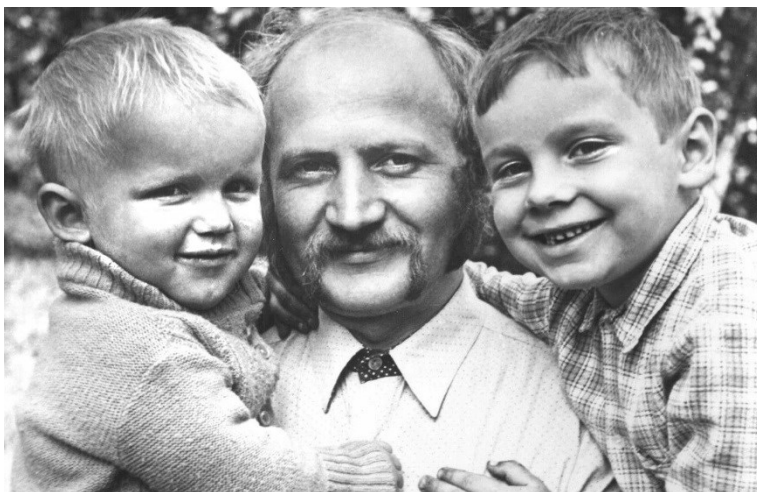
Після армії Олександр приїздить до Ніжина, де з 1973 до 1979 року працює у відділі головного архітектора виробничого об'єднання «Арсенал». У цьому тихому і мальовничому містечку зустрів молодий художник свою долю.

Його дружина, Алла Кошель, сама може стати героїнею нарису.

Три десятиліття вона віддано відпрацювала у видавництві Гоголівського університету. Вона чудово грає на фортепіано, вишиває... Її вишивані картини здатні прикрасити експозицію будь-якої столичної мистецької галереї.

З їхньої любові народилося двоє синів – Кирило та Максим. Обоє пішли шляхом батька, успадкували від нього і талант до малювання, і художньо-естетичні смаки.

Кирило закінчив Харківську художню академію і працював у Києві графічним дизайнером, а от його дружина, Оля,

професійно займається живописом, має вже персональні виставки. А ще вони виховують доньку Настуню, яка дуже любила у дитинстві розглядати малюнки у книжках, які проілюстрував її дідусь. Нині вже закінчила магістратуру Києво-Могилянської академії.

Молодший син Максим, закінчив Київський художній інститут імені Михайла Бойчука і працював у столиці дизайнером інтер'єру. Ось така мистецька родина у героя моєї оповіді.

З 1979 року Олександр Іванович Кошель працює в галузі книжкового оформлення та прикладної графіки. Він створив малюнки для понад ста книг. З його серця та мозку, з його золотих рук народжувалися малюнки до творів Михайла Коцюбинського, Івана Нечуя-Левицького, Миколи Сингаївського, Анатолія Рибаківа, Миколи Трублаїні, Степана Пушика, Марії Пригари, Дмитра Білоуса, а також зарубіжних письменників: Лайонна Маштерхізі, Войцеха Жинговського, Георге Георгіу і цей перелік можна продовжувати.

Ці книжки вийшли у світ у видавництвах «Веселка», «Дніпро», «Радянська школа», «Освіта», «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», «Десна», парламентському видавництві «Юніверс» та інших.

У цьому році виповнилося сорок років, як співпрацює Олександр Кошель із столичним видавництвом «Веселка». Саме у цьому видавництві побачили світ збірки, які добре знають і люблять українські школярі «Наша мова солов'їна», «Сонячний коровай», «Чи я в лузі не калина була». Малюнки до них, як і до повісті

І. Нечуя-Левицького «Запорожці» та казок Володимира Даля, створив ніжинський художник.

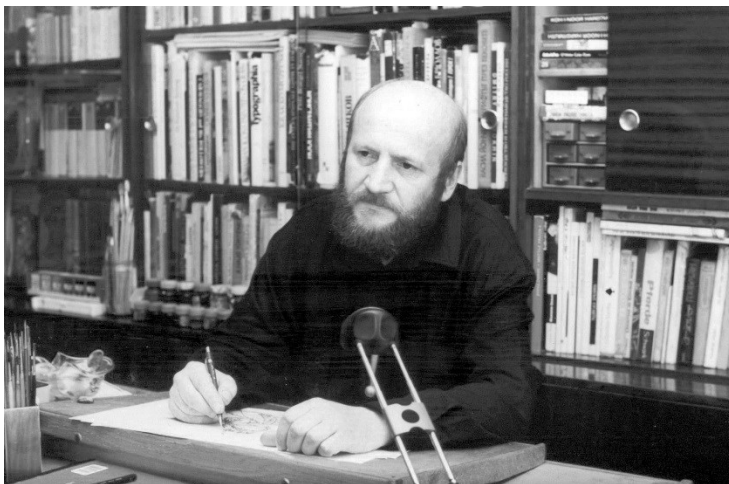
З друзями по училищу

У видавництві «Освіта» вийшов у світ перший «Український Буквар» з малюнками Олександра Івановича та повісті нашого земляка, письменника Анатолія Рибакера «Кортик», «Бронзова птаха», «Постріл», які також проілюстрував О. Кошель.

На багатьох книжкових виставках поет і видавець Іван Малкович представляв збірки «Мої улюблені вірші» та «Івасик Телесик», які друкувалися у видавництві «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» і говорив добре слово про художника Олександра Кошеля.

Розповідь про співпрацю художника із видавцями можна було б продовжувати і далі. Проте, хочеться зауважити іще на одній грані його мистецького таланту і людського характеру. Він по дитячому чесний і чистий. Таке тонке відчуття дитячої психології, така глибинна доброта у характері, дозволяє йому надзвичайно точно реагувати на дитячі запити і уподобання. Саме тому він любить

ілюструвати казки. У його творчому доробку малюнки до «Турецьких народних казок», «Казок народів Югославії» та найбільше, звичайно ж, до українських народних казок.

Майстер за роботою. Ніжин, 2005 рік.

Олександр Іванович Кошель учасник багатьох виставок книжкової та прикладної графіки: у 1979 році він став дипломантом міжнародної виставки у Москві (емблема), наступного року виставлявся на Московській міжнародній виставці у жанрі спортивного плакату. У 1981 році брав участь у мистецькому вернісажі «Художники Чернігівщини». Починаючи з 1982 року, кілька років поспіль, він ставав дипломантом виставки «Художник і книга». Його книги та поштові мініатюри демонструвалися в багатьох країнах світу.

Захоплення філателією прийшло ще з дитинства. Сьогодні Олександр Іванович має добру репутацію у поціновувачів поштової марки. У видавництві «Марка України» надруковані його марочні блоки: «2000 років Християнському світу», «Природно-кліматичні зони

України», «Церква Андрія Первозванного» та інші. Це ж видавництво видало і буклети-кляссери: «Україна від витоків» та «Скарби музеїв України».

Майже два десятиліття Олександр Кошель передавав свої знання і вміння молодому поколінню, студентам Ніжинського училища культури і мистецтв імені Марії Заньковецької. Саме на них, молодих художників, покладає майстер реалізацію своїх подальших творчих задумів. Ось як про нього говорить одна з вихованок, нині znana в Україні художниця Юлія Петренко: «Я навчалася у Олександра Івановича Кошеля, улюблений мій викладач. Досягнення хоча б половини його рівня – це дійсно висока планка і заповітна мрія для більшості художників-початківців. Хай живе українська професійна ілюстрація! Тоді будуть жити українські казки, українська дитяча література загалом. І я впевнена, нове покоління, яке виросте на гарних, якісних

виданнях, стане гідною зміною сучасникам і матиме сильний внутрішній потенціал для культурно-духовного відродження України». У «Щоденнику» Олександра Довженка за 1946 рік є такий запис: «Я почав молитися Богу. Я не молився йому майже тридцять сім років, майже не згадував його. Я його одкинув. Я сам був Бог, богочоловік. Зараз я постиг невеличку краплину своєї облуди....

Бог в людині. Він або є або немає. Але повна його відсутність – це великий крок назад і вниз. У майбутньому люди прийдуть до нього.... До божественного в собі. До прекрасного. До безсмертного. І тоді не буде гнітючої сірої нудьги, звірожорстокого, тупого і скупого, безрадісного будня».

Пророчі слова нашого славетного земляка починають збуватися. Люди повертаються до віри. До витоків своєї духовності... І добре, коли на цьому тернистому шляху духовного очищення зустрічаються такі майстри як Олександр Копель... Через казковий світ дитячих мрій, через чарівний світ книги, через світлицю народного фольклору, через осягнення письменницького задуму піднявся він до розуміння слова Божого. І втілив його в образах і фарбах.

Створені ним ікони стали окрасою іконостасів не лише у Ніжині, але й у Чернігові (церква мучеників князя Михайла і боярина Федора) та Конотопі (Миколаївська церква), Парафіївці. Щодня перед цими образами схиляють у молитві голови сотні українців і прохають Господа послати мир, здоров'я, добро і злагоду на родину, рід, Україну...

У храмі спокійно і затишно. Підхожу до ікони Спасителя і запальною свічку... «Боже, хай не зміліє моя Україна на талановитих людей. Дай їм здоров'я і наснаги...»

Ніжин, 2014-2024рр.

Олег Крүценко

Художник з Броварок

(есе)

I. Старі світлини

Я люблю розглядати старі світлини. Бо в них застигає час...

Дивишся, і якимось зовсім непомітно перебираєшся через роки, через покоління, а можливо навіть і цілі епохи. Згодьтесь, дивно звучить: «Я живу на зламі епох». Або ще кумедніше: «Я народився у минулому столітті». А воно ж дійсно так... І ніяковіють тридцятирічні, а то навіть і двадцятирічні: «Та невже? Невже і ми породження минулої епохи?» Не турбуйтеся, люди, поки що це не має ніякого значення. Поки що... Але пройнуть роки і виявиться, що хтось із вас був яскравим виразником думок та ідей свого покоління, хтось полишив по собі чудові вірші, чи геніальні картини у яких цей час закарбувався на віки. У житті вже так було... І у трагічних 30-х, і у світанкових 60-х, і у безликих 90-х. І пішла по підручниках слава про «розстріляне відродження», про «нескорене шістдесятництво». А Інтернетом мандрує «покоління Пепсі». Всьому свій час... А точніше – кожному...

Переді мною стара світлина. Не така вже й давня. Якихось сорок років. На ній ми – ватага тринадцятирічних прилуцьких хлопчаків (а точніше – пацанів) із авторитетного міського кутка Броварки. Цей район – один із найстаріших у місті, сягає своїм корінням у сиві віки. Тут колись мешкали наші пращури – броварі – варили міцне пиво та квас, вирощували розсаду, торгували на

місцевому базарі овочами, приторговували самогоном. А ще на кутку була кузня, аптека, декілька магазинів з харчами та реманентом, поштова станція (на якій за оповідками зупинявся і Гоголь, і Лермонтов, і Шевченко). У середині 19 століття на Броварках збудували бурсу, яку згодом реформували в учительську семінарію, а вже після революції вона стала «міською зразковою освітньо- трудовою школою №4». До неї ми усією ватагою і ходили. Та що ми, – батькі наші, тітки та дядьки, а в декого, навіть діди. На кутку всі про всіх і все знали... То ж варто було щось у школі втнути, як про це вже говорив увесь куток. А тому, отримавши від батька запотилчника, ти переконливо клявся, що це дійсно вже в останній раз.

Броварки вгніздилися у північній частині міста, на березі тихоплинної і казково-чарівної (принаймі так мені здавалося у ті часи) річки Удай. Неповторні очерети, верболози, рясно завішані гніздами-рукавичками синничок-ремез, калинові острови, чисті дзеркальні плеса... А качок! А риби! Майже кожен господар на вулицях Береговій, Котляревського, Гоголя, Нижньобереговій мав човна і рибалив. А потім оті замашненькі щуки, соми та лини, опатні окуні та краснопірки, срібляста плотва рівненькими рядочками вмощувалася на лавах торгівельних рядів місцевого базару, який знаходився тут же, у самісінькому центрі Броварок.

А які чудові пісні лунали над мрійливими хвилями Удаю... У супроводі гітари, чи баяну, а найчастіше – акапельно. Які чудові голоси! То ж не дивно, що на Броварках народилося багато мистецько обдарованих людей. Чого лишень варті імена народних артистів України актора Миколи Яковченка, співака Віталія Бойка, чудової поетеси Любові Забашти, братів Батраків, які у складі національного ансамблю танцю імені Павла Вірського об`їздили увесь світ, та хіба ж усіх згадаєш?

А ще наш куток був багатий садками. Мені здається, що я і сьогодні безпомилково міг би підказати, як непомітно пробратися до саду лікаря Забіяки, чи до садка землеміра Михайленка, або ж теслі Спицького. Які там були яблука! Як сонце, рум`яні, запашні. А груші! Солодші за мед... Саме оці сади і обносили ми ватагою за що мали прочуханку від батьків, а ще «сурйозну» розмову із нашим чудовим дільничим – «дядьой Кольой Колівушко». Тільки так і не інакше ми його величали. А він, набусурманившись, суворо повторював: «Ще раз полізиш у чужий садок, слово честі, посаджу! – а потім, – Цукерку хочеш?» Світла і добра була людина. Дякуючи їй, ніхто із броварських хлопців так і не скуштував тюремної баланди. До слова, приміщення міського відділу міліції також знаходилося на території Броварок. А ще міська баня та кінотеатр...

Саме там, біля цього «вогнища культури», і підловлювали ми своїх одноліток-суперників із Квашенців, Сороченців,

Рокитного, Мединщини, Хапок (назви міських районів), щоб поквитатися за завдані образи. З Кустівцями ми товаришували, підтримували один- одного у бійках, які розквітали у різних куточках театральної площі, як квіти на клумбі. Супротивники, отримавши на горіхи біля кінотеатру, очікували нас у вихідні дні біля танцмайданчика міського Будинку культури, чи клубу заводу «Будмаш», щоб поквитатися. Отак ми гартували свій дух і своє тіло. Це вже пізніше, опинившись у солдатській казармі, чи то у студентському гуртожитку, ми обнявшись із своїми колишніми супротивниками, радісно волали: «Земляки!» – і до ночі, а то і до ранку пригадували чудові історії з нашого дитинства. Згадували наше древнє і одвічно юне місто Прилуки, такий зоряний час нашої безтурботної юності.

Я люблю старі світлини... Бо на них збереглося те, що вже не тримає пам`ять. Час, емоції, друзів...

II. Друзі

На світлині восьмеро моїх однолітків (можливо, пагодків), броварських хлопців, які щойно вирвалися із виру футбольного матчу, що проходив тут же, на леваді. І дарма, що за ворота правили по дві вербові тички, віткнуті у різних кінцях левади, а за бокові лінії майданчика – рівчаки з водою, яка підступно відбирала усе нові й нові метри галявини. Грали, як

годиться, вулиця на вулицю. Хто переміг? Повірте, уже не пам`ятаю...Знаю, що не обійшлося без стусанів, коли вирішували: був таки, чи не був пенальті? Суддів у таких матчах не було. Та й самі двобої тривали не по сорок п`ять хвилин, а приблизно з п`яти годин вечора (поки не повернулися батьки з роботи) і доти, аж поки не стемніє. То ж ніхто не дивувався рахунку – 12:10.

Саме в той час, наш броварський мисливець і рибалка, а за одно і фотограф-аматор, дядько Толя Олійник вигулював свого Рекса та й втрутився у ту штурханину, що зчинилася навколо шкіряного м`яча. Пригримнув: «Та годі вам, хлопці! Вгамуйтеся. Ставайте лишень я вас сфотографую». І в мить зав`яли суперечки. Ми знову стали друзями – хлопцями із Броварок.

Ось, на світлині, радісно посміхається наш заводила і вуличний ватажок Валік Литвиненко (по-вуличному Каплан). А ось я, Толя Глоба, Вітя Мозговий... Поряд,обнявшись за плечі,стоять Толя Риженко та Олег Куценко. А Саші Лукаша та Петі Полуляха, що усміхаються зі світлини, уже немає. Якось зарано догоріли їх життєві свічки у цьому світі. Як і Саші Ульяніча, Володі Цапенка, Вовчика Василевського, Віті Пархоменка, Сергія Халдая, Віктора Нечволода... Хлопці, зупиніться! Що ви робите? Вам же ще й не виповнилося п`ятдесяти...

Присів навколішки на світлині Сергій Кузнецов. Він того дня так і не увійшов до гри, не вистачило пари. Адже у

командах має бути рівна кількість футболістів. А тут, як на зло, ніхто не підходить... Отак і просидів дві години за воротами.

Сфотографувалися... і наче б то не було ніяких суперечок, домовилися на завтра про матч-реванш, та й подалися ватагою до Удаю, купатися. Уже зорі відбивалися у плесі, коли повилазили з води. Хватонули дрижака, поки викручувалися та обсихали. Приборкали чуби. І гайда... ні, не по домівках. На куток. Послухати як співають дівчата. А можливо і самим, під гітару, затягнути щемливий міський романс про те, як «иволга в малиннике рыдаєт». Не підуть з нами лише Толя та Олег. Ми знаємо, їм час малювати. Зараз зберуться у когось в світлиці, розкладуть олівці та фарби, розкриють альбоми і ... добре, як розійдуться до півночі. Бо на завтра знову ж до школи...

Про мого приятеля, відомого прилуцького художника, учасника кількох європейських виставок Анатолія Риженка, я уже розповідав тобі, шановний читачу, у одному із чисел «Літературного Чернігова» (№3 за 2010 рік) тепер, певне, настав час розповісти про Олега Куценка... «Чому саме зараз?» – запитаєте ви. Серце так підказує... Ось так, переглядав старі світлини і відчув гостру потребу у спілкуванні з ним. Саме з ним...

Ми — однокласники, друзі, але яке це має значення для долі.

Вона все вирішує по-своєму. А тому тридцять п'ять років тому повела вона стежками мого приятеля спочатку до Прибалтики, згодом до Петербургу, а звідти до Німеччини. Були на цьому шляху поодинокі наші зустрічі, був навіть один збір однокласників. Та ось вже тридцять років, розділені кордонами і часом, ми слідкуємо один за одним лише за новинами в Інтернеті. Один десь виступив, щось опублікував, інший — влаштував вернісаж, виставився у пристижній галереї. От і все... А так хочеться живого спілкування. І хоч обидва ми маємо закордонні паспорти, і неодноразово вже вешталися світом — доля не дарує нам такої бажаної зустрічі. А як чудово було б вгніздитися у затишній кімнаті, розтопити камін, на столика поставити каву та коньяк, і говорити, говорити... Мені це поки що не дозволяє графік моїх службових справ. А йому... йому, якась пересторога повернутися до України. Як зізнався він Толі Риженку: «Боюсь розтривожити серце. Боляче зарубцювалася Україна в моєму серці. Туга за батьківщиною — болюча річ. А домівка ще сниться.. Хоч скільки років уже пройшло, та все ж сниться». Що ж це його право, його вибір. Бо нашого квіту, та ж по всьому світу! Саме тому і вирішив я, шановний читачу, розповісти про ще одну долю талановитого сина України. Отож, почнемо з витоків...

III. Коріння

Олег Куценко народився 15 листопада 1955 року в місті Прилуки, що на Чернігівщині. Народився у робітничій родині, в опатному будиночку в провулку Північний № 9, який вгніздився на краю левади. З вікон було видно тихоплинний Удай, верболози, і казкові заходи сонця. Його батько, Микола Андрійович Куценко, з діда-прадіда хлібороб. Народився він у голодному 1931 році в селі Хлоп`яники Сосницького району. Щедра на таланти Сосницька земля подарувала світові багато визначних людей. Чого лишень вартий геній Олександра Довженка. Його «Земля» увійшла до десятки кращих фільмів «усіх часів та народів». А чудові оповідання та кіноповіді і до сьогодні хвилюють серця мільйонів читачів.

Отож, для мене, дядько Микола Куценко видавався прототипом батька малого Сашка із кіноповіді «Зачарована Десна». Такий же кремезний, смуглявий, міцний, веселий і балакучий. На кутку його кликали Циганом. За непокірну чорну, із сріблястими ниточками сивини, шевелюру, а ще великі чорні очі під густим верболозом чорних брів. Воно ж і не дивно, село Хлоп`яники стояло на шляху з древнього Новгород-Сіверська до Чернігова, тож вправна на витівки доля і підкинула у

славний родовід Куценків циганської крові. А втім, якось сам Микола Куценко на похраминах говорив, що його дід був знаний у Сіверському краю конокрад. Як би там не було, але успадкував Олег від батька і жагучі чорні очі, і буйночубу шевелюру, а коли, навчаючись в академії, відпустив бороду – то став справді схожим на Будулая – героя добре відомого вам фільму «Циган». Але про це, дещо пізніше...

Певно і жив би Микола Куценко у своїх Хлоп`яниках. Орав би землю, сів хліб (бо працював механізатором у тракторній бригаді), якби у 1954 році за наказом райвійськомату не був відкомандерований до військової частини, яка базувалася у місті Прилуки. Шоферував... Згодом, демобілізувавшись, став працювати водієм пожежної машини в спеціалізованій пожежній частині міста. То ж родина переїхала до Прилук.

Родина... Напевно, на той час, це слово звучало дещо гіперболізовано. Просто до Миколи, з Хлоп`яників, переїхала молода дружина Раїса. Переїхала уже при надії, очікували первістка. Дядько Микола отримав у міськвиконкомі ділянку землі та й почав будуватися. Чисельна рідня допомагала, то ж ошатний будиночок у провулку Північний виріс досить швидко. Його і освятив дзвінкий голосочок первістка.

Про Олегову маму, Раїсу Михайлівну, хочу розповісти дещо детальніше. Невисока, худорлява, з великими чорними очима жінка, здавалося, була втіленням добра і покори.

Тиха, лагідна, вона повністю присвятила себе вихованню дітей (а у Олега через три роки з`явилася сестричка Тетянка) та піклуванню про чоловіка. Вона стала чудовою господаркою, про що свідчив і лад у домі, і чепурненький, добре впорядкований город із ошатними грядками цибулі, капусти, часника, редьки... Тобто, усього того, без чого не може жити українська родина. А ще тітка Раїса любила квіти. І хоча подвір`я біля будиночку було невелике, та все ж там знайшлося місце для квітника. Раїса Михайлівна Куценко (дівоче прізвище Шурига) родом із того самого села Хлоп`яники, що і її чоловік. На кілька років молодша за нього. У Хлоп`яниках їхні садиби містилися на одній вулиці. Тож познайомилася дівчина із своєю майбутньою долею ще в дитинстві. А коли прийшла пора любові, взяв чорноокий Микола її за дружину. Переїхавши до Прилук, Раїса Михайлівна пішла працювати на найближче до оселі підприємство – фабрику господарчих виробів, яка знаходилася неподалік, на вулиці Тараса Шевченка. Прилучани, жартома, називали фабрику «стратегічним об`єктом». Мовляв, вранці на ній виробляють сита, а вночі танки. Бо працювали у три зміни. Я їй зараз не розумію, ну навіщо державі була потрібна така кількість сит для борошна? На цій фабриці працювали майже усі жінки з нашого кутка. Отож, тітка Раїса увесь вік, аж до пенсії, і відпрацювала робітницею на тій фабриці.

Я ловлю себе на думці: «Звідки у цій простій робітничій родині виріс такий художньо обдарований хлопець? Та й чи заслуга це родини? Адже у його житті були ще й школа, студія, училище, курс академії... Який відсоток огранення таланту припадає на кожний з цих навчальних закладів? Чи можливо його формувало життя?». Згадую з дитинства, що Олег ще змалечку відзначався наполегливістю. Завжди старанно готувався до уроків, навчання йому давалося легко.

Доля звела нас у далекому 1963 році в першому класі Прилуцької загальноосвітньої школи № 4. Класоводом була незабутня Марія Марківна Добродуб, яка любила наголошувати, що школа – це велетенський корабель, який вирушив у мандри по безмірному океану знань, а ми в ньому – команда, і від нашої згуртованості, нашої наполегливості буде залежити, як ця мандрівка закінчиться. Ми їй вірили...

Роки вже не тримають дрібних деталей нашого шкільного життя. Воно злилося у суцільний спогад опромінений теплом радості і якогось по-особливому духовно-трепетного відчуття доброти.

Як художник Олег усіх нас вразив десь класі у шостому. Учитель української мови і літератури Іван Савич Лук'яненко дав завдання проілюструвати один із автобіографічних віршів Тараса Шевченка. Це було домашнім завданням. Ми з хлопцями дружно почали передавлювати зі сторінок підручника на аркуш альбому малюнок, на

якому малий Тарас пас ягнята за селом. А щоб якось урізноманітнити наші творіння, ми одержу малоого пастушка розфарбовували різними кольорами. Отож, виходило начебто індивідуально. Вовка Кириченко одну вівцю навіть фіолетовим розфарбував. Олег же на урок приніс свою першу графічну роботу на тему «Рече та стогне Дніпр, широкий». Простий олівець на білосніжному аркуші відтворив усю силу непокірного Дніпра, силу вітру, який «додолу верби гне високі, горами хвилю підійма». І це було так просто і красиво... Можливо, саме тоді ми вперше і зрозуміли, що то таке творчість, що таке мистецтво.

До малярства і Олег, і Анатолій професійно прилучилися у 1967 році, коли почали відвідувати студію образотворчого мистецтва при Будинку культури заводу «Будмаш», якою керував тоді молодий художник Володимир Карась, нині заслужений художник України. Це була студія для дорослих, її відвідували переважно робітники підприємства. Тож двом школярам несолодко було у цій конкуренції, але нічого – витримували. Так закладався підмурівок майстерності, гартувався характер. Хлопці вже твердо вирішили для себе, що стануть професійними художниками.

Щоб підготуватися до вступу в художнє училище вони стали брати приватні уроки у відомого в місті художника Тринчука-Задорожнього. Іван Макарович Тринчук-Задорожній – вихованець Одеського художнього училища, працював викладачем малювання та

креслення у Прилуцькому педагогічному училищі імені Івана Франка. Людина талановита, з невичерпним почуттям гумору, він більше року готував хлопців до вступу за власною методичною програмою, яка включала у себе три модулі – малюнок, живопис, композицію. А ще він багато розповідав про відомих майстрів – класиків живопису.

У 1971 році Олег Куценко стає студентом живописно-педагогічного факультету Дніпропетровського державного художнього училища, а його побратим – Анатолій Риженко – уже рік, як навчається на факультеті дизайну Київського художньо-промислового технікуму. Здавалося, відстань та час мали б вплинути на їхні стосунки. Та де там... Розлука лише зміцнює дружбу. Багато листуються, а коли видається змога вирватися додому, чи то на канікули, чи просто на гостини, увесь час проводять разом. Багато малюють, виїздять на пленери... Саме в цей час, за словами Анатолія, хлопці перемалювали портрети усіх дівчат на кутку, а ще... дідів. Олег твердив, що саме на обличчях дідів зримо карбується час.

Саме тоді, в студентські роки, у молодих художників визріває протест проти канонів соцреалізму в живописі. Вони захоплюються модернізмом. Вивчають естетичні засади творчості Амадео Модельяні, Марка Шагала, Пабло Пікассо. Збирають спільну бібліотеку, у якій книги про мистецтво малюнку, а також біографії та живописні альбоми визначних живописців сучасності. Єднає їх і

захоплення віршами та піснями забороненого на той час Володимира Висоцького.

У 1975 році Олег закінчує навчання у Дніпропетровську і стає студентом Рижської академії мистецтв. Чому саме Рига? Чому саме утасмничена Прибалтика? Відповідь проста. У цей період Куценко захоплюється творчістю геніального, але маловідомого художника Миколаюса-Константінаса Чюрльоніса. Його вабить аскетично стриманий дух цього латвійського живописця, його символіко-чародійний макросвіт, а ще карело-фінський фольклор.

Навчання в академії окрилювало. Він познайомився і заприятелював з вірменським художником Левонем Мартирасяном. Спільні експедиції до Карелії на пленери зблизили цих двох обдарованих майстрів пензля. Вони були близькими за художньою манерою зображення світу, а що головне, вони – побратими по духу.

Та невгамовна доля знову готує для Куценка сюрприз. Восени 1976 року Олега призивають до війська. Служить тут же, у Прибалтиці, художником у Будинку офіцерів окремої танкової бригади. Саме він навчив нас, прилуцьких друзів, журливої солдатської пісні часів Вітчизняної війни: «По танку стукнула болванка, погиб наш славний екіпаж». Любив її затягувати під час дружніх чоловічих вечірок. Відслуживши два роки у війську, Олег відчуває гостру проблему в самореалізації. Він прагне свободи. Укріпило його у цьому прагненні і знайомство у

прилуцькій художній майстерні із непересічним художником і особистістю Едуардом Усовим. Це знайомство відіграло важливу роль у становленні Куценка як живописця.

Олег вирішує не поновлюватися на навчання в академії. На нього не впливають, ані вмовляння друзів, ані мистецькі перспективи, які відкриває диплом академії. Він їде у «Мекку всіх художників», він їде до Петербурга...

IV. Петербург

Переконалий, що колись мистецтвознавіці, досліджуючи художню спадщину Олега Куценка, визначать часові межі петербурзького періоду його творчості з 1982 по 1995 роки. Тобто, з моменту його першої участі у мистецькому вернісажі північної Пальміри і до часу еміграції. Але це не зовсім так. У його долі був ще напівголодний 1979 рік, коли не було роботи, не було де і за що жити... Щоб уникнути проблем з пропискою і роботою, (хочу нагадати, що саме в цей період за так зване тунеядство в Петербурзі засудили до чотирьох років позбавлення волі майбутнього Нобелівського лауреата Йосипа Бродського, хоча він намагався довести судді, що його професія – поет). Так от, щоб уникнути подібних проблем, Олег безкоштовно оформляв «червоний куточок» у місцевому райвідділку міліції на Васильєвському острові. Пише їм гасла до свят... Його

допоки не чіпають, але застерігають. Мешкає він у будинку відселенфонду. Тобто, у тих квартирах, мешканці яких відселені у зв'язку із капітальним ремонтом, або ж навіть знесенням будівлі. Перебивається випадковими заробітками. І багато малює...

Я добре пам'ятаю Олега у цей період. Він часто приїздить до Прилук, щоб запитися харчами. Власне, можна навіть сказати, що він мешкає у постійних роз'їздах між Прилуками та Ленінградом. Його побратим Анатолій Риженко, повернувшись із війська до батьківської оселі, працює в художній майстерні міста. Пропонує роботу і Олегові, але того вабить Петербург. Проте 1980 рік, у своїй переважній більшості, Куценко прожив у Прилуках.

У Прилуках ми часто зустрічалися. Олег любив наше невгамовне товариство однокласників. Любив слухати як грає на

З другом і побратимом Анатолієм Риженком. Прилуки, 1979 р.

гітарі Вадик Власенко, як декламує Маяковського Віталік Нестерко, як майстерно «травить» анекдоти Сапа Близнюк. А ще любив блакитні очі Люсі Руденко і чарівну посмішку Люби Сороки... Це надихало його. Він постійно щось замальовував, робив начерки. Дізнавшись, що я пишу вірші, дуже уважно поставився до цього. Попросив прочитати. А потім став розповідати мені про пітерських поетів. Про заборонених тоді Йосипа Бродського, Вадима Кушніра, Євгена Блажівського. З останнім він приятелював. А тому, під час нашої наступної зустрічі, подарував мені самвидавдовські видання збірок Бродського і Блажівського. Він міг годинами розповідати про Петербург і його митців.

Толя Риженко влучно назвав свого товариша «людиною світу». Дійсно, нині його роботи знаходяться в галереях та приватних колекціях усіх країн Європи, у США, Канаді, Японії, Ізраїлі, Австралії. А тоді..., тоді в роки нашої юності, він просто ширше дивився на світ, пізнавав його, намагався заглибитись в сутне. Але при цьому він палко любив Україну і українців. Погляньте лише на картини «Портрет брата», або «Вечір в Качанівці».

Якось, під час чергового свого вояжу до Прилук, Олег із Толею завітали до мене:

- Гайда завтра на пленер до Сокиринець.
- Ви картини будете малювати, а я що робитиму?

– Як що! Писатимеш вірші, а ще будеш розповідати моєму приятелю, художнику із Білорусії, про історію нашого козацького краю, нашої чарівної України, – цілком серйозно відповів Олег.

То була незабутня подорож. Ми блукали тінистими алеями панського парку, малювали альтанку і готичний місток, жарили сало біля ставка і говорили, говорили. А потім завітали на гостини до моєї бабусі у сусіднє село Калюженці і вдоволь напилися, хто свіжого молока, а хто і міцненького самогону. Я ж на згадку отримав аж три портрети, від трьох чудових художників. Один навіть у стилі кубізму, із написом: «Шлемо бусла!». До цього часу себе розпізнаю... Коли ж я почав читати свої «Сокиринські сонети», які написав під час нашої мандрівки, невгамовний Олег затих і зовсім по-домашньому сказав: «Вслухайтесь, яка чарівна наша мова. І коли ж ми лишень навчимося шанувати її».

Ні, Толику, він все-таки – українець!

V. Творчість

На початку восьмидесятих у житті Куценка з'явилася Дора. Статечна, чорноока жіночка. Вона принесла в Олегове життя спокій і злагоду. Мала маленького синочка, а тому вміла піклуватися і догоджати. А ще, вони духовно були близькими з Олегом. Приїхавши

ДО

З Дорою вдома. Регенсбург, 2000 р.

Петербурга з невеличкою білоруського містечка Осиповичі Дора за досить короткий час зуміла адаптуватися у північній столиці Росії і налагодити побут. Олег цінував її турботу. Це давало йому змогу багато працювати. За свій петербурзький період творчості він став учасником більше двадцяти художніх виставок та вернісажів. Серед них: 1982 рік – Японія, галерея «Гекосо»; 1988-1989 роки – Ленінград, Манеж; 1989-1990 роки – Смольний собор; 1990 рік – Музей історії Санкт-Петербурга. Виставка «13»; 1990 рік – Стокгольм, Швеція; 1991 рік – Сан-Франциско, США; 1992 рік – Москва. Дні слов'янської писемності. І цей перелік можна продовжувати. Його роботи успішно продаються і потрапляють до приватних колекцій США, Франції, Німеччини, Японії, Фінляндії, Іспанії. Причина цього успіху цілком закономірна.

Непересічний талант нашого земляка розкрився у повній мірі. Зерна творчості упали у благодатну рілля і дали рясні сходи. З 1987 року Олег Куценко стає членом об'єднання художників «Острів», це дає змогу широко виставлятися.

Пітерські художники і мистецтвознавці високо поцінували талант Куценка. У 1993 році в Петербурзі було влаштовано його персональну виставку і видано каталог робіт. Ось що написав у ньому мистецтвознавець Володимир Козієв: «На фоні суцільного захоплення технікою, ефектними прийомами, колажуванням різних культурних традицій живопис Олега Куценка здається не просто традиційним, але й консервативним. Він спирається на класичні, загальнодоступні і не викликаючи шоку новачії традиції російського та французького авангарду першої третини нашого віку.

Та разом з тим, у цьому житті є дещо, що змушує зупинитися, затримати вашу увагу, захоплює вас всупереч вашій волі і занурює вас в стан, який не просто не адекватний, але й знаходиться в повному антагонізмі з духовною атмосферою сьогодення. У світі тотальної відчуженості, агресивності, всепоглинаючої ненависті позитивні цінності — ніжність, делікатність, доброта, краса, любов, які випромінюють картини Олега Куценка, здаються археологічними реліктами минулих епох».

К. Юнг стверджував, що художник компенсує однобокiсть своєї епохи, включаючи до сфери соціального буття, часом заперечуючі і на індивідуальному рівні вичавлені в підсвідомість ідеї, уявлення, цінності. Роботи Олега Куценка не лише дозволяють нам прилучатися до загальнолюдських, позитивних цінностей, які девальвували в сучасний час, але й блискуче заперечити поширену думку про те, що художник не є саме мистецтво (Ж. Марітен) або художник не відає, що творить, перефразовуючи Платона. Олег Куценко і в творчості, і в житті – один. Він, як людина, приносить в світ Віру, Надію, Любов, тобто ті вселюдські позитивні архетипи, котрі ми переживаємо у його творах.

Така оцінка мистецької критики характеризує Олега Куценка, як цілком зрілого майстра живопису. І це дійсно так, поглянь, шановний читачу, на його полотно «Чоловічий грузинський хор», скільки там експресії, емоцій. Здається, ще мить і до тебе прилине ота чарівна, багатоголоса пісня, яку виконують. А як чудово композиційно вирішена картина.

Бездоганне у своєму виконанні полотно «Соло на кларнеті». Його, майже булгаковський сюжет, дозволяє нам спізнати не лише побут і уподобання музиканта що грає, але й зрозуміти психологію його життя, а вже через неї відчуті і музику, яка закарбована у картині. Мелодію його душі...

Взагалі у творах О.Куценка багато музики. Вона лине із картин «Сумна мелодія», «Сон», «Скрипач», «Музика». Здебільшого, з полотен лунають мінорні, зажурливі мелодії, у яких так багато суму і самотності. Дуже часто у своїх картинах художник зображає скрипку. Як відомо, саме цей інструмент асоціюється із людською душею. То що ж намагається передати художник глядачеві через оті потаємні лабіринти людської душі? Час.. Долю... А можливо то пересторога майбутнього, що несе в собі круті злами життя.

VI. Чужина

У майстерні. 2005 р.

Із розпадом СРСР доля колись квітучої країни змінилася...

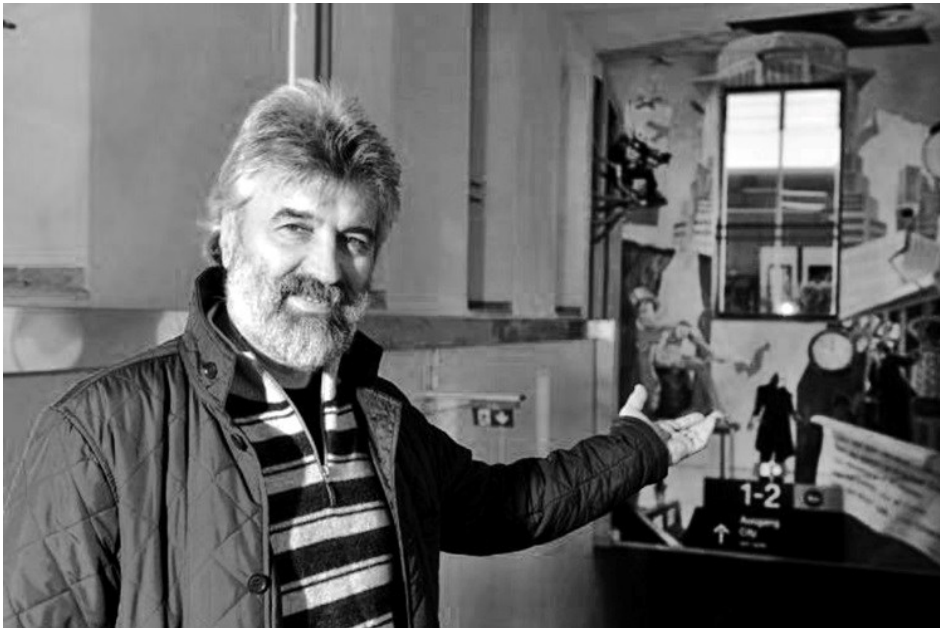
Економічний і політичний хаос, свавілля, розгул криміналу і спекуляції, соціальна нестабільність. Епоха пострадянської демократії сприймається, як суцільна всездозволеність... і породжує в суспільстві інстинкт «прихвизації». Крадуть усе, що попадається під руку. Соціально суспільство розшаровується на багатих і бідних. До мистецтва нема діла ані одним, ані другим. Прогресуюче безробіття робить людей злими і замкнутими...

Олега лякає час, що прийшов. Він, як художник, прагне гармонії із світом, із людьми, із оточенням, що вичавлює його духовно. Додаються ще й фінансові проблеми... Його діяльна натура шукає виходу із ситуації, що склалася. І знаходить...

У 1994 році він виїздить за кордон, до Німеччини, на заробітки. Працює садівником, малярем, згодом розписує храми. Його метке на деталі око і гострий розум дозволяють швидко зрозуміти переваги сталого західноєвропейського життя, яке так дисгармоніє з нашим, пострадянським. Визріває ідея про еміграцію... Він намагається відмахнутися від неї. Повертається до Санкт-Петербургу. Та вона не полишає його.

Петербург живе далеко не однозначним життям. Елітарність культурного центру замінюється заполітизованою мітинговістю. Демократичні починання Собчака замінюються на добре знані з радянських часів авторитарні принципи управління. Мистецтво лишається неприкаяним – вільним і від ідей, і від грошей. Настає час без героя... Естетичний вакуум.

Дора підтримує думки чоловіка про виїзд на постійне місце проживання за кордон. І у 1995 році Олег Куценко з родиною від'їждить до Німеччини. Вони поселяються у древньому і опшатному містечку Регенсбург, що розмістився на баварських землях у тому місці, де величний Дунай зливається із затишною річкою Реген.

Сучасне обличчя Регенсбурга формується із великої кількості церков, храмів, стародавніх будинків, вузьких вулиць вимощених бруківкою, великої кількості історичних об'єктів. Візитівкою міста є найстаріший в Європі величний Кам'яний міст через Дунай, побудований у

1146 році за наказом короля Людовика VII. Протягом восьми століть він був єдиною переправою, яка зв'язувала місто із другим берегом Дунаю.

Не буду переповідати життя мого приятеля в баварському Регенсбурзі. Бо власне і не знаю його. За відгуками друзів чув, що воно вдалося. Є власний будинок, стабільний заробіток, дорослий син отримав освіту і мешкає в сусідньому Мюнхені, а ще

його дружина подарувала Олегу і Дорі двох онуків. Зрештою, найголовніше, Олег, як художник продовжує зростати у своїй творчості. Багато виставляється... і не лише в Німеччині. Із тенет Інтернету черпаємо інформацію про його успішні виставки у Франції, Італії, Іспанії, Португалії, Ізраїлі. Прийшло визнання. Мерія міста запросила його зробити розписи Регенсбурзького залізничного вокзалу. І тепер його фрески стали іще однією цікавинкою в туристичних маршрутах Баварії.

У Німеччині Олег заприятелював із літератором та публіцистом Олексієм Рибаківим, сином відомого опального письменника Анатолія Рибаків, автора викривального роману «Діти Арбата», повістей «Кортик», «Бронзова птаха» та інших творів. Батьківщина Рибаківих – Сновськ, що на Чернігівщині. Олегове ж коріння з сусідньої Сосниці, отож, землякам є про що поговорити, а то і посперечатися.

Наш товариш, Анатолій Риженко, відвідав свого побратима на чужині. Лишився задоволений побаченням. Перед ним постав спокійний, врівноважений Майстер, який досліджує і карбує життя. Разом відвідали Лувр, Дрезденську галерею. Трішечки помандрували Європою. Багато розмовляли. Це був уже далеко не той життєрадісний хлопчик із прилуцького кутка Броварки. І лише, коли прощалися, на запрошення Анатолія відвідати Прилуки, місто нашої юності, Олег змовчав, але неприборкана сльоза лишила надію. А мо`й справді приїде...

VII. Заключне

Як жаль, що ми не пишемо листів... Інтернет відучив нас передавати почуття. Він не дає змоги зосередитись на написаному, перечитати, переосмислити. Час підганяє... час квапить... Його постійно не вистачає! Ми навчилися спілкуватися навіть з рідними за допомогою SMS. Це вже не думка, а лише частинка сухої інформації. Отак: «Буду о 17» – і все. О, дивний час, божевільний час.

А у серці карбуються рядки:

*І ми не пишемо листів,
Бо ми — це ми лише у згадках.
І латку кладемо на латку
Напівзабутих почуттів...*

Я люблю старі фото. Бо за кілька хвилин переді мною пролітає доля цілої родини Куценків... Олег в Німеччині, Таня в Канаді, Раїса Михайлівна, після смерті чоловіка, виїхала до Білорусії. Ой, нашого квіту, та й по-всьому світу...

Я люблю старі світлини. Вони допомагають мені мандрувати життям.

Ніжин, 2019

Анатолій Рижченко

Залюблений у красу

(розповідь про
художника з трьома
ліричними відступами)

Від автора

*Минуло сорок днів як пішов за світи мій чудовий друг і побратим
Анатолій Миколайович Риженко – художник-
оформлювач цієї книги. Людина, яка докладала багато
зусиль, щоб ця книга побачила світ, дійшла до пересічних
прилучан. Нажаль, за життя це йому не вдалося...
Офіційна влада більше п'яти років ігнорувала наші з
ним прохання..., чи вдасться нині вирвати книгу із
тенет забуття? Надія вже не на час..., надія на людей!*

Лист до друга

*Дорогий мій друже, Анатолію! Звертаюся до тебе ще у теперішньому часі,
хоча знаю вже, що ти перетнув межу Вічності. Певно,
недаремно ми назвали нашу книгу «По обидва береги серця»...,
коли ми задумували її – чітко знали, хто по який бік серця...
Хто у минулому, а кому Доля ще подарує радість зустрічі. Не
думав я, що доведеться проводити тебе у Вічність... Сорок
днів... Це так мало. Мозок протестує... Він ще думає про тебе
як живого..., бо лишилася на цьому березі серця ще одна
незавершена справа – наша книга. І допоки ми не завершимо
розпочатий з тобою проект, допоти ти будеш посередині серця.
Телефонував наш спільний з тобою товариш, Віктор Копачевський. Він
повернув надію на те, що книга може бути видана спонсорським
коштом. Що ж будемо сподіватися..., хоча ж знаєш які нині
часи...*

*До книги я включив нарис про тебе той, що писав за твоє життя і який
був надрукований у журналі «Літературний Чернігів». Зробив усі
правки та врахував ті зауваги, які ти лишив власноруч у книзі.*

Залюблений у красу

Художник про якого, шановний читачу, я хочу тобі розповісти, людина не публічна і широкому загалу шанувальників мистецтва на Чернігівщині маловідома. Він не любить гучних презентацій і зібрань, принципово не поспішає до лав мистецьких спілок, хоча і має достатньо друзів серед їх керівництва. Анатолій глибоко переконаний, що за художника мають говорити його твори. Отож, усю глибину свого мистецького таланту, усю красу своєї душі й непересічного художнього мислення він вкладає в картини. Вони красномовніше за будь-яку рекламу презентують його художнє обдарування як у нас на Україні, так і по всьому світу. Він учасник низки мистецьких вернісажів та виставок в Україні, Польщі, Німеччині. А тому переважна більшість його полотен потрапила до приватних колекцій в Канаді, США, Італії, Франції та ще багатьох країн. Хоча скажу відверто, з картинами він розстається болісно і з примусу, а не від великого бажання. У його художньому салоні в Прилуках, багато робіт друзів – місцевих художників, побратимів по пензлю з Києва, Чернігова, навіть зі Львова. Ці картини він із задоволенням рекламує, розповідаючи про їх художню самобутність, дбайливо доглядає за ними і досить легко розстається, віддавши, як сам він говорить, «у добрі руки». Про власні твори говорить неохоче, мовляв, про що там говорити – вони ж перед вами. І коли я наполегливо повертаю розмову до ціни, щоб придбати картину, він неохоче говорить: «Та хай ще повисить, потішить мене і людей...».

Анатолія Риженка в Прилуках люблять. Люблять за тиху і веселу вдачу, люблять за мистецький талант і незрадливу відданість батьківщині, шанують за принциповість і переконливість у поглядах, які засвідчують його справжність і національну свідомість. А ще він щедрий на добро і завжди готовий прийти на допомогу. Його невеличка мистецька фірма «Арт-Еней», яка надає послуги в художньому оформленні та дизайні, часто виступає спонсором благодійних акцій у місті, а ще просто допомагає людям. У його художньому салоні, що на вулиці Константинівській, часто збираються місцеві поети та художники, обов'язково щодня хтось завітає на «філіжанку кави», щоб поговорити про наболіле, а ще знайти розраду у веселому різнобарв'ї полотен, що розміщені на стінах салону...

Вибач, шановний читачу, що отак непомітно для себе відійшов від головного завдання – розповісти про художника, про його закоріненість у красу та історію рідної Прилуччини, про те, що живить його художній талант і надихає його на творчість.

Народився Анатолій Миколайович Риженко 24 червня 1955 року в славному полковому містечку Прилуки, що на Чернігівщині, в робітничій родині. Народився зранку, коли жайвір в небі дарував сонцю свою першу пісню, сповіщаючи про день новий. Можливо саме тому художник любить прокидатися зрання і малювати..., як він сам каже: «для душі».

Буду відвертим, писати про Анатолія Риженка мені легко і водночас надзвичайно складно... легко тому, що ми друзі, ровесники. Народилися і виховувалися на одному «кутку» наших рідних Прилук, який має історичну назву «Броварки». Ми обоє закінчили міську середню школу №4, навчалися в одних і тих же вчителів, щоправда у різних класах (він на рік старший, а тому потрапив до класу, яким керував мій батько, Вадим Олександрович Забарний). У дитинстві ми ватагою ганяли по леваді, граючи у «наших» та «німців», або ж до сутінок мордували м'яча; в юнацькі ж роки – призначали побачення нашим шкільним подругам на березі тихоплинного Удаю, а ще читали пригодницькі книжки і мріяли про героїчне майбутнє...

Отож, його доля – це значна частина моєї долі... Здається все в ній зрозуміле, добре відоме, пережите...

Важко ж писати, тому що за десятиліття дружби, яка поєднує нас, я не маю права ані на слово фальші, лицемірства, обов'язкового у таких матеріалах перебільшення чи захвалювання. Ти повинен бути чесним перед ним і перед самим собою... Коли довгі роки знаєш людину, то реальною стає небезпека, що тобі забракне слів або ж почуттів, щоб передати усі відтінки його душі, його таланту.

Мистецький талант Анатолія Риженка, на мою думку, глибоко закорінений в історію його роду, а значить і в історію того краю, де він народився і жив, а ще змальовував у своїх творах.

Його пращур, козак Рижий, служив у Прилуцькому полку ще за полковника Сомка і ймовірно був учасником «чорної ради». Його сини вже стали Риженками, їх прізвища знаходимо у пізніших козацьких реєстрах Прилуцького полку. Родина вгніздилася на Броварках, побудувалася, а прадід Михайло, у кінці ХІХ століття, ще й прикупив чималий шмат землі — аж до самого Удаю. Отак у Прилуках, по вулиці Пушкіна і проживала працьовита родина Риженків. Сім'ї були багатодітними, а тому згодом утворився цілий «куток». Були серед них і ремісники, і робітники, і педагоги. А от художників не було...

Батько Анатолія – Микола Михайлович – був чудовим майстром, мав «золоті руки». Воював на фронтах Другої світової, а по війні, аж до 1952 року, служив у саперних військах. Після демобілізації з війська пішов працювати на Прилуцький механічний завод. Згодом став бригадиром у ливарно-механічному цеху. Колеги його шанували за тиху вдачу, гострий розум, працелюбність. Не випадково ж раціоналізаторських винаходів та пропозицій мав більше десятка. Любив допомагати людям, за що добра пам'ять про нього живе серед сусідів і нині.

На початку 50-х років батько познайомився з вродливою дівчиною Галиною із іншого кутка Прилук, який і донині зветься «Сорочинці». Як і в будь-якому місті, в будь-які часи, кулки ворогували... Ще й ми ватагою ходили з'ясовувати стосунки... «Броварки» і «Кустівці» супроти «Сорочинців» або ж «Квашенців». Такі собі «містечкові регіональні війни», що не припиняються і донині.

Не злякали Миколу Риженка ані погрози сорочинських парубків, ані бійки. Згодом Галина стала його дружиною... з їхньої любові народилося двоє діточок – Анатолій та Оленка.

Мати для Анатолія стала тим добрим і мудрим радником, що допомагала у найскладніші хвилини життя. Її любов сформувала його художнє обдарування, навчила любити світ, природу, людей...

Галина Григорівна народилася у працьовитій родині. Її батько, Григорій, був відомим на усю Прилуччину ковалем. Каретних справ майстром. Хоч і був невисокого зросту, але дужий, сміливий... гострий на слово... за що й поплатився. У 30-ті роки був репресований, хоч і не скуштував сталінських таборів, але зазнав моральних утисків, був обмежений в правах. Отож, діда Анатолій не знав... Зате добре знав бабусю Тетяну... Її будинок знаходився поблизу Сорочинської церкви й тому завжди на великі церковні свята в ньому було багато прочан із навколишніх сіл. Анатолій, умостившись на печі, любив слухати їх оповіді. Так закладався підмурівок світобачення.

А ще мама любила квіти... Їх було багато на їхньому подвір'ї. Саме там, у квітнику, і почав майбутній художник пізнавати найпотаємніші відтінки кольорів світу.

Квіти

Їх доволі багато у мистецькому доробку художника. Білосніжні романтичні лілеї, полум'яні непокірні маки, ніжні півонії, гордовиті ружі, екзотичні іриси... А ще жоржини, гербери, айстри усіх найказковіших кольорів і відтінків... Квітковий світ Анатолія Рижика цікавий і неповторний. У ньому надзвичайно багато фантазії і багато любові. Малюнки квітів складали значну частину експозиції на його персональних виставках. Він любить їх зображати в техніці мокрої акварелі або ж пастелі. Говорить, що так найповніше передається гама напівтонів...

*Анатолій не любить, коли хтось спостерігає, як він малює. Це заважає...
Та все ж мені довелося бути присутнім, коли він творив пастель.
Зовні це схоже на ритуал – він схиляється над ватманом і
чаклує, чаклує, створюючи нові і нові напівтони, аж доки на
папері оживає справді чарівна квітка...*

*У його малюнках надзвичайно багато романтичного і незбагненого. Ти відразу
і не розумієш, що оживляє і розбурхує твою уяву, твою фантазію...*

*Переконайся, читачу, поглянь на кольорову вкладку книги: які казково-дивні
«Соняхи», які романтично-замріяні «Квіти»... А «Сухоквіти»
зовні не видаються мертвими, вони фонтанують кольорами,
вони ще борються за життя, вони... А далі тебе поведе уява...*

Та все ж природний дар художника – це хоча й вагома складова таланту, але далеко не повна. Митця треба виховати, сформувати його естетичні смаки, створити й відшліфувати його технічні навички, виробити його власний стиль, розвинути художнє світобачення і світосприйняття. Це довготривалий і клопіткий процес, який триває не одне десятиліття... А найголовніше, щоб сам митець прагнув цього самовдосконалення.

У робітничій родині Риженків обоє дітей прилучалися до мистецтва. Анатолій став художником, а Оленка – професійним музикантом. Що ж вплинуло на виховання дітей? Перш за все – родина. Від бабусі Тетяни Анатолій наслухався і казок, і народних оповідок та ще пісень; від бабусі Марії, таткової мами, яка ще до царя працювала на винній монополії і на все життя успадкувала відразу до вина, а ще він успадкував твердість духу і здоровий спосіб життя. Бабуся до

84 років читала без окулярів, а художнику, ой, як потрібний гострий зір... Батько ж передав йому талант усе робити власними руками. Він добре засвоїв цю науку, а потім передав її своєму синові, Богдану. І раму змайструє, і полотно натягне, і мольберта налагодить... Та то все дрібниці. Він дім побудував, сад посадив, сина виховав. Зробив усе добротню, так, як вимагає народна мудрість.

Мама ж передала йому свою залюбленість у природу. Ще змалечку любив бігати на берег Удаю, що протікав неподалік, милуватися його калиновими островами, очеретами, далекими луками; заслуховуватися щебетом птаства, що так рясно гніздилася на вербах та осиках, що розбігалися обабіч річки.

Та все ж, до малярства, за словами самого Анатолія, його спонукав його сусіда, художник Леонід Трохимович Чапа. Його будинок знаходився на перетині вулиць Пушкіна та Шевченка і потопав у зелені саду. Сам пан Леонід мав за походженням німецьке коріння, був надзвичайно охайним і вихованим. Виходив на плінер у білій сорочці з метеликом, в чорному береті, з мольбертом, звертався до усіх сусідських дітей на «ви». Анатолій нишком любив спостерігати, як пан художник малює. От би й собі так...

На початку 60-х років, коли Микита Хрущов розпочав реалізовувати свої «грандіозні» плани по перетворенню села, до міст почали втікати мешканці ближніх та далеких сіл України. Прилуки не стали винятком... Міська влада навіть змушена була нарізати їм земельні наділи для будівництва. Так на

леваді з'явився черговий провулок вулиці Гоголя. І оселилися у ньому селянські родини Куценків, Коваленків, Полуляхів, Мотричів... Та хіба ж усіх згадаєш.

Мій однокласник, Олег Куценко, переїхав на наш куток із Новгород-Сіверщини... Чи то напівциганська кров буяла в його серці, чи відголоски далеких сіверянських воїв давали про себе знати, але був він хлопцем надзвичайно активним, товариським, як кажуть в народі: «легким на підйом». Отож, Олег органічно влився у наше товариство, проте найбільш заприятелював з Анатолієм Риженком.

І хоча Олег вже давно постійно мешкає в Німеччині, та їхня дружба не переривається. Вона вже пройшла випробування часом і роками.

Саме Олег запропонував Анатолію записатися до художньої студії, яка діяла при Будинку культури Прилуцького заводу «Будмаш». Керував студією молодий енергійний художник Володимир Карась. Він щойно повернувся з війська і до справи взявся з великим ентузіазмом. Сьогодні ім'я заслуженого художника України Володимира Федоровича Карася добре відома шанувальникам живопису та графіки на Чернігівщині та поза її межами. А його картини можна зустріти у багатьох виставкових залах України.

Саме він у юних п'ятикласниках помітив і розвив оту «божу жарину», яка згодом переросла у мистецький талант. Хлопці з головою поринули у світ малюнка і вже скоро стали учасниками загальноміських шкільних виставок та вернісажів.

Малювання хоч і захопило, але не відволікло від навчання. У школі Анатолій навчався добре. Його першим учителем був мій батько, Вадим Олександрович Забарний. Згодом Анатолій зізнається, що дуже любив

батька не лише за те, що він добре проводив уроки і давав міцні знання, але й за те, що ходив у школу у вишиванці і відрізнявся від усіх вчителів добрим гумором. Так сталося, що батько навчав і майбутню дружину Анатолія – Галину, щоправда вже в іншій школі. Класним керівником їхнього класу стала Євгенія Павлівна Генкіна, вчитель російської та світової літератури, а тому Анатолій полинув у світ Вальтера Скотта, Вільяма Шекспіра, Проспера Меріме... Можливо б навіть став моїм колегою, якби не Олег... Вони годинами могли просиджувати над мольбертами, ведучи свій мистецький двобій. Проте, література залишила свій слід у їхньому художньому світобаченні. Не випадково своє перше молодіжне кафе, яке оформили в місті, назвали «Синій птах». Але про це мова пізніше.

Роки навчання в студії промайнули швидко. Після закінчення 8 класу Анатолій вступає до Київського художньо-промислового технікуму на спеціальність «Інтер'єр та дизайн». Він потрапляє до майстерні Віктора Лукича Горенка (у минулому головного художника республіканської ВДНГ), людини великого мистецького таланту і педагогічного такту. Досвідчений Майстер передав своїм учням не лише свої навички та знання, він сформував із них професійних художників із власним поглядом на життя і внутрішнім художнім макросвітом. Анатолій увібрав від учителя не лише стійкі професійні навички, а й розуміння того, що професійний художник – це перш за все творець. Він має бути неповторним у своїй практиці.

Навчання у Києві під керівництвом досвідченого майстра переконало Анатолія – він не помилився у виборі професії. Малював багато і плідно. Виробничу практику проходив у Прибалтиці. Саме туди напросився. Його вабив світ Чюрльоніса.

Роки навчання пролетіли швидко. За дипломну роботу обрав дизайн і розпис спортивного залу. Саме там і знадобилися його знання з історії та літератури. В основу проекту були покладені сюжети грецької міфології. Диплом захистив на «відмінно».

Після закінчення навчання Анатолій іде до війська. Передбачаю твою посмішку, читачу мовляв: «ну яка в художника служба? Сиди у штабі, випускай «Бойовий листок» та виглядай на «дембель». А ж ні. Він чесно виконав свій громадянський обов'язок. Служити довелося в учбовому

центрі ракетних військ стратегічного призначення, військова спеціальність – зв'язківець. Але ж центр знаходився у місті Переславлі-Заліському Ярославської області, справжній окрасі російського «Золотого кільця». Отож, у свої короткочасні військові звільнення Анатолій брав альбом та олівець, або ж акварельні фарби, та й вмощувався малювати чарівні храми стародавнього Кремля.

Треба віддати належне військовим чиновникам – вони працювали як добре відлагоджений механізм – 11 листопада призвали до війська, того ж дня, через два роки, і звільнили.

Молодий художник у 1976 році повертається до Прилук і йде працювати у місцеве відділення Чернігівських художньо-виробничих майстерень. У Чернігові на роботу його приймали такі відомі майстри пензля, як Володимир Ємець та Анатолій Шкурко.

Невдовзі до Прилук приїздить його побратим та щирий друг Олег Куценко, який закінчив Дніпропетровське художнє училище. Він нетривалий час був студентом Ризької художньої академії, а потім солдатом-танкістом... Після двох років тягання танкових важелів руки хлопця скучили за пензлем...

Отож, друзі знову були разом. Тобі, читачу, не важко уявити отой юнацький запал, отой вибух творчої енергії, що оволодів ними. Їм було по 20 років, неодружені, матеріально забезпечені. У них була спільна «каса взаємодопомоги», спільна бібліотека, спільні задуми. Соціалістичний реалізм у мистецтві їх не вабив. Почалися пошуки чогось нового,

почалося балансування між «декором» та натуралізмом. Саме на цей період і припадає їхнє спільне захоплення мистецькою спадщиною італійця Амадео Модельяні.

Водночас, варто зазначити, що поряд з ним у майстерні працювали такі непересічні майстри живопису як Едуард Усов та Віктор Стеценко. Щоденне спілкування з ними також уплинуло на формування творчої манери молодого художника.

То був чудовий час. Але життя завжди вносить свої корективи, саме тоді, коли на них не чекаєш... Виїздить до Ленінграду Олег, він утікає від провінційності, від депресії... у пошуках чогось нового... Проте, згодом, не задовольнивши свої творчі та суспільні запити на мурованих берегах Неві, виїздить на постійне місце проживання до Регенсбургу...

Друг кликав Анатолія і до «північної столиці», і за кордон. Проте, Риженко розумів: його творчість, його натхнення, його мистецька доля міцно закорінена саме тут, на батьківській землі. І це не гучні слова, вони підтверджуються людським життям. Вихід із творчої (а скоріше вікової) кризи Анатолій знаходить у мандрах. Він любив мандрувати ще зі студентських років. Об'їздив усю Україну, Прибалтику, Білорусь... Милувався Карпатами, Кримом. Купався у Чорному і Білому морях, Черемоші, Волзі. Мандрівки надихали на творчість, збагачували новими сюжетами, але не змінювали світосприйняття.

Визначальним для художника став 1980 рік. У складі

Чернігівської делегації він їде до Індії. Ця поїздка перевернула світогляд юнака. Він потрапляє у зовсім інший світ кольорів, сюжетів, світлових гам. Його захоплює таємнича незвіданість будійської філософії, вабить оригінальність музики.... Він відкриває для себе Святослава Реріха... Повернувшись додому, Анатолій готує слайд-фільм про Індію. Він виступає з кількома лекціями на засіданні міського клубу книголюбів «Джерело». Мені довелося слухати його виступ на цьому зібранні. Він говорив захоплено, переконливо, емоційно, підтверджуючи свої слова фотослайдами.

Саме тоді Анатолій відмовляється від масляного живопису і починає малювати пастель. Згодом із його мистецькими враженнями від поїздки до Індії прилучани змогли познайомитися на загальноміському вернісажі.

Понад п'ятнадцять років пропрацював Анатолій Риженко в художній майстерні. З-під його пензля вийшло багато картин, які прикрашають інтер'єри залів у Прилуках, Ніжині, Чернігові, Києві, він склав десятки вітражів, підготував низку проектів як дизайнер... і усі ці роки прагнув до творчої свободи. А її він отримував лише тоді, коли лишався сам на сам з мольбертом. Він надзвичайно точно відчуває час, він цінує його, він фізично відчуває його швидкоплинність, він бачить, як розкриває свої пелюстки квітка, як проростає пролісок, як підростає дерево...

Дерева

У салоні на Костянтинівській. Прилуки, 2010 р.

Дерева на картинах Анатолія Риженка рідко коли виступають фоном. Ота малечку закладена в очі звичка помічати найдрібнішу художню деталь, змушує Анатолія до індивідуалізації. А тому у композиції його картин дерева виступають самостійними художніми об'єктами. Кожен має свою кольорову гаму, своє художнє призначення, свій (якщо можна так сказати) характер...

У моєму робочому кабінеті висить подарована Анатолієм картина. Сюжет з дитинства... До невеличкої удайської заводі позбігались вербички – молоді, зеленочубі, вони схилились над плесом і милуються. Здається нічого дивного... Але ж чого одна така пишина, довгокоса, а у іншій гілочці покручені-покручені, а третя вже й жовті листочки зронила, а навколо ж усе буяє зеленню. «У всякого своя

доля і свій шлях широкий», – писав великий Кобзар. Не випадково Олена Шульга свою першу збірку назвала «Зелений листопад». Хіба ж такого не буває? Життя перекоує – буває...

Мій товариш, поет Віктор Попок колись дуже влучно сказав: «Дерева – глadiatorи поетів». Саме дерева завжди були прототипами людей. Пригадайте знайоме з дитинства: «парубок міцний, як дуб», «дівчина завітчана, як вишня», «струнка, як смерека», «пишнотубий, як клен». Скільки таких образів відзивається до нас із віршів Івана Франка, Дмитра Павличка, Ліни Костенко.

У дерев Анатолія Риженка теж своя доля... Поглянь, читачу, на кольорову вкладку. На картині «Самотність» ми бачимо постать самотньої жінки, що мандрує дорогою. А поряд два дерева... як символи її подальшої долі. Згодьтесь, саме дерева визначають настрій картини.

А поряд «Осінь у Качанівці». Зовсім інший настрій, інша палітра кольорів. Стовбур кожного деревця, немов доповнює один одного, зливаючись в єдину симфонію осені. Скільки б ти не дивився на це полотно, кожного разу знаходиш для себе щось нове, раніше не помічене. Саме дерева у його пейзажах найчастіше передають той енергетичний заряд, який художник закладає у картину.

А життя вело Анатолія новими незвіданими стежками... У 1982 році у Прилуках відкривається перше молодіжне кафе «Синій птах». Саме Анатолій і Олег стали авторами проекту його оформлення. Тут, на вечірці з нагоди відкриття, і познайомився він з дівчиною. Її звали Галиною, так як і його маму, і жила вона на тих же Сорочинцях. Подарунок долі... Галинчині батьки були нафтовиками і приїхали до Прилук із мальовничої

Львівщини. А численна рідня лишилася у Карпатах... Тож у наступні роки Анатолій часто гостював там, малював чудові карпатські красвиди, а що найголовніше – перейнявся отим національним духом, що панує серед галичан. Галинка за фахом – закрійник-модельєр, тож у їх світобаченні було багато спільного. У 1983 році у молодого подружжя народився первісток – Богдан. Син став для Анатолія отією потужною стимулюючою силою, яка змушувала багато і плідно працювати.

Риженко починає активно виставляти. Бере участь у виставці, яка була організована у Дирекції іноземних представництв у Києві, у республіканських вернісажах... Багато займається самоосвітою. Виступає з лекціями на засіданнях міського клубу товариства книголюбів – готує розповіді про живопис імпресіоністів, про Пабло Пікассо, Сальвадора Далі... Його слухають, затамувавши подих...

У 90-ті роки Анатолій багато подорожує. Він відвідує Чехію, Австрію, Німеччину, Польщу, а на початку нового тисячоліття: Францію, Бельгію, Люксембург, Голландію. Відвідує свого побратима Олега у Регенсбурзі.

Ці мандрівки збагачують художній арсенал Анатолія, стимулюють його до творчості. Пам'ятаю, як упродовж кількох годин він із захопленням розповідав мені про вивідування Лувру... Він бачив Джоконду!

Бере участь участь у міжнародних виставках в Дюсельдорфі, Кьольні, Есені... Виставляє там свої художні цикли «Квіти» та «Жіночі образи»... Вони подобаються глядачам. Твори купують... У 2000 році Анатолій взяв участь у міжнародному бієнале в Українському домі в Києві.

Мандрівки збагачують його новим зустрічами. У Німеччині він знайомиться із Олексієм Рибаківим, сином відомого письменника-земляка, їхня дружба триває і нині... В його долю заходить грузинський художник Гія Гураспашвілі... Дружні зв'язки на довгі роки пов'язали його з Юрком Покальчуком та Володимиром Яворівським.

Володимир Яворівський – секретар Національної спілки письменників України, Шевченківський лауреат, депутат Верховної ради України кількох скликань – неодноразово пропонував Риженку свою підтримку для вступу до Національної спілки художників України. І творчий доробок дозволяв... Та Анатолій був неблаганний, не дозволяла порядність і принципове переконання: «Я в мистецтво з “чорного ходу” не заходив і ніколи не зайду, – відмахувався. – Буду

працювати допоти, поки не покличуть!» Ця принциповість стала перешкодою у вирішенні багатьох його особистих питань.

Відомий письменник, окраса столичного бомонду, Юрко Покальчук опікувався долями вихованців Прилуцької виправної колонії. Він часто бував у Прилуках і полишив добру славу по собі у серцях прилучан. Я часто згадую оті імпровізовані поетичні вечори у будинку Анатолія Риженка. То була справжня естетична насолода...

Вони були сповнені великої національної енергетики, яка виходила від Покальчука, великої інтелектуальної наснаги (Юрко знав одинадцять мов і добре розумівся як на Європейському мистецтві, так і на східній літературі), а ще мав незліченний запас доброго українського гумору..., якому сприяв завжди гостинний і щедрий стіл в господі Риженків. Їхня дружба тривала до останньої хвилини життя Покальчука. «Скажи, хто твій друг і я скажу, хто ти!» – так вчить нас східна мудрість.

У ці роки Риженко багато працює як дизайнер. За його проектом і при його безпосередній участі оформлено Гоголівський музей та Музей вищої школи у Ніжинському університеті, переоформлено іменні аудиторії, завершено створення експозиції відділу природи у Прилуцькому краєзнавчому музеї, розроблено проект створення педагогічного музею у Новгород-Сіверську... Останній, нажаль, за браком коштів не реалізовано... А у живописі Анатолій повертається до олії...

Люди

У своїй творчості Анатолій доволі часто звертається до змалювання образу людей. Він не любить статичності, його образи динамічні, зображені в русі, в польоті, в пошуці. Поглянь, читачу, на кольорову вкладку: його «Ангел» немовби увібрав усі болі і радощі світу, яка широка палітра кольорів. Він сходить з небес легко і окрилено, несучи людям Добро і Віру. Ангел спускається зі світлих непорочних небес на грішну землю..., саме тому спектр кольорів змінюється, до низу картина стає темною, набирає насиченості, передгрозя... Грішна Земля! Ой, грішна... Така філософія митця.

А ще Анатолію вдаються портрети. Він добрий психолог, дуже швидко в людині може розрізнити головне, глибинне, суттєве...

Мені доводилось спостерігати за його творчими пошуками, коли Толя оформляв іменні аудиторії у Гоголівському університеті. Перш ніж вдатися до зображення когось із славетних випускників вузу, він довго спілкувався з професором Г.В.Самойленком, відомим краєзнавцем, сидів у читальному залі над біографіями, міг довго вживатися в атмосферу старої аудиторії, в атмосферу часу... І це дало свої результати. Портрет Євгена Гребінки вражає своєю аристократичністю..., Віктор Забіла навпаки – простий, доступний, зрозумілий... А Леонід Глібов – сумний, зажушений, як і його пісня «Журба». Але ж які виразні, сповнені болю його очі... Євген Гуцало пильно вдивляється з портрета, здається у самісіньку душу, немов веде з тобою діалог сердець. Та досить вже про великих...

Анатолій любить малювати друзів, а потім дарувати ці портрети. Мене чомусь змалював у вишиванці... На моє запитання відреагував спокійно: «Нічого дивного, то батькова вишиванка лягла тобі на плечі. Носи і продовжуй ту справу, яку робив він... Живи для людей».

Ну що тут відповіси... Анатолій сам живе для мами, для своєї Галинки, для Богданчика і його Яночки, для своїх онучків Назарчика та Машуні, а ще для численних друзів, знайомих, земляків. Живе чесно і красиво. Саме тому так багато краси і у його творчості.

Червень 2010 року, м. Прилуки

Свій земний шлях Анатолій Риженко завершив 1 грудня 2022 року. Відспівували вдома, а захоронили на міському кладовищі «Новий Побут», поруч з дружиною.

Про що ж насамкінець? На серці карбуються слова всесвітньо відомого художника Пабло Пікасо: «Незамінних немає, але є неповторні». Це і про Толю також.

Березень, 2023 року м. Ніжин

Едурд Усов

Згадуючи Майстра

(есе)

Замість прологу

1992 рік. Власниця картинної галереї в Гаазі (Нідерланди) пані Ван-Вонінг, познайомившись з картинами художника Едуарда Усова, запропонувала організувати тур по найвідоміших виставкових залах Європи...

(З газети «Правда Прилуччини»)

Майстер помирав. Його велике, змучене від болю тіло, безсило лежало на ліжку і вже не чинило опору смерті, яка мала от-от надійти. Майстер знав вже про це точно, бо чув, як лікар сказав друзям: «Печінки вже немає. День-два, максимум тиждень...». А вони понурим гуртом стояли у коридорі лікарні і очікували на це безсиле тіло, яке викотили їм на колясці. Лікар зрозумів, що Едуард почув його слова і, зняксовіло опустивши очі, поспішив до приймального покою.

Едуард вичавив із себе посмішку і підняв у вітанні руку. Гурт одразу зашелестів, зарухався і через мить він відчув теплі потиски їх рук, стишені голоси заспокійливих побажань, якісь зовсім не обов'язкові слова і зрозумів – вони прийшли прощатися з ним... Його друзі, його колеги-художники, з якими він ділив свою садинокість, з якими випив не одну пляшку вина, яким розповідав свої найпотаємніші думки і наміри, сьогодні вже прощаються з ним... Ні-ні, вони жодним словом не обмовились про це... Про це говорили їхні очі. Сумні і глибокі очі друзів, немовби

стримуючи крик душі, дивилися печально і навіть трагічно.

Володя Бабак нервував... Ні, зовні він тримався спокійно, але його зраджували пальці... Тендітні, чутливі пальці цього прекрасного художника тремтіли, а тому він раз у раз запускав їх у пасма свого русявого волосся, куйовдячи зачіску.

Віктор Стеценко ... Чудовий художник і прекрасний співрозмовник. Цього разу він уникав діалогу очей. Вихований на кращих традиціях «пітерської художньої школи», він занадто високо цінував життя і його красу, а тому його вдумливий погляд блукав обличчям Едуарда, оминаючи очі. Віктор не вмів брехати.

Завжди гамірливий жартун Семен Кантур цього дня виглядав мовчазним і понурим...

Майстер зовсім непомітно посміхнувся і перевів погляд. Нараз його очі зустрілися із світлим поглядом юнака, що стояв трохи осторонь. Його добрі, трішки примружені очі страждали. Едуард відчув цей біль. Толя Риженко... Пригадалася їх перша зустріч - щойно демобілізований випускник Київського художньо-промислового технікуму, зайшов до приміщення їхньої майстерні і відрекомендувався: «Анатолій, буду з вами працювати». У Едуарда тоді був кепський настрій, він сидів на табуретці посеред майстерні і чекав натхнення, проте воно не приходило, певно забарилося після вчорашньої

вечірки. Зате прийшов оцей... «Хлопче, якщо ти хочеш тут працювати, то біжи до магазину за портвейном!» – вихопилось. Той спокійно підійшов, вийняв з кармана потертих джинсів кілька червінців, вклав їх Едуарду в долоню і дивлячись прямо у вічі гострим, переконливим поглядом, сказав: «Це вам на вино, але бігати я не буду». Сказав твердо і спокійно, всі зрозуміли – цей не побіжить. А зараз Майстер подумки прощався з ним.

«Відпочивати, відпочивати, відпочивати», - запульсувало в голові. Він втомився... Боже, як він втомився. Біль шматував його тіло, розривав на частини, не даючи навіть перевести подиху. Тоді він стогнав, як затравлений звір, не маючи сили супротивитись цьому болю.

Кололи морфій, біль поступово стихав, поступаючись сну і маренням...

Марення перше

Він, Едуард Усов, народився у тихому, провінційному містечку Корюківка 28 січня 1938 року. То були тяжкі роки, коли змучені голодом, горем і страхом, людські серця прагнули краси і любові. Едуард пам'ятає ці роки епізодично. Даремно люди кажуть, що спогади дитинства найяскравіші. Найяскравішими вони стають, коли приходить усвідомлення пережитого, коли

з'являються яскраві іграшки, друзі, якісь важливі, на твої дитячий розсуд, події. Тоді вони кадруються у твоїй пам'яті і залишаються там назавжди. Згодом ця кіноплівка дитинства неодноразово буде прокручуватися у ваших снах.

Майстер мотнув головою, намагаючись перервати цей лет думок, та вони не полишали його.

Батько... Його добре широке, вилицьовате обличчя Едуард пам'ятав. Ще б пак, він так здорово посміхався. Певно, був залізничником – бо Едуард пам'ятає його у формі – чорній, ні, скоріш темно-синій. У дитячій пам'яті закарбувалося, як одного дня батько збирався з ним на

прогулянку. Раптом йому зателефонували. Едуард побачив, як посмішка сповзла з батькового обличчя, той сів за стіл і сказав стривожено матері: «Війна, Олександро, війна...» За кілька днів Прокіп Усов, як сказали сину, поїхав у відрядження. Поїхав на довгі три роки.

Війну Едуард майже не пам'ятає. Так, якась суцільна зміна декорацій. Пригадує вибухи, як ховалися у підвалі під будинком, а згодом – у землянці на городі.

Пам'ятає, як колоною полишали

*Батько Прокіп Усов. Прилуки,
1948 р.*

його містечко червоноармійці. Втомлені від боїв, понурі, вони зупинялися біля колодязя на вигоні і жадібно пили воду. А один, схожий на його батька, тільки з вусами, сказав: «Не сумуй, малий, ми ще повернемось». Потім у Корюківці з'явилися вже інші солдати – у сірих мундирах та касках.

*Мама Олександра. Прилуки,
1950 р.*

Мама часто кудись зникала...

На день, на кілька, а згодом вони зовсім перебралися до лісу. Вже пізніше Едуард дізнається, що його мама, Олександра Дмитрівна Усова, була партизанкою і навіть нагороджена кількома медалями.

Коли ж наші повернулися, а згодом повернувся і батько, їх перевели до Прилук. Йшов 1944 рік... Ед полюбив це місто... Він вважав його рідним, адже усе своє свідоме життя пов'язав з ним. Тут

пішов до школи, почав малювати, тут його друзі, тут закінчив семирічку. У цьому місті, зрештою, вперше закохався...

Майстер посміхнувся. Вперше за останні кілька десятків днів йому стало спокійно і затишно...

Усов добре пам'ятає той день. Він повернувся зі школи. Батько сидів біля столу і не поспіхом сказав мамі:

- Збирайся, Шуро, переїжджаємо...

- Куди на цей раз, Прокопе?

- На Далекий Схід.

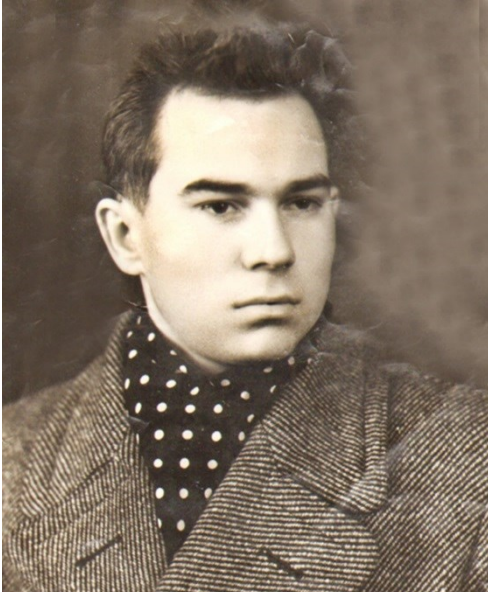
- Та коли воно закінчиться, оце циганське життя?

- Нічого не поробиш – служба.

Так у Едове життя, у життя його родини увійшли і Далекий Схід, і Казахстан, і Молдавія. Вони хвилювали уяву хлопця, наповнювали її новими враженнями, формували естетичні смаки. Можливо, саме тоді і почав зароджуватись у ньому справжній художник. Його пам'ять, уява, мозок вбирали в себе кольорові барви світу, щоб потім, згодом, вибухнути на полотні чи папері. Особливо Молдавія з її гогенівською палітрою фарб, з її музикою, сонцем, вином і казковим різнобарв'ям. Вона залишила в його серці найглибші почуття.

Батько помер, коли Едуарду виповнилося 16. Проте мати була з тих жінок, які мужньо витримували удари долі. Колишня партизанка, яка три роки війни балансувала на межі життя і смерті, не зламалася і не дала загинути сину. Він вчився, багато малював, хоча часто доводилося засинати, так і не повечерявши.

У 1955 році Едуард вступив до Кишинівського художнього училища. Це були золоті роки розквіту його художнього таланту. Педагоги здібного юнака помітили відразу, неможливо було не помітити, адже його картини квітли всіма кольорами веселки. По закінченню другого курсу

*Едуард Усов – студент
Кишинівського художнього училища.
1957 рік.*

Едуард уже починає
виставлятися як графік.
Він закінчував навчання в
училищі, коли мама
повернулася на Україну. Едуард
не міг поїхати з нею. Треба було
завершувати навчання,
розпочаті роботи, необхідно
було закінчити кілька художніх
проектів. Та, зрештою, не
відпускала любов... до... до...
Це був 1959 рік!
Біль, Боже, який нестерпний
біль! Він вирвався із тенет

спогадів... Його вирвав оцей нестерпний біль, що
спалював тіло, душу, розум... Боже, коли це все
скінчиться?!

Майстер безсило відкинув голову на подушку. Лікарняне ліжко
ледве витримувало його громіздке, переповнене болем
та стражданнями, тіло і жалібно скрипіло від кожного
поруху. Піт обсипав рясно зоране роками чоло,
скочувався через верболіз брів до очей, змішувався там із
сльзьми і котився далі щочкою аж до самої бороди, де й
губився. Майстер плакав... До палати увійшов лікар, він
зрозумів благальний погляд Едуарда і тихо наказав
сестричці: «Уколить йому ще дозу».

Марення друге

Не відпускала любов до... до... Клавдії. Ця струнка і граціозна жінка заповонила його серце відразу і назавжди. Вони були такі різні і такі рідні. Він, міцний чорноокий красень, богемний художник, окраса будь-якої компанії. І вона, тендітна, витончена, навіть аристократична молода панянка, випускниця престижного університету, яка суцільно полинула у свою науку. Що об'єднувало їх? Згодом вона скаже, що спочатку закохалася в його картини, такі сонячні і дивні, а тоді вже у нього. Він же напівжартома говоритиме, що його, як художника, не могла не вразити витонченість її обличчя, досконалість її тіла. З їхньої любові народився син... Саша...

Олександр Едуардович Усов.

Боже, якими щасливими вони були тоді. Едуард багато працював, заявив про себе як зрілий графік, брав участь у численних виставках. Його художня уява дарувала все нові й нові сюжети. Усе частіше стали з'являтися полотна, написані олією. Клава, незважаючи на малого Сашка, продовжувала свою роботу над кандидатською дисертацією. Хоча слово «незважаючи» тут зовсім недоречне. Син був центром їхнього всесвіту, вони були хорошими батьками і, безперечно, зважали на всі його забаганки й вимоги. Але кожен з них мав ще й своє. Клавдія – науку, Едуард – живопис.

Його все сильніше і сильніше вабила до себе акварель. Саме в цій техніці він міг найповніше реалізувати себе, у численній гаммі кольорових тонів та напівтонів він вмів передавати свої почуття від побаченого і пережитого. У 1966 році Едуардові картини потрапили на Першу молодіжну виставку. У каталозі цієї виставки зберігся запис:

«В монументальном плане решена картина «Воспоминание о Милештах» Эдуарда Усова, который уже проявил себя способным графиком».

Так маститі художні критики підтвердили самотність таланту молодого майстра. Згодом ця картина побуває ще на кількох престижних виставках.

У другій половині 60-их він повністю віддається акварелі. Виходять цілі цикли його художніх робіт «Молдавське село», «Ковровщица із Камрата», «Пасхальні натюрморти» та інші. Для своїх картин Едуард використовував дорогий французький папір – торшон. І хоча він коштував недешево, майстер не жалів коштів. Він значно удосконалив техніку малювання, домігся фантастичного поєднання кольорових гам. Багато експериментував..., наносив на аркуш ледь помітний ескіз олівцем, потім змочував папір водою, а після цього брав розточену в порошок фарбу і в потрібних місцях притрушував. Цим досягав досить цікавого ефекту «розмитості». Це була його авторська техніка..., багато хто з колег по цеху намагався її опанувати, проте все марно... Едуард лише підсміювався: «Не хочу

розповідати як працюю. Кажу, зробив все це зі`яну і не пам`ятаю як». Друзі напівжартома почали його звати «академіком кольорів», або «наш Піросмані», та він не звертав на те уваги. У 1969 році його приймають до Спілки художників Молдови.

Центральним образом своїх картин він найчастіше обирав жінку.

Жартома говорив, що саме в жінці так ідеально поєднуються не лише біле й чорне, а й усі кольори світу. Ед творив найрізноманітніші кольорові поєднання, він бавився барвами, створюючи химерні композиції картин. І йому все вдавалося. Надійшли запрошення на виставки до Мінська, згодом до Москви, потім до Вільнюса, Києва...

У сім'ї теж все було гаразд. Сашко ріс, Клава успішно захистила кандидатську дисертацію. Його картини добре продавалися. Більш як 20 робіт придбала у свій фонд Спілка художників СРСР.

Та чим більше набирив він сили як Майстер, чим яскравішими барвами повнився його талант, тим більше з'являлося задрісників та наклепників. І ось вже Кишиневом пішов погомін: «Та він же ідеологічно несвідомий. Де його гостро соціальні картини?», «А чому він уникає класових тем?», «Він же не створив жодного полотна з образом вождя!», «До того ж п'є і бешкетує», «А ще ласий до жінок»...

Едуард не звертав уваги на плітки, він продовжував працювати.

Вів свій діалог з часом, з картинами, а через них – з

глядачами. Проте плітки робили свою чорну справу... Ось вже партійні покровителі молдавського мистецтва дивляться на нього, як на «ідеологічно несвідомого і морально нестійкого» художника. Розпочалися проблеми в сім'ї. Усе частіше в майстерні художника з'являється міцне й соковите, як життя, молдавське вино...

Майстер прокинувся... За вікном палати запалював свої перші свічки ранок. «Чому свічки? Просто... У кількох місцях спалахнув небокрай. Зароджувався новий день. Та ні, дурниця... Саме свічки запалював день. Покаянні свічки, як перед святими образами. Господи, прости мене грішного за все сподіяне! Скільки таких днів для покаяння ти мені відведеш? Дай більше... Я навіть згоден витримувати і цей пекельний біль, який прокинувся разом зі мною».

Майстер сів, схилившись на бильце ліжка. Нишком запалив цигарку, доки його сусіди по палаті спали... Хмарки диму запускав під ковдру, щоб вони нікого не турбували. «Так, коли ж я таки почав випивати? – поставив собі запитання, яке навіяв сон. – З печалі чи радощів, успіху чи невдачі?».

«А хіба зараз це має значення?» - зі злобою відігнав ці думки.

Пригадав як там, у Кишиневі, відвісив ляпаса синові одного із партійних чиновників, коли той зверхньо почав повчати, як потрібно малювати... Той ляпас, як постріл в спину! Відлучили від улюбленої справи, розпочали кримінальне впровадження..., заборонили виставлятися.

Подумки повернувся у 1970 рік, коли вирішив залишити Кишинів і їхати на Україну, сюди в Прилуки, до мамі... Він усе хотів розпочати спочатку... У нього було ще безліч творчих планів... Лише б не заважали. Йому здавалось, що у милих його серцю, затишних і провінційних Прилуках, він нарешті знайде спокій і повністю віддасться роботі.

Проте його думок не поділяла дружина. У Кишиневі у неї було все: родинне вогнище, син, житло, робота, кафедра в університеті, наукова перспектива... У Прилуках усього цього не було. «Ми не поїдемо!» - твердо відповіла вона Едуарду, притискаючи до себе сина. І лише в очах зоріла надія, що він відмовиться від своєї затії і лишиться. А він не вагався у виборі – мистецтво чи родина? Він для себе вже все вирішив. Лишилося лишень зібрати валізу.

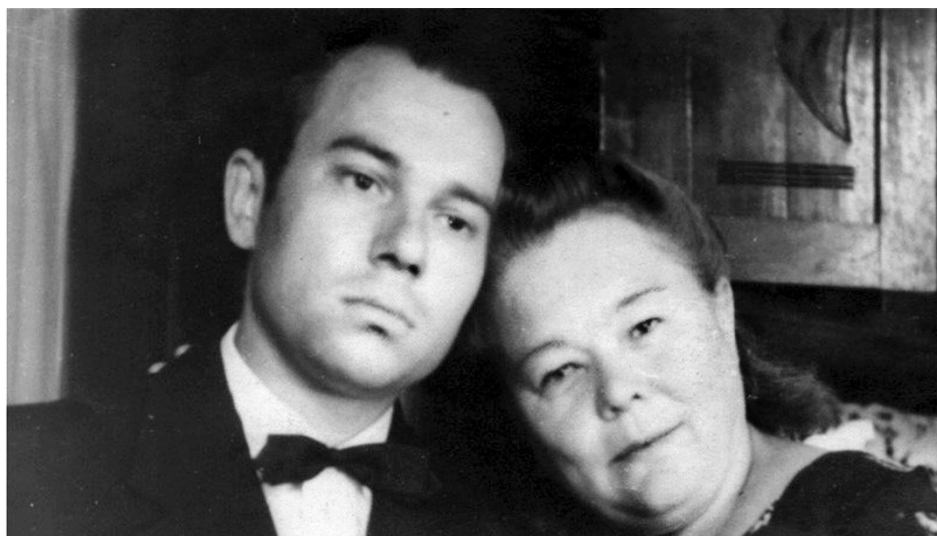
«Едуарде Прокоповичу! Ви знову палите в палаті. Я лікарю поскаржусь!» - вивів його із спогадів голос санітарки. Майстер поспіхом загасив цигарку і посміхнувся дівчині, яка впурхнула до палати з відром і шваброю.

«Каюсь, серденько, каюсь...», - промовив. День справді починав подобатися. Дівчина хутко відкрила кватирку і енергійно почала працювати шваброю. І було в її тілі стільки молоді енергії, а в руках – граціозності, що Еду здалося, що дівчина не просто мие підлогу, а чаклує, творить щось незвідане і таємниче...

«Старію, – подумки зупинив сам себе. – Скільки ж я перемалював цих жінок, скільки натурщиць позувало переді мною, скільки ж їх перетиналося через мою долю після Клавдії. Але ж все одно продовжують хвилювати і зачаровувати. Ні, справді, у жінці є щось відьмацьке... » На тім себе і заспокоїв.

Жінки Едуарда... Він добре одягався, мав гарні манери, не шкодував коштів на парфуми. Та що найголовніше, він добре розумів їх, знався на їхній психології, вмів розважити. Клавдія кілька разів з сином приїздила в Прилуки погостювати. Вони обидва шукали шляхи для об'єднання сім'ї, об'єднання сердець... І не знаходили.

Едуард почав працювати у Прилуцьких художніх майстернях Чернігівського відділення Спілки художників України. Дякуючи Богові, сюди не докотився відгомін кишинівських пліток... Жив із мамою, яка взяла на себе усі його побутові проблеми. А тому він працював багато і плідно...

З мамою, Прилуки. 1970 рік.

З'явилися нові друзі, нові сюжети. У 1972 році отримав новий членський квиток – Спілки художників СРСР. Його картини експонувалися на художніх виставках у Чехословаччині, Монголії, Болгарії...

У Клавдії теж все було гаразд... Розпочала працювати над докторською дисертацією... Сашко почав малювати... Мріє як татко стати художником... А тому з Кишинева виїздити немає рації. Та все ж Клавдія з сином приїздять на гостини до Прилук... І він, і вона одночасно відчули – вони стають чужими! Як швидко вони стають чужими! Скупі слова прощання... Холодний поцілунок. Прощальний гудок теплового. Більше в це місто вона не повернеться ніколи. Це знав і він, і вона...

Зі своїм першим і останнім коханням Едуард прощався тут же, у привокзальному ресторані, скільки ж це тривало – байдуже... Головне, що це було у його житті і його вже не викреслиш, не зітреш гумкою...

Лікувався і рятувався роботою. То з Володькою Бабаком гайнуть на пленер у Густиню, малювати руїни Густинського монастиря, карбувати час... Поруйнований монастир колись малював сам Тарас Шевченко. Кобзар глибоко хвилював душу майстра. Він відчував і сприймав Шевченка, як художник художника.

То до Бориса Давиденка в столицю гайне... А там до глумої ночі гулятиме пішки Києвом. У Лаврі придбав собі великого срібного хреста, почепив на тіло та й вже не знімав. Хоч як мати не сварила, не соромила.

У 1974 році доля звела його у підмосковному Будинку творчості «Сенеж» із художником Віктором Попковим. Ця зустріч глибоко вразила Едуарда. Такого своєрідного трактування народного коріння мистецтва, такого самобутнього світосприймання Усов ще не стрічав і не знав. Їх багато що об'єднувало, а тому бесіди тривали годинами. Під впливом побратима по пензлю Усов написав цикл картин «Рязанські мадонни», які охоче виставляли і в Москві, і в Баку...

Пекельне полум'я болю запалало в правому боці. Як пожежа в степу..., за хвилину воно охопило усе тіло. Едуард сахнувся і застогнав... Покаянні свічки світанку вмить перетворилися на палаючі смолоскипи, які спопеляли його тіло, його душу... Палало скрізь! В утробі, в серці, в очах... Скрізь замайоріли червоні прапори полум'я. Усов проскреготав: «Сестричко, вколи! Вколи...»

Марення третє

Скрізь замайоріли червоні прапори... Скрізь замайоріли прапори, прапори червоні, замайоріли... Першотравневий парад у місті. Усе так урочисто. Веселі, збуджені прилучани... І він, ще зовсім юний, у білій святковій сорочці та широких брюках «кльош», а поряд мама, така радісна, усміхнена. І прапори, прапори, прапори... Чому ж він так не любить червоний колір? Можливо тому, що це колір крові? Коли ж він, син

партійця і партизанки, зрікся цього кольору? Та й чи зрікся? У ньому жив художник, який не сприймав монотонності, який бачив світ у його різнобарв'ї, у повному спектрі кольорів, тонів, напівтонів, звуків... У його уяві панувала ціла симфонія барв.

Як потім, через багато років, про нього напише місцева журналістка: «Типовий «шестидесятник», зійшовший в мистецтві на хвилі «хрущовської відлиги», він був «не таким» в усьому. Не так жив, не з тими спілкувався, не те й не так писав. Надзвичайно талановитий майстер, сильний колорист, він не вписувався в тогочасне бачення соціалістичного мистецтва місцевим начальством. Нашкодити

серйозно художнику вони не могли, бо побоювалися його авторитету й прямоти, а ще правдолюбства. Але скрізь, де тільки вдавалося, намагалися чинити перепони, завадити».

Він відповідав їм тим же... Він не тільки не любив партократів, а й відверто зневажав. Це був протест, його особистий протест проти влади, яка контролювала мистецтво,

намагалася загнати його в клітку «соціалістичного реалізму», приборкати... Щоб вижити та проіснувати він змушений був працювати на цю владу: малювати агітки, виконувати замовлення на виготовлення наглядної агітації, карбувати, чеканити... Дві чудові його чеканки прикрашали Дошку пошани біля приміщення райкому партії:

- Це єдине, що я зробив комуністам, - любив повторювати Едуард у колі друзів.

Але у живописі він завжди залишався вільним, не спутаний тенетами партійних догм. Про це знали і друзі, і вороги... А їх він мав уже на той час достатньо.

Якось на міжнародному конкурсі в Чехословаччині, присвяченому трагічним подіям чилійського військового перевороту, дві роботи Едуарда Усова – «Ніч Чілі» та «Віктор Хара» – були визнанні найкращими, а художник отримав у нагороду путівку до Голландії. Він вже готувався до мандрівки, до нових зустрічей, до нових сюжетів... Проте його не випустили. Виявляється КДБ нічого не забуває... До Голландії картинам можна, а художнику – ні. Отака філософія життя.

Та ще й «доброзичливці» в Прилуках додали свою «ложку дьогтю». У своєму пасквілі до КДБ вони настійно наголошували, що художник морально нестійкий, аполітичний і «не відповідає образу радянського громадянина».

А зовні він дійсно таки не відповідав... Це був міт, це був протест. Його протест... З колись охайного, чепурного, випестченого і вихоленого чоловіка, у добротному костюмі, сорочці з метеликом, напахощеного дорогими французькими парфумами, у останні роки свого життя Едуард зовні став схожим на байдужу до життя людину. Довге, скуйовджене волосся..., не голене обличчя, довгополе чорне пальто майже до самісіньких п'ят, не першої свіжості светр, метрове в'язане кашне, що оповивало шию, полотняна торбина і стійкий запах алкоголю. Ось таким поставав перед земляками учасник і лауреат більш як 45 всесоюзних і міжнародних виставок, автор понад двох тисяч картин, офортів, чеканок... Та не варто думати, що він втратив гідність. У ньому жив міцний дух борця, дух справжнього Майстра. А ще він мав унікальне почуття гумору...

Семен Кантур згадує:

- Для молодих прилуцьких художників Едуард Усов був непорушним авторитетом. Професіонал з власним стилем та неперевершеною майстерністю, він мав ще й надзвичайно просту, добру, відкриту душу. Це приваблювало людей. Внутрішня розкнутість, власна позиція і особиста точка зору на все, що відбувається

навколо, робили Еда справжнім філософом. Тож в кімнаті його будинку, облаштованій під майстерню, не вибувала творча молодь. Едуард любив малювати вночі... Міг чаклувати над папером до самого ранку. Я любив спостерігати як він працює. На одній із стін майстерні були розвішані портрети вождів: Леніна, Сталіна, Хрущова, Брежнєва, плакат з членами Політбюро ЦК КПРС. Отож, Едуард попрацює годину, наповнить стограмову склянку горілкою, підійде до портрета вождя, і урочисто так:

- Товаришу Генеральний секретар, дозвольте випити? –
перехилить чарчину і ввічливо так: - Дякую, товаришу.

І знову береться до роботи, і так кожної години. Любив покешкувати. А одного разу він мене просто вразив... Було це 7 листопада 1975 року, під час демонстрації приуроченої річниці Великого Жовтня. Ми зібралися відсвяткувати, купили горілки, ковбаси, оселедця, вийшли на площу, а Едуард мені каже: «Ану, Семене, постривай, дай но мені оселедця!». Дістав його із сіточки, взяв за хвоста, і до трибуни, на якій все партійне керівництво міста. Зупинився неподалік та й гукає демонстрантам: «Слава КПРС!», ще й оселедцем помахує... Міліціонери підбігли до нього, а вдіяти нічого не можуть... Гасла ж «правильні» проголошує. Він ще кілька разів гукнув та й подалися ми чаркуватися. Ото був чоловік! Нікого не боявся! Хоча КДБ погляду від нього не відводило...

Червона облуда сповзла з очей... Майстер прокинувся, посміхнувся і випростався на ліжку. Стало якось зовсім легко... І, начебто, не так і боляче. Стривай, хлопці-художники приходили прощатись десь за кілька днів після Нового року, то, може, сьогодні вже Різдво?

- Сестричко, а скажи мені, яке сьогодні число?
- П'яте січня, Едуарде Прокоповичу.
- То до Різдва ще два дні, – вихопилось.
- Атож, вже скоро. А я вам різдвяних пиріжків в гостину принесу! – защебетала.
- Ну то й добре, – посміхнувся у відповідь.

До палати увійшла чергова сестра: «Ну що, Едуарде Прокоповичу, прийmemo ліки?». Він подумав: «Навіщо, адже вже не болить?» – проте кивнув головою і видавив: «Коліть...»

Марення четверте

Як світло і чисто навколо. Де це він? На стінах – картини... Які чудові... Він іде цією галересю, його переповнюють почуття. Аж ось знайомі сюжети – «Молдавський мотив», «Ковровщиця з Камрата», «Мечеть», «Яхти», «Рибак», «Натюрморт з апельсинами», «Спогад про Міліштах», «Пасхальний натюрморт». Це ж його картини! Частинки його серця, його долі, його таланту. Як добре, що вони тут, у галереї... Адже вони написані для людей і мають нести красу і радість для них... Як добре, що він кілька

днів тому, у лікарні, прийняв обряд хрещення...
28 грудня 1977 року священник Іванівської церкви
Прилук здійснив це таїнство. Спасибі Анатолію
Івановичу Сакуну. Про все домовився, священника
привів. Спасибі лікарю дозволив, ще й за хрещеного
став. Як спокійно і легко на душі після сповіді...
Православній душі. За світи Едуард Усов відійшов з
новим християнським іменем Амбросій...

Епілог

Едуард Усов помер ранком 5 січня 1978 року в місті Прилуки
Чернігівської області на Україні. Поховали його на
міському цвинтарі «Новий Побут». На могилі Семен
Кантур поставив дубового хреста з прізвищем та датами
життя. Хоронили в переддень Різдва - 6 січня. Містом
ходили колядники та щедрувальники. Співали пісень. У
нетопленій кімнаті зібралися найближчі друзі. Його тіло
виносило четверо вантажників із найближчого
гастроному. Ніхто над могилою не промовив ні слова.
Плакали... Клавдії з Сашком так і не дочекались... Мати
пережила сина лише на півроку. У холодній і вогкій
комірчині будинку залишилися більше трьохсот картин
і малюнків, які згодом зникли.

Біля 50 полотен у свою колекцію придбав художній фонд Спілки
художників СРСР ще за життя автора. Переважно це

пейзажі, портрети та натюрморти. Ще більш як 30 картин знаходяться у приватних колекціях за кордоном.

Це ті картини, які закупалися на міжнародних виставках, або були подаровані державним представництвом, дипломатам інших країн.

У 1979 році, вже по смерті художника, в Москві, у

Манежі – найбільшому виставковому залі держави – Спілка художників СРСР виставила 5 робіт Едуарда Усова. Велика біла стіна... На ній картини Майстра... Поодинокі відвідувачі... У сусідньому залі виставка картин Ренато Гатузо. Увесь бомонд там...

***P.S.** 2007 рік. 5 січня. П'ятеро художників біля невеличкого пагорбка з хрестом п'ють горілку. Поминають Майстра... Зимно на серці... Дізнався, що у запасниках Прилуцького краєзнавчого музею зберігаються картини Едуарда Усова. Уже 30 років під замком. Велика сіра стіна... Жодної надії...*

P.S.I. *Минуло десять років як я написав і опублікував у «Літературному Чернігові» це есе... То була перша друкована згадка про Майстра ... Перша за тридцять років. Вмістили ще кольорову вкладку з малюнками художника. Публікація мала успіх... Що змінилося за ці роки?*

У переобладнаному під виставковий зал приміщенні Миколаївської церкви друзі провели першу після смерті персональну виставку художника. Збирали картини з приватних колекцій... Знайоми все прізвища: Мироненко, Риженко, Бойко, Шевченко. Прилуцький краєзнавчий музей у своєму невеличкому виставковому залі провів ще два вернісажі художника та вечір пам'яті на пошану Майстра з нагоди його 80-річчя. Було людно... Говорили всі: і ті, хто знав Усова, і ті, хто лише чув про нього оповідки. Щось пригадували, щось вигадували... Дехто промовчав, не бажаючи грішити брехнею про свою дружбу з Майстром. Були у залі і ті, хто свого часу, ховаючись за підписом «Анонім», писали пасквілі до КДБ. У них також вистачило розуму промовчати...

Ті ж, хто справді приятелював з Усовим, говорили мало, немовби жалкуючи за втраченим часом, який вони розпорошили за келихом хмільного вина. А могли б ще багато чого розповісти Еду, багато що обговорити... Усе минулося, усе відійшло в небуття... Сумно і печально.

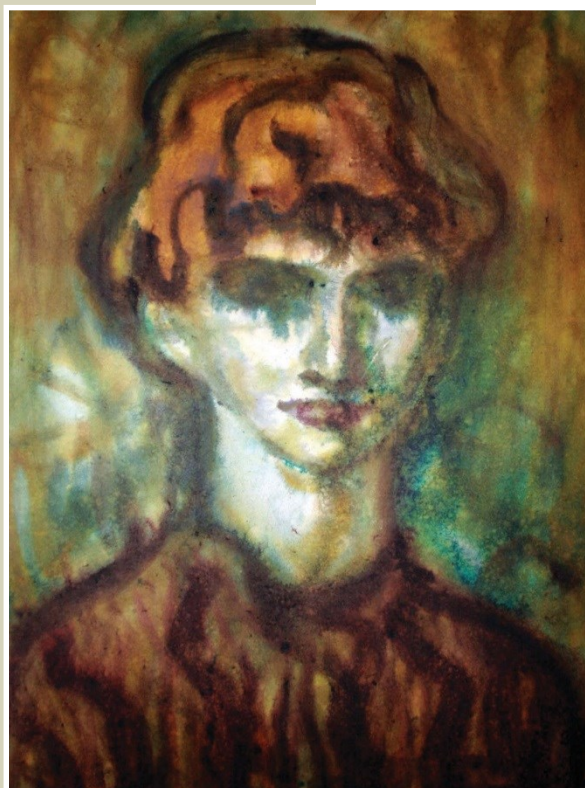
Зовсім мало говорив Петро Мироненко, ще менше Семен Кантур... Та й до чого тут слова, важливо, щоб у серці зоріла Пам'ять.

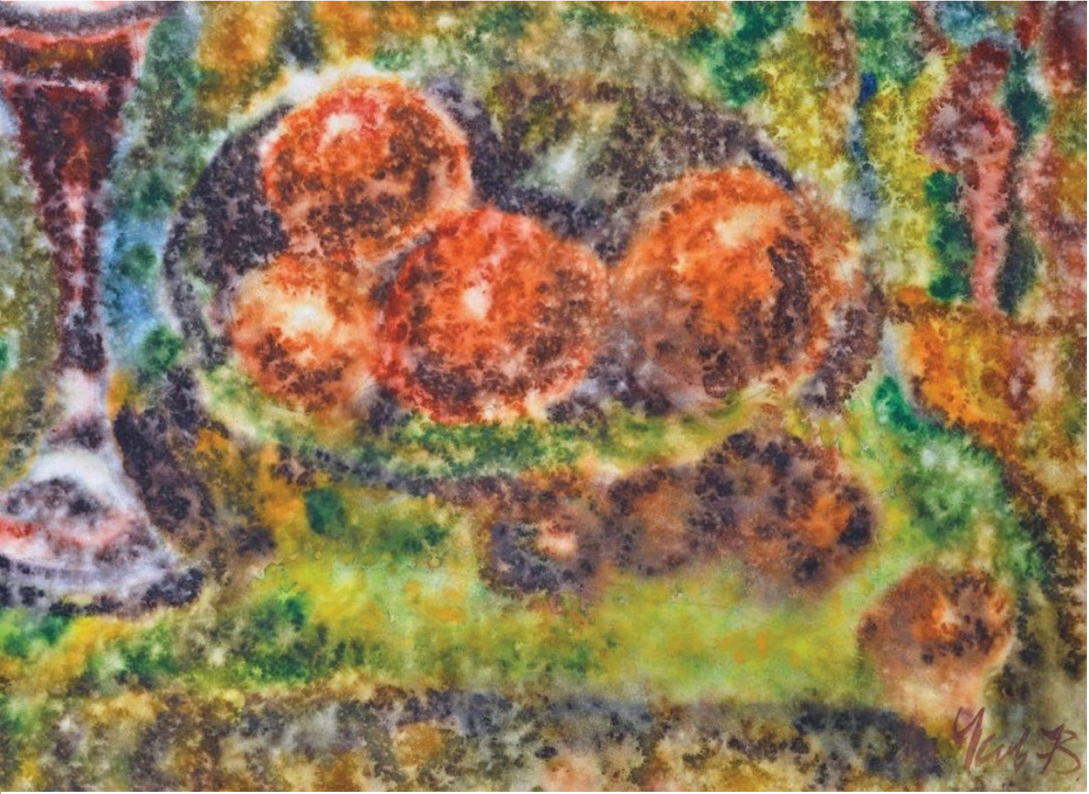
У соцмережах з'явилися публікації про Усова... У кожній новій – нова кипа вигадок. Зробили його вже майже товаришем Володимира Висоцького, а він просто любив пісні Висоцького, але ніколи особисто з ним не був знайомим. Московський земляк пообіцяв допомогти із виставковим залом, але завадила війна... Картини ж Едуарда Усова живуть своїм власним, приватним життям. Близько трьохсот робіт знаходиться у запасниках Прилуцького краєзнавчого музею... Після того, як відійшов за світи Олександр Каліш, палкий поціновувач таланту Усова, його колекція вже кілька разів змінювала господаря... Чи збережеться? Чи не розпорошиться лотами численних аукціонів «Інтернету»? Просять не дорого, від 500 \$... Купують. До цього часу не з'ясована доля тих картин, що експонувалися у столичному виставковому залі, коли Едуард уже перебував у лікарні... Ще за його життя.

Розпорядники виставки твердять, що після смерті художника повернули картини. А меткі землячки переконують, що ні... Гомонять й про те, що бачили акварелі на Андрійвському узвозі... Нічого, на суді Божому усе згадається!

Сьогодні знову завітав на зустріч з Майстром. У виставковому залі краєзнавчого музею самотньо... Насолоджуюся казковими акварелями Усова. Ось де невичерпна енергія життя! Замилувався... З роздумів вивів гамірливий щебет школярів..., прийшли на екскурсію. Відродилася надія...

Прилуки, 2010-2020 рр.

Виктор Шуглыга

Похрещений
СОНЦЕМ
(нарис)

Попереднє

Дивна все-таки річ – життя... Як майстерно вмiє воно закручувати земні сюжети. Отак живеш собі при надії, будуєш певні плани, визначаєш шляхи їх реалізації і, раптом, враз усе змінюється, усе летить шкереберть... І те, що ще вчора здавалося найвищою цінністю, сьогодні вас дивує своєю меншовартістю... Те, без чого, здавалося, існувати не можна було, стає до сміху буденним і непотрібним. А причина цьому – час. У щоденній круговерті секунд, хвилин, годин ми не помічаємо, як змінюється усе навколо. Як розцвітають і квітнуть квіти, як буденність і тривоги засівають сивиною волосся, як підступна втома під'їдає гартоване ще змолоду тіло. І лише, коли раптове прозріння зупиняє нас, ми з подивом вигукуємо: «А що конвалії вже відцвіли?!», «Боже, та я вже сивий!», або зовсім банальне: «І звідки ці зморшки на чолі?!» Та звісно ж, від часу... Від того, що лишилося непоміченим, пройшло повз нас, що не набуло для нас змісту, не зачепило своєю присутністю. Уміння відчувати час, то – найвища цінність життя. Відчувати достиглу завершеність доби, напружену вагомість годин, легке марнотратство хвилин і миттєву катастрофічність секунд дано не всім... це перевага обраних. Обраних Часом...

Саме до таких належить і герой моєї оповіді. Людина звичайна, не героїчна (у кращому розумінні цього слова), проста у побуті і спілкуванні... і водночас, незвична у своїх помислах і міркуваннях, у своєму світобаченні та світосприйманні, а ще – у вчинках (згодьтесь, не кожен спроможний послати до біса столицю і переїхати на хутір), незвична вона і у своєму вмінні знаходити красу у буденному, а ще – щедро дарувати її людям. Та найбільша її перевага в тому, що вона уміє зупиняти час, карбувати його на полотні, наповнювати життєвим змістом, а ще – емоціями, які хвилюють і надихають.

Бо вона – художник...

Зустріч

Сонце вже котило до обіду, коли ми з моїм товаришем Анатолієм Риженком вирвалися із асфальтових тенет нашого рідного міста і спрямували авто до Густині. Від Прилук до Густині лише дев'ять кілометрів. Для автівки це мить...

Я ж люблю мандрувати цим шляхом пішки. Скільки разів у юності, поклавши до кишені окрасець хліба, суботнього дня вирушав я у мандри... Наш будинок стояв на самому початку вулиці Котляревського... Одразу за парканом розпочиналися приудайські луки, а далі – річка мого дитинства – тихоплинний Удай, що зміївся

між безкрайого поля очерету. Бетонною естакадою нависав над річкою міст. А далі півгодини луками і ти вже на Горувій Білещині, де над зеленочубістю молодого сосняка піднеслася міська телевежа, чіпляючись своєю верхівкою за хмари... Чому ж нині вона так зміліла? О, час, час! Вирвавшись із міста ще кілька кілометрів мандрував обніжком траси Суми – Київ, що краяла безмір колись багатих хлібами колгоспних ланів. Далі поворот ліворуч і ти вже у полоні чудових поліських перелісків вщент наповнених грибами та суніцями, а ще птаством. І цей стоголосий пташиний хор супроводжував тебе вже до самої Густині... Виходиш на високий пагорб, що навис над селом, під тобою срібне плесо правічного Удаю, рясно встелене білим лататтям. А ген далі, відкривалися руїни Густинського монастиря...

Так колись було. А нині, нині дивні метаморфози часу...

Дякуючи Богу і людям Густинський монастир відроджений з небуття. Він посміхається сонцю золотом бань на соборі та церквах, плекає молитви у кронах віковичних лип та дубів, а ще нагадує людям про швидкоплинність часу голосом своїх дзвонів. Кажуть люди, що у храмах зупиняється час... ні, він там народжується.

Отак за спогадом юності, ми за лічені хвилини дісталися брами Густинського монастиря. Там на нас вже чекали. Середнього зросту чоловік із густою шевелюрою стояв

біля свого авто і привітно помахав нам рукою. Ми вийшли із машини і привіталися. Тиснувши мені руку він з посмішкою відрекомендувався: – Віктор Шульга – художник.

Сутне

Вже кілька годин ми гостюємо у садибі Віктора Юрієвича у селі Високе. Хоча це не зовсім так... Село Високе, що отримало свою назву від рельєфу місцевості, бо вгніздилося на високих пагорбах на межі Прилуцького та Ічнянського районів, догорьовує свій вік десь кілометрів за два-три від нас. Колись воно дихало на повні груди... мало початкову школу, пошту, ФАП, добренне господарство. Нині все це у минулому. Лишилося десь з тридцять-сорок... Багато зусиль доклала влада, щоб зруйнувати предковічну хліборобську мораль, а за нею і побут. Розкуркулювала, виселяла до Сибіру та на Соловки, зганяла до колгоспу, зваблювала містом... І таки домоглася свого. Влучно сказав Стефаник: «Село вигибає». А разом із ним вигибає історична пам'ять нашого народу.

Хутір, у якому мешкає Віктор Шульга, теж носить назву Високе. Він відбіг від головної садиби і вгніздився на високому березі Удаю. Невеличкий, затишний. Десь десять-дванадцять хат. Проживають постійно лише у декількох. Більшість стоять пустою.

З Віктором ми майже ровесники, а тому швидко перейшли на «ти». Ну а з Анатолієм вони колеги і давні друзі, товаришують вже років з двадцять. Як гостинний господар Віктор опікується столом і водночас задовольняє мою цікавість...

Ну як оце так! Кинути Київ, майстерню на Андріївськiм узвозі, роботу в Національному академічному театрі імені Івана Франка і перебраться сюди, на хутір?!

— Чому ти дивуєшся, Олександрє? Все цілком закономірно. Художник має жити там, де йому вільно твориться. Де він у гармонії зі світом і часом. Певно і я дозрів уже до цього. Юність вимагала інших ритмів, інших запитів, ставила інші виклики... А тому у моїй творчості був період і прилуцький, і київський, і закордонний, а ось тепер настав хутірський. Він комфортний для мене, бо йшов я до нього усвідомлено. А в столиці маю і житло, і дружину, і друзів, і виставкові зали... Тільки писатися стало важко. Давить мене місто. А тут простір і для душі, і для творчості... Ти знаєш скільки полотен я за цей рік написав? Не повіриш... П'ятдесят! Тут кожен куточок красою дихає. Саме тут я відчув справжню свободу. Свободу від грошей, примарливих ідей, політики... Тут я у гармонії із собою, з природою, часом... Та ти й сам це відчуєш. А поки що вживайся, насолоджуйся краєвидами та свіжим повітрям, а я по господарству...

Та й випурхнув з кімнати.

Я оглядівся... Простора, світла кімната із розлогою селянською

піччю, яка віддавна правила і за годувальницею, і за покоївку, і за лікарку. Невеличкий стіл, три стільці... Неподалік шафа з книгами та альбомами. Пробіг поглядом обкладинками: А. Камю, З. Фрейд, Ж. Сартр, Ф. Ніцше... Дивна підбірка для хутірської оселі. Неподалік печі широке крісло, на якому зручно вмостилася породиста такса Мотя, як відголосок минулого богемного столичного життя. Її продовгувате, випещене і впорядковане тіло дисгармонує із інтер'єром звичайної селянської оселі. Проте, добрі очі і симпатична мордочка викликають справжнє замилювання і роблять її улюбленицею всіх гостей, які побували у цій садибі.

Взагалі цей будинок править Віктору за майстерню... Неподалік розмістився ще один – цегляний. Там Шульга мешкає. Є гараж, господарчий двір, невеличка птахоферма, город... А тут, у майстерні, повновладно господарює мистецтво... Чашка з пензлями сохне на підвіконні, гурт підрамників забився у куток, готові картини, опатно упаковані, гніздяться на підлозі під вікном... Етюдник, поряд гітара. На покуті ікона...

Оригінальності будинку надає широка тераса, яка за формою нагадує купецьку садибу. Тут і столик для чаю, кілька табуретів, під дахом розвішані жмутки різнотрав'я та калини, саморобні мотанки та кісники. З тераси відкривається чудовий красвид: Удай, безкрає море очерету з острівками верболозу, ген далі, майже на виднокраї – золоті бані Густині. Навколо тиша і предковичний спокій.

Ми з Анатолієм сходимо з тераси і стежкою прямуємо до річки. Город у Віктора розташований на схилі пагорба, а тому впорядкований по-гуцульськи: вузьенькі рівненькі грядочки підперезані парканчиками з шиферу, або ж невисокими плетеними тинами. Городик опатний і добре впорядкований. Тут є все, що потрібно господарю: огірки, помідори, редис, капуста, полуниця. Окремо дбайливо впорядкована виноградна лоза. А поміж усім цим господарським скарбом посміхаються сонцю острівки квітів та первоцвіту...

Віктор піднімається від річки нам назустріч з повним цеберком води. Усміхається: – Ось вирішив, може хтось із вас чаю захоче, чи кави? Так заваримо на справжній джерельній воді. Криничка у мене знизу. Не вода, а золото...

Ставить відерце і супроводжує нас до кринички. Вона неглибока, але впорядкована, охайна. Кришталево чиста, прозора вода ловить у своє плесо хмарини і віддзеркалює небу сонячними зайчиками. А на смак – куди тій мінеральній! Виходимо на поміст, що навис над річкою... Віктор говорить стиха, ніби соромлячись:

– Тут я рибалю, а ще малюю. Знаєте у води стільки відтінків...
Ледве встигаю фіксувати. А ще річка дарує мені безліч сюжетів, розбурхує уяву.

І на підтвердження його слів з очеретів випливає зграйка диких качок. Вони пливуть непоспіхом, з якоюсь природною елегантністю, немов, милуючись собою у дзеркалі річки. Я чомусь подумав, що саме так мають жити люди.

Родовід

Обід у Шульги вдався на славу. Запечена в печі індичка була неймовірно смачною, яєчня, підчеревина, домашня аджика, мариновані грибочки, свіжі овочі робили стіл по-селянськи щедрим і калорійним. Прикрашала застілья пляшка гарного коньяку. Щоправда, смакувати його довелося мені одному. Анатолій був за кермом, а господар чемно відмовився, наголошуючи, що своє вже відпив. Віктор щедро ділився рецептами приготування салатів із перших весняних трав, а потім перейшов на проблеми суто господарські:

- Ви знаєте, хлопці, цього року здійсниться моя найзаповітніша мрія. Я купую коня! Уявляєте, справжнісінького коня! Вже й завдаток віддав. Купую на конезаводі під Києвом. Десь влітку мають привезти...
- Та тебе вже час розкуркулювати, – по-дружньому пожартував Анатолій. – Маєш на хуторі два будинки, авто, гектар землі, десятків зо три індокачок, певно, десятків зо два курей. Господар!
- Та ти, Толю, не смійся. То все для життя. Харчуватися чимось же треба... У селі сидіти руки склавши не можна, то ж господарство стимулює до праці. У мене тут руки призвичаїлися і до заступа, і до коси, і до сапи... А тому, коли беру до них пензля, так він літає у мене по полотну.

Я дочекався допоки господар закінчить і запитав:

- Вікторе, згодься, не багато нині зустрінеш людей, котрі мріють про коня?
- Не згодний, друже! Кожний справді закоханий у природу чоловік мріє про коня. І у нас, і в Європі, і за океаном. Адже кінь – найелегантніший витвір природи. Стільки грації, стільки сили, стільки краси...

Його перервав Анатолій:

- То ти коня не під плуг чи воза купуєш, а для забави? А ми вже тебе до міцних господарів зарахували.
- Чому для забави? Для любові й насолоди... Уявляєш, зранку осідлаєш його, та й ген, оглядати навколишні красоти. Стрімглав он до того лісу, а потім луками до Удаю. Покупася його у ранковій воді, а потім відпускаєш. Хай пасеться. А сам зручно вмостишся, та й малюй з натури пейзаж з конем на випасі.

Віктор продовжував мріяти, а мені на думку спав рядок з вірша Олександра Розенбаума: «Мир дому, где собак и лошадей любят». Справді, щастя такій господі. Коли Віктор розповідав про коня в очах його зоріли добро і радість. Я запитав:

- Вітю, а звідки така тяга до землі? Ти ж, як мені відомо, міський хлопчина. Він посміхнувся:
- Та ні, я просто вихований містом, а гени у мене сільські, землеробські... І рід мій хліборобський. Народився я 3 січня 1959 року, в мальовничому селищі Рудівка, що

на Прилуччині, в родині колгоспника. Село наше було великим, багатолюдним, на кілька бригад. Коріння мого роду заглибилося у цю землю на кілька століть. Мій батько, Юрій Миколайович, народився в родині сільського вчителя. Дід, Шульга Микола Данилович, був людиною письменною, начитаною, проте беззавітно відданою Радянській владі. Ото, вона йому і віддячила – посадила до табору на вісім років. У кінці тридцятих років дід виступив за те, щоб не грабували селян, не відбирали у них останнє зерно. Так його у 1939 році заарештували та й відправили до Сибіру. Згодом війна... Дід написав заяву і з табору прямісінько в штрафбат. Змивати провину кров'ю. Пролив її на тій війні достатньо. Саме тому й не любив згадувати про війну. Моя ж бабуся, таткова мати, це – ходяча енциклопедія народних приказок та прислів'їв. Вона їх знала силу-силенну... Доля ж моєї мами, Лідії Ільїнічни Єрмоленко, ще більш трагічна. Вона у 12 років лишилася сиротою із молодшими братиком та сестричкою на руках. А навколо вирує війна. Як вижили – одному Богу відомо.

А любов до хутірського життя у мене певно від прадіда Аландаренка. Це по маминій лінії... Він до революції мав цілий хутір Хатіновщину. Це поблизу Рудівки, а ще мав тринадцятеро дітей – десять хлопців і три дівчини. Кажуть люди,

великим майстром був. І плотникував, і
бондарював, і кузні не цурався. Отож, підтверджую
– коріння у мене міцне – хліборобське!

Віктор підвівся: – Та годі вже про мене. Ходімо я вам хутір
покажу. Погуляємо.

ДИТИНСТВО

Ми бредемо курною дорогою, що зміїться поміж садиб. Віктор
розповідає: – Є у мене ще одна мрія... Як кажуть, із
когорти нездійснених. Хочу я наш хутір перетворити у
таке собі поселення майстрів. Он скільки хат вільних...
Міські господарі за них ціну невелику правлять. Ото б
було добре, якби поселилися тут люди небайдужі до
природи і мистецтва – художники, музиканти,
літератори. Така собі відкрита, екологічно чиста, творча
майстерня. Як вам ідея? Здорово! Підтримуєте?

– Ідея непогана, – погодився я. – Але для цього дуже багато чого
потрібно. Згода родини, облаштуваний побут,
інфраструктура...

– Ну от, завів, – долучився до розмови Анатолій. – Це,
безперечно, не зайве... Але необхідно найголовніше –
духовне єднання з цим краєм, а ще міцне переконання,
що саме таким має бути твоє життя.

Деякий час ми йшли мовчки. Кожен думав про своє. Я першим
порушив мовчанку: – Вікторе, ти вважаєш, що любов до
сільського життя передається генетично?

- Я не люблю таких слів. Генетика, в моєму розумінні, це дещо інше. Щодо села, то це – певна часточка твого серця, твоєї душі... Саме той стан душі, який важко передати словом... лише фарбами на полотні, чи музикою. Знаєш, коли ми від'їздили з Рудівки мені було два чи три роки, але я добре пам'ятаю той ранок. Зібралися ще з вечора, піднялися о п'ятій, чекали на авто... А на село впав густий туман, такий густий, що, здавалося, навколо усе було сивим. І раптом сонце! Воно своїми промінчиками ніби краяло цей туман на скиби... Один промінчик упав на мене, спочатку засліпив, а згодом відчуття тепла і світла розтеклося тілом. Я прикрився від того промінчика долонькою і побачив, як із туману виходив дід Шульга із відрами води на коромислі. Так у моїй душі і закарбувалася Рудівка. Земна, сонячна, із сивочолим дідом Шульгою. А тумани я малювати люблю. Їх багато на моїх полотнах. Є у них щось казкове, щось незвідане, загадкове...
- А далі? – несміливо підштовхнув розмову я.
- Далі був Крим, – Віктор широко усміхнувся. – Батько з братом часто хворіли на запалення легенів, отож вирішили змінити місце проживання. Переїхали у селище Соколине. З вікна нашого будинку було видко Ай-Петрі. І багато-багато сонця... Там і жили, аж поки мені не виповнилося сім років. Батьки сумували за Прилуччиною, то й повернулися до Прилук.

– Де усі ми і зустрілися, – жартівливо завершив думку Анатолій Риженко. – Хлопці, погляньте який чудовий краєвид.

Дійсно, ми стояли на високому березі Удаю, а далі, аж під самий горизонт, розкинулися луки. Який простір, яка воля. Це – наша Україна!

Автобіографічне

У 1966 році Віктор Шульга пішов до першого класу Прилуцької восьмирічної школи №8. Навчання давалося легко, без особливих успіхів та падінь. Найбільше любив два предмети – співи та малювання. Від діда успадкував добрий голос: чистий, дзвінкий, криничний, який не втратив своєї сили і до нині. Тож часто у колі друзів бере до рук гітару і щедро дарує людям пісні...

Любов до малювання утверджувалась дещо повільніше. Вже з першого класу шкільний вчитель побачив художні нахили Віктора. Сказав про це батькам, та вони не повірили. Ну звідки у хліборобській родині міг з'явитися художник? Певно вчитель перебільшує... А тому тривалий час Віктор опановував техніку малювання самотужки. Малював, як кажуть люди, як на серце лягло, але виходило красиво. Коли завершував навчання у школі, визріла навіть ідея вступати до Одеського художнього училища, але батьки не підтримали поривань сина. «Чоловік повинен мати професію, –

переконливо сказав батько. – Та й чого ото, вештатись за три – дев'ять земель?». А тому, після закінчення восьмирічки, Віктор вступає до Прилуцького гідромеліоративного технікуму, який закінчує у 1978 році за фахом технік-гідромеліоратор, отримавши диплом з відзнакою. Це був один із сонячних періодів життя Віктора Шульги. Під час навчання у технікумі юнак знайомиться із Сергієм Білобловським, молодим самодіяльним композитором, випускником Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. Вони створюють вокально-інструментальний ансамбль. Музика повністю захопила юнака. Він пише тексти пісень, займається аранжуванням і співає, співає... Їх гурт стає переможцем численних всеукраїнських музичних конкурсів та фестивалів. Від'їздять навіть на гастролі. Про малювання на певний час Віктору доводиться забути. Його дзвінкий голос лунає на танцмайданчиках, а згодом і у ресторані. З'являються перші заробітки... Він задоволений життям. Успіх, популярність, фани... Та все змінює водночас одне коротке слово...

Війна

Про неї Віктор чув з коротких, лаконічних розмов дядьків–фронтовиків, які приходили до діда Шульги, щоб пом'янути бойових побратимів, а ще, як й усі радянські

діти, з книжок та кінофільмів. Він завжди думав про неї у минулому часі і, можливо, у своїх хлоп'ячих мріях трохи жалкував, що вона не трапилась у його долі. Звідки ж він знав, що примхлива Доля вже підготувала йому це випробування...

Віктора Шульгу призвали до війська восени 1978 року.

Прилуцький військовий комісар у розмові був лаконічним, коротко повідомив: «Служитимеш у прикордонних військах». Юнак навіть зрадів цьому – романтика. Звідки ж йому було знати, що у його життя ввірветься таке коротке, але зболене слово «Афган»... Він був у числі тих, кого у 1979 році першими введуть до цієї близькосхідної країни. У дивній маскувально-польовій одежі, без погон і розрізнявальних знаків, але зі справжньою бойовою зброєю.

Віктор не любить згадувати війну... На мої прискіпливі запитання відмовчується або ховається за загальними фразами: «Не ліпи з мене героя, я звичайний борець маневрової роти»... Чи кидали на караван? Було всього. Чи стріляв? Та звичайно ж стріляв! І лише на запитання «Чи брав до рук пензля? – відповів розлогіше. – Та часу не було! А от олівця з рук не випускав». Під час короткого перепочинку любив замальовувати до блокнота втомлені обличчя друзів – однополчан, а потім щедро їх роздарювати. А ті відправляли малюнки у листах додому. Хоча польова пошта працювала не дуже справно. За два роки служби Віктор отримав з

домівки лише п'ять листів. Батьки ж його відповіді отримували у відкритих конвертах.

– Ти знаєш, лише одного разу пожалкував, що під рукою немає етюдника з палітрою. Це було поблизу кишлаку Хоум. Ми закріпилися у передгір'ї ... Знизу – долина розквітлих тюльпанів, а зверху – вершини із сніжниками і водограй. Краса неймовірна, сама на полотно проситься. А згодом виявилося, що в горах ще й «духи» з гранатометами.

Він знову замовк, а зримо уявив цей не намальований пейзаж з тюльпанами і краплями людської крові.

Подальше

Демобілізували його вчасно... «Вертушка» вивозила його з Афганістану у такий очікуваний Термез, а звідти вже шлях проліг додому на Україну. У військовому квитку зробили запис: «учасник бойових дій», а ще вклеїли вкладиш – «до особливого розпорядження». Коли ставав на облік у рідних Прилуках, військовий комісар попередив: «Ти забудь де служив!» Пообіцяв...

Влаштувався лаборантом у рідному технікумі, а через рік перейшов працювати художником-оформлювачем на фабрику головних уборів. Саме там і прийшло розуміння необхідності фахового зростання. Почав наполегливо готуватися до вступу у вуз. Познайомився у Києві із відомим художником Олександром Павловичем

Кисельовим, учнем народного художника України М. Шовкуненка. Саме у нього Віктор почав брати перші уроки академічного письма. У 1984 році Шульга вступає на факультет живопису Київського державного художнього інституту. Його викладачами були академіки живопису Віктор Васильович Шаталін, Михайло Євгенович Гуйда, а також земляк, якій тільки-но розпочинав викладацьку роботу, а згодом заслужений художник України Олександр Дмитрович Басанець. Роки навчання пролетіли швидко і весело. Багато малював, брав участь у численних студентських конкурсах та вернісажах. Тут, у вузівських стінах, зустрів і свою долю – Аллу, яка навчалася на мистецькознавчому факультеті. Їх об'єднала не лише палка любов один до одного та до мистецтва, а щось більше, суттєвіше... вони однаково сприймали світ та своє призначення у ньому. Ось уже більше як два десятиліття йдуть вони разом по життю.

Ще під час навчання у вузі Віктор Шульга стає учасником мистецького гурту «Ескадрон». Це – об'єднання молодих художників, які були розбуджені перебудовою і прагнули по-новому осмислювати час і події. У 1988 – 1990 роках роботи учасників цього мистецького гурту з успіхом експонувалися на виставках у Києві, Львові, Вінниці, Одесі, Херсоні, Миколаєві та інших містах. Після закінчення у 1990 році художнього інституту Віктор мав їхати до Саратова, викладати в училищі. Та знову в

долю втрутився випадок... і Шультга повертається до Прилук. Працює в художньо-виробничих майстернях. Саме тут і зводить його доля з відомими на Поліссі художниками Семеном Кантуром, Анатолієм Риженко, Миколою Макаренком. Приходить визнання, та не приходять натхнення справді вільної людини. Провінційність затягує зовсім в інший мікросвіт, а він прагнув Всесвіту... З'являються думки, що до від'їзду до Німеччини. Та для початку повертається до Києва на творчі хліба. Сам себе переконує: «Це лише на трохи, це лише на певний час». Але столиця все більше полонить його, робить своїм заручником, експлуатує його талант. Мине десять років і про нього, як про талановитого живописця, заговорять в мистецьких колах столичної еліти. Але цьому передуватиме велика творча робота над ограненням власного художнього смаку, мистецьких навичок, естетичного світобачення. Він багато виставляється: 1994 рік – вернісаж «Лубенська осінь» м. Лубни; 1995 рік – перша в його житті міжнародна виставка українських художників в місті Любек (Німеччина); 2002 рік – персональна виставка «Полювання на метеликів», галерея «Гау-Кіта» м. Київ; 2003 рік – персональна виставка «Жінки, я вас люблю» в тій же галереї.

На дворі вже сутеніє. Ми сидимо на високому березі Удаю і палимо багаття. Віктор розповідає...

Визнання

- Початок нового тисячоліття я зустрів уже доволі відомим художником. Окрім низки персональних виставок у столиці прийшло і міжнародне визнання. У 2007 році запросили до Москви із персональною виставкою «Моя Україна». Потім виставлявся у Чехії, Словаччині, Німеччині... У 2012 році запросили до Нью-Йорка...
- Ну і як тобі Америка? Виставлятися у Нью – Йорку – це мрія багатьох художників, – перебив його я.
- А ніяк... Спочатку був вражений величию та масштабом цих «кам'яних джунглів». Жив на Манхетені у готелі, вікна якого виходили на Гудзон.

Виставка успішно експонувалася... Я ж відвідував музеї. Побував навіть у знаменитому «Метрополітен». А на десятій день засумував за Україною. Захотілося додому, у Київ, у Високе... Не витримав, вийшов в парк під готелем та й затягнув нашу рідну українську пісню. Стужився...

- Чому ж так із цивілізації потягнуло на батьківщину? – з іронією поцікавився я. Він уважно подивився на мене і відповів запитанням на запитання:
- А що тягне лелек до свого гнізда, що змушує вертати нас до рідної хати? Та хіба ж поясниш!

Ми замовкли. Час вже було збиратися...

Театр

По дорозі до авто Віктор запитав мене:

- Я знаю ти п'єсу для театру написав? Тож вітаю з прем'єрою.
- Дякую. Для мене це дебют.

Віктор розсміявся: – Ну, як кажуть важко починати, а далі вже попустить... Мій театральний дебют відбувся ще у 2002 році. Я тоді був художником-постановником спектаклю «Одруження» за Миколою Гоголем у Київському академічному театрі на Лівому березі Дніпра. Займався сценографією. До речі, дуже гарний спектакль вийшов. У тому ж таки 2002 році творчий колектив театру за цю виставу був відзначений «Київською пектораллю». Тоді я й познайомився з Остапом Ступкою, заприятелювали, а трохи згодом він познайомив мене із Богданом Сильвестровичем. У 2006 році взявся за сценографію спектаклю «Дредноути» вже у Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка. Отримав персональне запрошення на роботу від Богдана Сильвестровича Ступки. Отож, останні роки моєї професійної роботи були пов'язані саме з цим театром. Хоч продовжував виставлятися і як вільний художник. У 2009 році, за поданням спілки художників України, мені було присвоєно звання «Заслужений художник України». Та й Богдан Сильвестрович поклопотав.

Він замовк, певно, поринув у роздуми про Майстра, якого не так давно втратила Україна і якого ще так довго не можна буде забути і замінити. Я запитав: – Вікторе, яким у твоїй пам'яті лишився Богдан Ступка?

– Світлою і доброю людиною. Надзвичайно світлою... Це світло йшло у нього з серця. Мої роки на посаді художника-постановника Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка наскрізно опромінені величною постаттю Богдана Сильвестровича. Він був великим актором і великою людиною у кращому розумінні цього слова. Після його смерті у долях багатьох людей, що його оточували, утворилася пустка. Ступка любив мої пейзажі. Казав, що, дивлячись на них, йому легше дихається. Я цінував і ціную це...

Розмова зав'яла. А Толя уже заводив авто.

Про мистецтво

Я навмисне, шановний читачу, змістив у часі нашу з Віктором розмову про живопис. Вирішив це залишити на кінець. Бо це головне для нього і сутнє. Це те, чим він живе. Отож, пообіді, коли розмови про життя зійшли нанівець, він почав витягувати із закутку картини і показувати нам. Виставляв безсистемно, заставляючи

ую площу майстерні. Трохи зніяковіло коментував: – Готую нову персональну виставку. Робоча назва – «Коли повітря пахне фіалкою». Має відкритися у галереї «Мистецтво» на Васильківській деєь на початку травня. Частина картин уже в Києві. А ось ці ще допрацьовую.

Я захоплено розглядав це казкове марево пейзажів та натюрмортів, це дивосвіт рукотворної краси... І мені здавалося, що майстерня і справді наповнюється свіжим запахом фіалок та лісних конвалій. Забриніли сльози... Толя щось став професійно оцінювати, підкреслюючи оригінальність техніки малюнка, а Віктор задоволено відповідав: «Ну люблю я покопирсатися у кольорах...». Вони, обговорюючи, вийшли на подвір'я, лишивши мене наодинці з полотнами. З'явився час для роздумів та емоцій.

Я переконаний, що Віктор Шульга – щаслива людина, він не лише зумів знайти свою стежину в житті, але й впевнено мандрує нею. І байдуже, якими краями ця стежина пролягає! Чи столичним Андріївським узвозом, чи луками його рідного хутора. Головне, що він іде по ній твердо і переконано. А ще він має незаперечний талант, якій дозволяє йому зафіксувати красу життя і час пензлем на полотні. Він неперевершений майстер сприйняття світу через колір. У своїх полотнах Віктор не копіює, а карбує світ. Карбує поєднанням найоригінальніших кольорових відтінків та найскладніших духовних шукань. Ти й сам переконаєшся у цьому, читачу, розглядаючи нашу «Кольорову вкладку». Він саме живописець, людина, обдарована незбагненною здатністю, мислити поєднанням кольорів. Тож я цілком поділяю думку мистецтвознавця Олени Романенко, яка у передмові до його виставкового каталогу написала: «Споглядання живопису Віктора Шульги, то навчання. Щасливий шанс усвідомити, що “бачити” повинно бути цілком тотожним з “розуміти”. Адже для самого майстра бачити довколишній світ – “видіти” його, споріднено з “відати” не тільки етимологічно. Поєднання щирої душі яка “знає” й рук, які працюють – запорука справжньої майстерності».

Заключне

Прощання було коротким і небагатослівним. Обмінялися візитівками, потисли руки. Я запросив його до Ніжина, відвідати університетську картинну галерею, прогулятися затишними вуличками провінційного містечка. Він, у свою чергу, запросив нас до гамірного Києва на свою чергову персональну виставку. Ми погодились. Автівка рушила. Втома насиченого емоціями дня брала своє... Та коли його хутір заховався за набіглими до дороги перелісками, я відчув гостру потребу у спілкуванні з цією людиною. Щоденному спілкуванні. Ця потреба не полишає мене і нині. Його добропорядність і щирість заворожує. Анатолій мене зрозумів: «Що вражений? Ти знаєш, а я і сам не звикну. Стільки вже років знаю його, а не звикну. Бо щедрість і щирість – то головні риси Віктора і як художника, і як людини. Отримане від світу він поспішає передати людям. І ми, його друзі, дуже цінуємо це. Саме тому на хутір випадкових людей і не запрошують. Нічого. От розгрібайся з роботою і знову завітаємо на гостини». Я погодився.

P. S. Минув місяць від нашої зустрічі. У сонячний травневий день зателефонував Анатолій: – Я з Києва, з персональної виставки Віктора Шульги. Щойно відкрилася. Це щось неймовірне. Така фесрія кольорів! Справжній успіх! А люди йдуть і йдуть. Після трагічного початку 2014 року, це – справжня симфонія краси.

– А чи могло бути по-іншому? Та звісно ж ні. Вітай Віктора, – коротко відповів я. А серце переповнилось теплом і радістю. Завтра обов'язково поїду.

Прилуки-Ніжин, 2014р.

Про автора

ЗАБАРНИЙ

Олександр Вадимович

Народився 29 квітня 1956 року в місті Прилуки Чернігівської області в учительській родині. Закінчив

Прилуцьку середню школу № 4. У 1973 році став студентом філологічного факультету Ніжинського державного ордена Трудового Червоного Прапора педагогічного інституту імені М.В. Гоголя, який успішно закінчив у 1977 році. Під час навчання у вузі був активним учасником літературної студії інституту, якою керував член Спілки письменників СРСР, критик Павло Олександрович Сердюк.

По завершенню навчання працював учителем на Прилуччині, інспектором відділу освіти, заступником директора з навчальної роботи Прилуцького педагогічного училища імені Івана Франка. З 1992 року працює у Ніжинській вищій школі.

Кандидат педагогічних наук, доктор філософії в освіті, доцент. Відмінник освіти України. Заслужений працівник Ніжинського державного університету імені Миколи

Гоголя. З 2003 до 2018 року працював деканом філологічного факультету названого вишу. Нині доцент кафедри літератури, методики її навчання та журналістики цього університету. Автор 10 посібників для вищої школи та понад 250 статей з питань літератури надрукованих у фахових виданнях України та зарубіжжя.

Поет, прозаїк, драматург, літературознавець, публіцист. Автор поетичних збірок: «Пастелі Полісся» (1992), «Акорди серця» (2003), «Стежина пам'яті моєї» (2010); книг прози і драматургії: «Лелеки не зраджують» (1995), «Калинова сповідь» (2011), «Під знаком білої плями» (2012), «Грішниця» (2014), «Обриси на серці» (2017), «Зорепад над Калюжинцями» (2018), «Багряні терикони» (2022). Автор книги з літературознавства «До таїни образу» (1997). Автор книг публіцистики: «За лапштунками літа» (2006), «Ніжин. Кам'яна квітка українського бароко» (2020), «Митець чистого серця» (2021).

Лауреат Міжнародного конкурсу літературно-наукового фонду імені Воляників – Швабінських фундації Українського вільного університету (США), (2017).

Лауреат Міжнародної літературної премії імені Миколи Гоголя «Тріумф» (2013), обласних літературно-мистецьких премій імені Михайла Коцюбинського (2014) і Леоніда Глібова (2011), премії «Квіт папороті» імені Любові Забашти (2018).

Нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України (2015), відзнаками Міністерства освіти і науки України «Петро Могила» (2006) та «Костянтин Ушинський» (2020).

Твори письменника перекладалися англійською, білоруською, грецькою, польською, російською мовами.

Член Національної спілки письменників України (2012) та Національної спілки журналістів України (1995).

Живе у місті Ніжині.

«По обидва берега серця» - нова книга письменника.

Зміст

По обидва береги серця.....	4
Митець чистого серця.	
Івахненко О.І. Повість про художника.....	8
Ван Гог з Прилук.	
Коваленко Ю.А. Нарис.....	96
З любов'ю в серці.	
Кошель О.І. Нарис	134
Художник з Броварок.	
Куценко О.М. Есе	154
Залюблений у красу.	
Риженко А.М. Нарис.....	190
Згадуючи Майстра.	
Усов Е.П. Есе.....	220
Похрещений сонцем.	
Шульга В.Ю. Нарис	252
Про автора.....	284

Літературно-художнє видання

ЗАБАРНИЙ

Олександр Вадимович

ПО ОБИДВА БЕРЕГИ СЕРЦЯ

Повість, нариси та есе

У авторському редагуванні Художнє оформлення – А.М. Риженко.

Технічний редактор – Коректор – Н.О. Парецька.

Комп'ютерний набір, верстка – А.М. Лебедева.

Підписано до друку **15.03.2024** р. Формат **60x84/16**

Папір офс. Гарнітура Garamond.

Ум. др. арк. **11,16** Обл.-вид. арк. 3,68

Тираж **200** прим. Зам. № **2193**

Видавець ПП Лисенко М.М.

м. Ніжин, вул. Шевченка, 20. Тел.: 8 (067) 4412124

E – mail: vidavec.lisenko@gmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.